

НОМО SCIENS

Издание на Съюза на учените в България
по проекта H2020-MSCA-NIGHT-2018-818757 K-TRIO 3,
финансиран от Европейската комисия по дейностите
„Мария Склодовска Кюри“ на програма „Хоризонт 2020“
ISSN 1312 8884 Брой 9

УВАЖАЕМИ ЧИТАТЕЛЮ,

Тази година изданието на СУБ в „НОМО SCIENS“ е посветено на Европейската година на културното наследство, чийто девиз е: „Нашето наследство: където миналото среща бъдещето“, и на 130-годишния юбилей на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Връзката между двете събития е очевидна – нашата Алма Матер е институция, която се е утвърдила като образователен, научноизследователски, обществено значим и културен център с международно признание. От основаването си до днес Софийският университет продължава традицията да „отговаря на нашите нужди, отговаря в същото време на нашите народни интереси, отговаря на нашето стремление към прогрес, на нашето желание да закрепим народната си културна индивидуалност между нашите съседи“ (Димитър Агура, един от първите му ректори).

Много са учените от нашата Алма Матер – като се започне от първостроителите на висшето образование у нас, започнали своето свято дело във Висшето училище в София, до техните приемници от днешния СУ „Св. Климент Охридски“, които формират ядрото на българската интелигенция през тези 130 години. Ще ви представим някои от тях – имена от миналото, дарители, жени учени, откриватели, наши съвременници, както и млади учени – бъдещи таланти на България в науката и иновациите. Ще представим учените не само с техните професионални качества и заслуги, но и като хора с чувство за хумор, с разностранни интереси и таланти.

В Европейската година на културното наследство нека не забравяме, че образованието и науката са неделима част от културата на човечеството. Величествената сграда на Софийския университет е част от материалното културно наследство, а знанието и уменията, които нашата Алма Матер дава – част от нематериалното културно наследство, защото „пренася през вековете знанието и стремеж към истината и познанието“.

(Из слово на ректора проф. д.ф.н. Анастас Герджиков при откриване на уч. 2016 – 2017 г.).

Европейска нощ на учените 2018

София, Пловдив, Стара Загора, Русе,
Варна, Бургас, Созопол
28 септември 2018 г.

Европейската нощ на учените се превърна през годините в емблематично събитие и регулярна среща, на която учените в различните страни членки на Европейския съюз представят своите постижения и предизвикателства пред широката публика в рамките на един ден.

В България Европейската нощ на учените 2018 се осъществява с финансовата помощ на ЕК по Програмата за научни изследвания и иновации „Хоризонт 2020“, проект K-TRIO 3 (Researchers in Knowledge Triangle), с подкрепата на екипа на проект УНИТе (Университети за наука, информатика и технологии в е-обществото), финансиран от Европейския фонд за регионално развитие чрез ОП „Наука и образование за интелигентен растеж“ 2014 – 2020. Проектът се реализира от консорциум с участници: Софийски университет (координатор), Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство – Пловдив, Нов български университет, БАН, ДИПКУ на Тракийския университет – Стара Загора, РУ „Ангел Кънчев“ и МУ „Проф. д-р Параскев Стоянов“ – Варна.

През 2018 г. дейностите по проекта са насочени към представяне на наука и иновации, допринасящи за запазване на културното наследство и развитие на културните и креативните индустрии. Специално внимание ще бъде отделено на честването на 130-годишнината на Софийския университет и приноса му за развитието на обществото и икономиката в България. Ще бъдат представени постиженията на учени и научни колективи по проекти, финансирани от ЕС, вкл. от проекта УНИТе, за изграждане на Център за върхови постижения в областта на информационните и комуникационни технологии.

На 28 септември 2018 г. са планирани различни демонстрационни, творчески и забавни прояви в София, Пловдив, Стара Загора, Русе, Варна, Бургас и Созопол. Разнообразната научна и забавна програма включва: изложби, разкриващи значението и влиянието на самата наука в ежедневието; конкурси, награждавания на победителите в обявените конкурси; демонстрации, научни дискусии и шоуа, неформални срещи на чаша кафе с български учени, забавни демонстрации в Кабинетите по любопитство, Панаир на знанието, прожекция на филми, музикални и поетични изпълнения, изложби на учени и т.н. Много от инициативите са посветени на младите хора.

Информация, резултати от конкурси, снимки, рисунки, произведения на учени и др. ще бъдат публикувани на интернет страниците на проекта K-TRIO 3: <http://rn.fmi.uni-sofia.bg/>, както и на сайтовете на участниците в проекта.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ СТРУКТУРНИ И
ИНВЕСТИЦИОННИ ФОНДОВЕ

Проект BG05M2OP001-1.001-0004 финансиран от
Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“, съфинансирана от Европейския съюз
чрез Европейските структурни
и инвестиционни фондове.

ПЪРВОСТРОИТЕЛИТЕ
НА АЛМА МАТЕР 2

ДАРИТЕЛИТЕ НА АЛМА МАТЕР 3

БЪЛГАРСКИ НАУЧНИ ШКОЛИ 5

ФАМИЛИИТЕ В НАУКАТА 7

ОТКРИВАТЕЛИ 8

ПОРТРЕТИ ОТ ДВА ВЕКА (XIX – XX) 9

МЛАДИТЕ В НАУКАТА 23

СЪВРЕМЕННИЦИ 15

УЧЕНИ СТИХОТВОРЦИ 26

ЖЕНИ В НАУКАТА 20

КЪМ УЧЕНИТЕ – С УСМИВКА 28

Само 10 години след Освобождението от османско владичество се реализира най-съкровената мечта на българите – идеята за български университет. През 1887 г. министърът на просвещението Т. Иванчов издава наредба за откриване на Висш педагогически курс към Първа мъжка класическа гимназия в София, осъществено тихо и скромно на 1 октомври 1888 г.

Занятията започват със седем преподаватели – млади учени с европейско образование, наричани сполучливо в обществото „новите седмочисленици“, и 43 студенти, само мъже. На 8 декември с. г. Народното събрание гласува Закон за преобразуването му във Висше училище, влязъл в сила след публикуването на указ № 159 на княз Фердинанд от януари 1889 г. На преподавателския съвет на първите седем преподаватели от 29 януари 1889 г. се провежда изборът на първия ректор – Александър Теодоров-Балан, преподавател по славянска филология и председател на съвета.

От 1902 г. тържественото представяне на новия ректор по инициатива на проф. Ал. Теодоров-Балан се измества на празника на Университета – 25 ноември, а от 1916 г. – на 8 декември по нов стил.

До 1944 г. мандатът на ректора е една година, променен след това на две, а от 70-те години на ХХ в. до днес на четири. Ректорът и заместник-ректорите се избират за не повече от два последователни мандата.

Броят на професорите, заемали ректорския пост през 130-годишния период на съществуване на Софийския университет, е 56, а броят на ректорските мандати – 84. Ректорите – академици са 42, а двама са член-кореспонденти на БАН.

Първите ректори до преобразуването на Висшето училище в Университет в началото на ХХ в. се явяват пионери – титуляри на съответните научни направления и структури (институти, катедри, дисциплини) на академичния универсум. Много от тях са преподаватели в българските гимназии и паралелно участват активно в изграждането на младата българска държава след Освобождението.

Първият ректор на Софийския университет е филологът проф. д-р Александър Теодоров-Балан.

Роден е на 15 октомври 1859 г. в с. Кубей, Бесарабия. Завършва Болградската гимназия и следва славистика в Прага и Лайпциг. Доктор е на Пражкия университет от 1884 г. с дисертация на тема: „За звука ъ в новобългарския език.“

Бил е учител по български език и литература в Първа софийска класическа гимназия (1884), поддиректор на Народната библиотека (1885), учител в

УНИВЕРСИТЕТЪТ И НЕГОВИТЕ РЕКТОРИ

Доц. д-р Цвета Тодорова

Пловдивската реална гимназия (1885), началник на средното образование в Министерството на просвещението (1887 – 1888), учител в Софийската мъжка гимназия (1888).

Редовен преподавател е в новооткрития през 1888 г. Висш педагогически курс, впоследствие Висше училище в София през учебната 1888/1889 г., един от новите седмочисленици, редовен професор и завеждащ Катедрата по българска и славянска литература във Висшето училище, съответно в Университета (1 септември 1893 – 5 януари 1907 и 30 януари 1910 – 15 септември 1934). Освободен е от длъжност поради навършване на пределна възраст.

Бил е декан на Историко-филологическия факултет през учебните 1899/1900 и 1904/1905 г., ректор на Висшето училище през учебните 1888/1889, 1896/1897 и 1902/1903 г. През 1939 г. е избран за Почетен доктор на Софийския университет (1939). Бил е главен секретар на Българската екзархия.

Дописен член (1884), действителен член на БАН (1884). И.д. деловодител (1891–1898), главен деловодител (1898–1899) и деловодител на БКД (1900–1901). Доживява почти до 100-годишната си и умира в София на 12 февруари 1959 г.

Научното наследство на акад. Балан се определя на 866 заглавия на книги, студии, статии и бележки, от които 310 са посветени на българския език.

Вторият ректор е историкът акад. проф. Димитър Агура.

Роден е на 14/26 октомври 1849 г. в бесарабското българско село Чухмелий. Родословните корени на семейството водят към с. Невша, Шуменско, откъдето дядо му Димитър се преселва през 1810 г. в Бесарабия.

До 1868 г. младият Димитър учи в гимназията в Болград и в семинарията „Сокола“ в Яш. През 1872 г. завършва предсрочно, с отличие и златен медал, Историко-филологическия факултет на Яшкия университет.

Освободеното отечество го привлича с непреодолима сила. През октомври 1879 г. 30-годишният Димитър Агура е вече в София. През 80-те години на ХХ в. участва в създаването на Министерствата на вътрешните работи и на Народното просвещение. Следват 6 години, посветени на организирането на българските гимназии – като директор на Първа мъжка класическа гимназия в София и на Пловдивската мъжка гимназия.

От 1 октомври 1889 г. е сред малцината основатели на Висшето училище в София като извънреден преподавател по история, редовен преподавател, впоследствие редовен професор по всеобща история във Висшето училище от 1 ноември 1894 г.

Основател, пръв и несменяем председател е на Българското историческо дружество до 1911 г. Избран е 4 пъти за ректор на Висшето училище и Университета в едни от най-трудните и кризисни години от неговото съществуване (1889/1890, 1892/1893, 1894/1895, 1907/1908).

Още като студент е един от учредителите на Българското книжовно дружество в Браила през 1869 г., а негов действителен член става през 1900 г. Основател и редовен сътрудник е на сп. Български преглед.

Умира на 28 септември 1911 г. в разцвет на творческите си сили, ненавършил 62 години, по време на тържествата по случай 50-годишнината от основаването на Яшкия университет, в които участва като водач на академична делегация от Софийския университет.

Създаването на втория Физико-математически факултет през 1889 г. предопределя избора на **математика акад. проф. Емануил Иванов** за ректор.

Роден е на 30 януари (ст.ст.) 1857 г. в гр. Свищов. Завършва средното училище в родния си град и математика и физика в Мюнхенската политехника.

От юни 1885 г. до януари 1887 г. е началник на Отделението за държавните училища в Министерството на народното просвещение, а до март 1890 г. – главен инспектор в същото министерство.

От 1 октомври 1889 г. е извънреден преподавател по висш анализ във Висшето училище, впоследствие редовен професор, титуляр на Катедрата по висш анализ във Висшето училище, съответно Университета (1 март 1890 – 15 октомври 1910), частен хоноруван доцент по основи на висшата математика от 1 октомври 1917 г. Отново е редовен професор, титуляр на Катедрата по висша алгебра (1 октомври 1918 – 1 октомври 1923). Ректор е на Университета през учебните 1890/1891, 1891/1892, 1893/1894. Редовен член е на БАН, основател и действителен член на Българското физико-математическо дружество.

Философът проф. д-р Иван Георгов (1862 – 1936) г. е един от новите седмочисленици, извънреден преподавател по фи-

лософия и педагогика във Висшето педагогически курс (Висшето училище в София) от 1 октомври 1888 г., редовен преподавател и редовен професор, титуляр на Катедрата по история на философията (1 октомври 1892 – 15 септември 1934). Доктор е на Йенския университет (1888).

Четири пъти е ректор на Софийския университет (1898/1899, 1905/1906, 1916/1917, 1918/1919 г. Декан е на Историко-филологическия факултет през учебните 1900/1901 и 1908/1909. Действителен член на БАН от 1902 г. Председател на Македонския научен институт в София (1924 – 1927).

Астрономът проф. Марин Бъчеваров е ректор на Университета през учебните 1895/1896 и 1904/1905 г.

Основоположникът на геоложката наука в България проф. Георги Златарски е ректор на Университета два мандата (1897/1898 и 1901/1902).

Химикът проф. д-р Никола Добрев (1861/1925) е декан на Физико-математическия факултет през учебните 1896/1897 и 1902/1903 г. и ректор на Висшето училище през учебната 1899/1900 г. Извънреден преподавател е по химия във Висшето училище от 1 октомври 1889 г., редовен преподавател, впоследствие редовен професор, титуляр на Катедрата по аналитична и неорганична химия, от 15 октомври 1894 г. до 5 януари 1907 г.

Филологът проф. д-р Любомир Милетич (1863 – 1934) е ректор на Университета през учебните 1900/1901 и 1921/1922 г., декан на Историко-филологическия факултет през учебната 1903/1904 г. Действителен член (1898) е и председател на БАН от 1926 г. до смъртта си. Доктор по философия и славянска филология на Загребския университет от юли 1889 г.

На 1 октомври 1888 г. става извънреден преподавател по славянска филология на Висшия педагогически курс. Редовен преподавател, по-късно редовен професор, титуляр на Катедрата по славянска филология във Висшето училище и в Университета е от 1 октомври 1892 до 15 септември 1934 г., когато е освободен от длъжност поради пределна възраст.

Финансистът проф. Бончо Боев (1859 – 1934) е ректор на Университета (1903/1904). Извънреден преподавател е от 1 октомври 1897 г. и редовен професор в Катедрата по финансова наука и статистика до 22 февруари 1906 г., когато е освободен от длъжност по собствено желание.

Член е на БАН от 1885 г., основателен член на Икономическото дружество в София, член на Международния статистически институт, създател на Бирническия институт в България (1892).

Сред първостроителите на Алма матер се нарежда и основоположникът на българското библиотекостроене акад. Стоян Аргиров. Един от плеядата строители на нова България, Стоян Аргиров има разнопосочни интереси – филолог, археолог, историк, учител, педагог, редактор и преводач, но той е преди всичко библиотекар. За него е и лесно, и трудно да се пише. Лесно – защото на пръв поглед всичко за него вече е казано, и трудно – защото все още липсва пълна и обективна оценка на научното наследство и делото на библиоведа. Трудно – защото времето е размило щрихите от неговия образ. От запазените фрагментарни свидетелства пред нас се очертава един противоречив образ – от една страна на човек „хрисим и апатичен“, същевременно дисциплиниран, търпелив и педантичен, остро полемизиращ и способен да отстоява твърдо убежденията си, и от друга страна – динамичен човек, „който бил пропътувал цяла България с велосипед“¹.

През 1888 г., когато в София отваря врати първият български университет, младият Аргиров, току-що завършил класическата гимназия в Пловдив, получава държавна стипендия и се отправя към Прага, за да продължи образованието си като студент по славянска филология. Няма достатъчно данни къде и кога Аргиров се подготвя за библиотекар. Може само да се предполага, че

АКАД. СТОЯН АРГИРОВ – ОСНОВОПОЛОЖНИК НА БЪЛГАРСКОТО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ

*Доц. д-р Анна Ангелова,
директор на Университетската библиотека
„Св. Климент Охридски“*

именно като студент в Карловия университет, повлиян от Константин Иречек, е слушал и лекции по библиография и библиотекостроение. През 1892 г. завършва образованието си в Прага и след два семестъра във Виенския университет, където слуша курс от лекции, четени от изключителния славист – проф. Ватрослав Ягич, Ст. Аргиров се завръща в България и започва работа като учител. На следващата година е назначен за заместник-директор на Народната библиотека в София, а през 1894 г. – едва двадесет и пет годишен, вече е директор на Народната библиотека в Пловдив. На тази длъжност Аргиров остава до 1897 г., когато е командирован като библиотекар в библиотеката на Висшето училище. Изборът за библиотекар на първата университетска библиотека в страната изглежда предопределен, тъй като Стоян Аргиров е „едничкият подготвен според науката си и според досегашната си служба“, който между всички кандидати може да отговори и на другото категорично условие, поставено от Академичния съвет – да се „пре-

даде окончателно на службата си, без да планува за по-други поприща“². Университетската библиотека се превръща за Стоян Аргиров не само в житейска съдба, но и в място, където в продължение на четири десетилетия той разгръща разностранна „теоретическа, научна и непрестанна практическа дейност“ и поставя родното библиотекостроение на „почвата на модерната европейска наука и практика“³.

В Университета дейността на Стоян Аргиров се съсредоточава в две посоки – изграждането на Университетската библиотека като модерна европейска институция и полагането на основите на университетско образование по библиотекостроение. В рамките на Историко-филологическия факултет на Университета Стоян Аргиров като частен хоноруван доцент подготвя и първите лекции по библиотекостроение⁴, които с прекъсвания чете в продължение на 15 години. В архива на Университетската библиотека са запазени ръкописите на един респектиращ лекционен курс по библиотекостроение, който обхва-

ща лекциите: „Учение за библиотеката (Библиотекостроение)“; „Материали за историята на УБ в София“ (от тази лекция са запазени само отделни листове); „Минало и значение на библиотеката“; „История на библиотеките“. Лекциите си Ст. Аргиров започва да чете от 1927/28 учебна година до зимния семестър на 1935/36 учебна година.

През 1936 г., след 36 години, отдадени на Университетската библиотека, акад. Стоян Аргиров напуска Университета. Големият му творчески проект – утвърждаването на библиотеката на Алма матер като водеща научна библиотека, съизмерима с европейските образци, е реализиран. Първият научно подготвен български библиотекар – Стоян Аргиров, е безспорно водещата фигура, очертаваща насоките в развитието на българското библиотекостроение от края на XIX в. до 40-те години на XX век. Стъпил върху традицията на немската библиотекостроителска школа, той развива многостранна научна и практическа дейност. Получил солидна хуманитарна подготовка като „историко-филолог“ във време, когато според тогавашните схващания славянската филология е универсална научна дисциплина, Стоян Аргиров оставя над 70 публикации в различни научни области – славянска филология, епиграфика, палеография, история, библиотекостроение, лексикография и др.

ДАРИТЕЛИТЕ НА АЛМА МАТЕР

Големият благодетел и дарител на Софийския университет Евлогий Георгиев е роден на 3 октомври 1819 г. Син е на Георги Недев и Евдокия Тодорова Пулиева от малкия старопланински градец Карлово. От петте деца в семейството до пълнолетие остават живи само две – Евлогий и брат му Христо.

Едва 9-годишен, през 1828 г. Евлогий загубва баща си. Началното си образование получава в родния град Карлово при известния по онова време учител Райно Попович. Съученици са му Гавраил Кръстевич и Георги Стойков Раковски. През 1836 г. по време на едно пътуване на Райно Попович до Будапеща по повод отпечатването на нова Христоития Евлогий го замества като учител за една година.

На 19 февруари 1837 г. Евлогий Георгиев се отправя за Румъния заедно с вуйчо си Никола Т. Пулиев. Установява се в Галац, където търгува до 1842 г. След

ЩЕДРИТЕ ДАРИТЕЛИ НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ – ЕВЛОГИЙ И ХРИСТО ГЕОРГИЕВИ ОТ КАРЛОВО

Доц. д-р Цвета Тодорова

това заминава за Букурещ, където заедно с вуйчовците си Христо и Никола Пулиев основава търговско съдружие за продажба на стоки, доставяни от Карлово. През 1837 г. майка му умира от чума и след 5 години (през 1842 г.) Евлогий взема брат си Христо при себе си в Букурещ, който бързо усвоява търговския занаят и остава в Букурещ, а Евлогий се връща в Галац. Така двете братски фирми започват активна търговска дейност. Паралелно освен с произведения от България

търгуват и с колониални стоки от Марсилия, Лондон и други европейски тържища, а по-късно основават търговска къща и в Браила.

На 6 март 1872 г. умира внезапно Христо. Евлогий Георгиев напуска Галац и се установява в Букурещ, откъдето управлява и трите търговски къщи. След известно време преобразува Букурещката търговска къща в банкерска, ликвидира тази в Галац, а Браилската търгува само с храни. Постепенно с неуморен труд Евлогий Георгиев се превръща в

известна личност в целия финансов свят. Владее писмено български, гръцки и румънски, говори немски и френски език. Живее в къща на ул. „Каля Мошилор“ № 80, солидна двуетажна сграда с висока желязна ограда – типичен представител на местния сецесион, а задният двор поразително напомня карловски дом с дървените си чардаци. В сградата е имало прекрасен мраморен шадраван – израз на тогавашната висша букурещка мода. На долния етаж е кантората на Е. Георгиев, а на горния са жилищните помещения, в които големият търговец е живял заедно с Елисавета Пулиева, жена на вуйчо му Хр. Т. Пулиев, убит през 1850 г. На горния етаж са още кабинетът, голямата трапезария, приемната стая с миндерлъците.

На същата улица се намира и до днес, макар и в лошо състояние, емблематичният за българското националноосвободително движение Солаков хан на братя

¹ НА на БАН, ф. Иречек, № 130, 9-28.

² Държавен архив - София, ф. 994 к. оп. 2, а. е. 6, л. 52.

³ НБКМ БИА, ф. 287, а. е. 2, л. 31.

⁴ Лекциите са обявени в „Разпис на лекциите“ за 1919/1920 г., където са записани учебните дисциплини „Библиотекостроение“ и „Учение за библиотеката“.

Солакови от Свищов. В двора на хана се е издигала легендарната изоставена мелница, в която през декември 1868 – януари 1869 г. Хр. Ботев живее заедно с В. Левски. През 1873 г. Л. Каравелов премества в него печатницата си, в която печата популярните вестници „Свобода“ и „Независимост“.

Двамата братя се включват активно в живота на българската емиграция в Румъния с убеждението, че решаваща роля в осъществяването на националното освобождение има външнополитическият фактор, и по-специално помощта на Русия. Привърженици на тактиката на мирни дипломатически действия, те са сред основателите и водачите на най-голямата и дейна организация на българската едра буржоазия през Възраждането – Добродетелната дружина. Особено активен е Хр. Георгиев, който направлява и координира политическата дейност на дружината.

Постигнатите успехи не затварят Евлогий и Христо Георгиеви единствено в обсега на гонитбата за печалби. Безкористното им родолюбие е в основата на направените многобройни дарения на различни дружества, читалища, църкви, общини, болници, училища и университети в България и Румъния в продължение на 20 години.

Венец на благотворителната дейност на Евлогий Георгиев е собственоръчно написаното му завещание от 18 юли 1882 г., в което под § 13 е вписана сумата от 6 000 000 лв. за учредяване на фонд, от чиито приходи да се основе и поддържа висше училище в България под името „Братя Евлогий и Христо Георгиеви от Карлово“. „Научните предмети, които ще се преподават в това училище – се уточнява по-нататък – ще бъдат преимуществено от положителните науки с приложение към индустрията... Само надеждата ми, че ще мога и аз

Боян Пенев е един от най-изтъкнатите български литературни историци и критици от първите десетилетия на ХХ в. Роден е на 27.04.1882 г. в гр. Шумен. Завършва гимназия в Русе и славянска филология в Софийския университет, след което една година е учител в София. Частен хоноруван доцент е от 1909 г., редовен доцент от 1912 г. при Катедрата по българска и славянска литература, извънреден професор от 1917 г., редовен професор и титуляр на Катедрата по българска и славянска литература от 1925 г. През 1912 – 1913 г. е командирован в Мюнхен и Берлин, за да се запознае с влиянието на немската литература върху славянските литератури, след което продължава командировката си до 1914 г. в Краков, Варшава и

да участвам за преуспяването и величието на отечеството ми, ме прави да умра спокойно, защото аз съм работил през всичкия си живот и съм спестявал, както аз, тъй и брат ми, ние сме били одушевени само от това желание, което сега остава да се осъществят от наследника ми и от изпълнителите на завещанието...“.

Дълбоко развълнуван от миропомазването по православен обряд на бъдещия цар Борис III от 2 февруари 1896 г., Евлогий Георгиев дарява още мястото от 10 200 кв. м на стойност 200 000 лв. в София между улиците „Цариградска“ и бул. „Дондуков“ и сумата от 800 000 лв. за постройка на университетски сгради. [...] Не могат да се изчислят сумите, изразходвани за издръжка на студенти и ученици, за различни паметници и по-дребни дарения. Тук не влизат и средствата, подарени на културни и благотворителни учреждения в Румъния – около 500 000 лв. Затова няма да сбъркаме, ако кажем, че Евлогий Георгиев изразходва за благотворителни цели около 12 000 000 лв., като след смъртта си оставя близо 2/3 от цялото си състояние на българския народ [...] (Е. Стелова. Евлогий Георгиев и свободна България. С., 1987, с. 168).

Според мълвата състоянието на Е. Георгиев възлиза на 80 млн. лв. В действителност е 23 млн. лв. Правителствата на Рачо Петров и Димитър Петков подготвят процес за оспорване на завещанието на Евлогий Георгиев през 1905 и 1906 г. Процесът започва на 2 март 1907 г. и забавя с години началото на строежа на сградата на Университета (основният камък е положен едва на 30 юни 1924 г.).

Опитът на Е. Георгиев да вземе участие в българския политически живот след Освобождението остава без успех. Стефан Стамболов като председател на Народното събрание касира избора му за депутат и го при-

нуждава да напусне Народното събрание. Причината е, че няма българско гражданство. Принуден да се завърне в Букурещ, Е. Георгиев пророчески отсича: „Времето ще покаже кой повече милее за отечеството и кой му е принесъл повече добро“.

Съгласно изразената в завещанието воля покойният благодетел е погребан заедно с брат си Христо в старите гробища „Белу“ в Букурещ. В изпълнение на завещанието универсалният му наследник И. Евстр. Гешов издига там паметник-мавзолей, който в архитектурно и художествено отношение е един от най-забележителните по онова време в румънската столица. Автор на архитектурния проект е талантливият румънски архитект Йон Минку – родоначалник на румънската национална архитектура, чието име носи Букурещкият архитектурен институт. Гробницата е на два етажа, строена е в продължение на 5 години – до 1902 г. Великолепните скулптурни фигури на четиримата апостоли – Йоан, Лука, Марко и Матей са дело на румънския скулптор от немски произход Фриц Щорк. Шестоъгълната звезда на купола символизира богатство. В подземния етаж под голяма каменна плоча са положени костите на двамата братя, а от двете страни на стените са поставени техни барелефи.

Ако с обич и уважение всички *българи трябва да гледат на големия нравствен образ на покойния благодетел Евлогий Георгиев, с два по-голяма почит и гордост трябва да се отнасят към него хората на науката, дейците и пионерите на просветното дело. Защото седем години преди американският милиардер Карнеги да напише своята статия върху „Евангелието на богатството“, в която на първо място се препоръчва на милионерите основаването на университети, големият български благодетел*

Евлогий Георгиев бе предвидил в своето завещание големата за онова време сума от 6 000 000 лв. за създаването на Висше училище в България. Копнежът за преуспяване и величието на Отечеството, тоя възвишен идеал в простодушното сърдце на Евлогия, намери своя израз в днес осветения храм на науката, който Ефорията издигна в изпълнение на неговата свята воля. Нека в тоя храм на науката се служи на същия идеал, и като се поклоним почитателно пред последния, нека мислено коленичим и пред паметта на оногova, който го създаде като израз на последната си воля. (Златна книга на дарителите).

И прав се оказва проф. Ив. Шишманов, който пише в писмото си от 26 май 1903 г. до Ив. Ев. Гешов в Букурещ, че Евлогий Георгиев е успял **чрез един храм на науката да си издигне паметник за вечни времена.**

Внушителни седящи бронзови скулптури на двамата братя-дарители украсяват парадното стълбище на централната сграда на Софийския университет, дело на скулптора Кирил Шиваров от 1935 г. Образите на дарителите са изобразени и върху една от стените в Аулата.

На 21 април 1938 г. влиза в сила специална Наредба-закон, която прекратява съществуването на ефорията. Нейните права и интереси, както и тълкуванията на волята на дарителя, наследява Софийският университет. Капиталът и недвижимите ѝ имоти, обособени във фонд „Евлогий и Христо Георгиеви от Карлово“, преминават под управлението на държавата в лицето на Университета. Нови университетски помещения със средствата от дарението не се строят повече. Остава нереализиран на практика заветът на дарителя Евл. Георгиев за откриване на Висше училище (или факултет) за приложни знания.

ния си курс по нова българска литература в университета Б. Пенев подготвя за издаване една пълна и системна „История на новата българска литература“, но не успява да завърши окончателно този свой основен труд, който е отпечатан посмъртно. Плод на неговия изследователски интерес са монографиите му за големите представители на възрожденската ни литература – Паисий, Г. С. Раковски, П. Р. Славейков, Л. Каравелов, В. Друмев и студиите върху по-общи въпроси на българската литературна история. В една от изключително интересните му аналитични студии, посветена на българската интелигенция, са обобщени перспективите на културния идеал на българите: *„Нашата цел е: една синтеза върху основите на българската*

ПРОФЕСОР БОЯН ПЕНЕВ – УНИКАЛНИЯТ ИНТЕЛЕКТУАЛЕЦ

Доц. д-р Цвета Тодорова

Прага, където изучава влиянието на полската и чешката литература върху Българското възраждане. По покана на полското Министерство на просветата през 1923 – 1924 г. изнася лекции по история на българската литература в университетите в Краков, Варшава и Лвов. Дописен член е на БАН от 1918 г. В Софийския университет чете лекции върху българска литература през различни периоди от историята ни, български народни песни, славянски литератури, повести и драми преди Освобождението, славянски ро-

мантизъм, български и славянски писатели и поети и др. под. През март 1921 г. е избран за член на Съюза на българските учени, писатели и художници (БУПХ).

Боян Пенев поставя начало на литературната си дейност още като студент с рецензии за отделни книги и театрални представления. В една от първите си статии за художествено произведение – рецензията за преведен исторически роман, той се опитва за пръв път да открие някои специфични черти на историческия роман. На основата на лекцион-

душа – едно критично и по-дълбоко вникване в цялостния характер на чуждите култури и усвояване само на онова, което наистина би имало значение за нас и би отговаряло на една действителна потребност“.

Освен по проблемите на българската литература Б. Пенев проявява научен интерес към славянската, по-специално към полската литература, с акцент върху епохата на полския романтизъм и неговите трима изтъкнати представители – А. Мицкевич, Ю. Словацки, З. Красински. Наред с това осъществява трайни творчески и приятелски контакти с полските интелектуалци – по-

етите Ян и Мария Каспрович. Цялостният му принос е свързан с популяризирането на полската литература в България и на българската в Полша.

Този аристократичен, висок и слаб, винаги с вкус, елегантно, но скромно облечен в черен костюм човек, „с чинна фигура на възрожденски интелегент“, влиза в аудиторията с „енергична стъпка“, в точно определения от разписанието на лекциите час. Улавя се стегнатата му походка, „мекият одухотворен поглед“ на кафеникавите му очи, затаили в себе си „сдържан блясък“... Чете равно и спокойно, отмерено, бавно, за да могат да записват студентите, но

не вяло, „седнал на катедрата, сериозен, съсредоточен, унесен в това, което ни говореше“...

Умира нелепо едва 45-годишен на 25.06.1927 г. от емболия след рутинна операция на апандисит в клиниката на д-р Иван Карамихайлов (днес Дом на Съюза на българските архитекти на ул. „Кракра“ № 11).

На 1 август 1927 г. в изпълнение на завещанието на Боян Пенев съпругата му Дора Габе предава личната му библиотека на Софийския университет. Днес библиотеката се съхранява в Университетската библиотека и съдържа 4814 заглавия в 6657 тома на български и чужди езици,

предимно в областта на славянските литератури и езици.

В спомените на Дора Габе се открояват и други, неподозирани страни, от многостранния образ на Боян Пенев. След смъртта му, заедно с четирите тома „История на новата българска литература“, поетесата издава и прекрасната, най-интимно преживяна книга на Боян Пенев за Бетовен. Годици по-късно, вече след раздялата им, Дора Габе споделя в едно писмо: „Боян беше изключителен човек. Такъв не съм срещала. И вече няма да се роди такова съчетание на способност, ум, характер. Голяма личност. Човек с други измерения...“.

Боян Пенев можеше да бъде поет – затова никоя лъжа в поезията не можеше да остане скрита за него. Можеше да бъде художник – достатъчно е тънкото му наблюдение и нерв на художник.

Той можеше да бъде музикант – и написа великолепната си книга за Бетовен.

Но и поетът, и художникът, и музикантът се чувстваха във всичко като в огромен и дълбок фон.

Такива хора могат нищо да не „напишат“ – достатъчно е само тяхното присъствие. То вече е една мярка за времето.

Владимир Василев,
редактор на литературното списание „Златоор“

БЪЛГАРСКИ НАУЧНИ ШКОЛИ

Иван Николов Странски е роден на 2 януари 1897 г. в София. Баща му, Никола Странски, произхожда от възрожденска калюферска фамилия и е бил придворен фармацевт, а майка му, Мария Крон, е немкиня от балтийската част на Германия.

Иван Странски завършва своето гимназиално образование в София, след което следва химия в Софийския университет, където се дипломира през 1922 г. През същата година заминава за Германия и под ръководството на проф. Паул Гюнтер работи в берлинския Фридрих-Вилхелм Университет върху своята докторска дисертация, свързана с изследвания в областта на рентгеновия спектрален анализ. След успешна защита през 1925 г. Иван Странски се връща в София и през 1926 г. се хабилитира като доцент в Софийския държавен университет „Свети Климент Охридски“. През 1937 г. е вече професор и чете лекции по физикохимия на българските студенти.

През 1941 г. Иван Странски заминава за Германия по покана на проф. Валтер Косел и работи първо в Университета в Бреслау (днес вече Вроцлав, Полша), а после и в още няколко немски научни института в областта на физикохимията и електрохимията, където заема ръководни позиции.

Несъмнено, едно от най-съществените научни постижения на Иван Странски в областта на физикохимията, и по-точно в областта на теорията на кристалния растеж, е формулирането на понятието „положение на половин кристал“ през 1927 г., независимо

ИВАН СТРАНСКИ, РОСТИСЛАВ КАИШЕВ И БЪЛГАРСКИЯТ ПРИНОС КЪМ ОБЛАСТТА НА ФИЗИКО- ХИМИЧНАТА, ЕЛЕКТРОХИМИЧНАТА И ГЕОФИЗИЧНАТА НАУКА

*Проф. д.х.н. Александър Милчев,
Институт по физикохимия
„Акад. Ростислав Каишев“ – БАН*

от немския учен Валтер Косел, който формулира това фундаментално понятие през същата година. Както обаче съм казвал неведнъж, лично за мен най-важният принос на Иван Странски към българската наука е, че именно той привлича към нея и своите ученици, по-късно академици на БАН, Ростислав Каишев, Любомир Кръстанов и Стефан Христов – български учени с уникални постижения в областта на физикохимичната, геофизичната и електрохимичната наука. През 1966 г. Иван Странски е избран за чуждестранен член на БАН, а през 1969 г. участва и в честването на 100 години от създаването на Българска академия на науките.

Ще кажа сега няколко думи и за академик Ростислав Каишев, мой преподавател по физикохимия в Софийския университет, който пък насочи мен към областта на извънредно важната наука за образуването и растежа на кристалите.

Ростислав Атанасов Каишев

е роден на 29 февруари 1908 г. в Санкт Петербург, Русия, където по това време баща му, капитан Атанас Петков Каишев, следва в Руската генералшабна академия. Майка му, Мария Хаджимаринова Каишева, произхожда от старозагорските родове Хаджиангелови и Хаджимаринови – земеделци и търговци.

Ростислав Каишев получава средно образование в софийската Втора мъжка гимназия през 1926 г., след което следва химия във Физико-математическия факултет на Софийския университет. Дипломира се през 1930 г. и специализира в Германия като стипендиант на Фондацията „Александър фон Хумболдт“, където работи под ръководството на проф. Франц Симон върху докторската си дисертация на тема „Термични изследвания върху твърдия и течния хелий“, която защитава през 1932 г. През 1933 г. Ростислав Каишев е назначен в Катедрата по физикохимия на Софийския университет като редовен асистент на проф. Иван

Странски и чисто научната му дейност е насочена към изследвания на процесите на образуване и растеж на кристали.

През 1939 г. Ростислав Каишев се жени за Милка Чакалова, дъщеря на известният български математик Любомир Чакалов, а през 1940 г. се ражда и дъщеря им Анастасия Каишева, по-късно с висше образование по химия и старши научен сътрудник в Централна лаборатория за електрохимични източници на ток, БАН, днес вече Институт по електрохимия и енергийни системи „Акад. Евгени Будевски“.

През 1941 г. и 1947 г. Р. Каишев е назначен последователно за доцент и за професор в Софийския университет, през 1947 г. е избран за член-кореспондент, а през 1961 г. и за академик на БАН, а през 1958 г. основава и Институт по физикохимия на БАН. Сборник с избрани трудове на акад. Ростислав Каишев беше публикуван през 1980 г. от Издателството на БАН, което през 1994 г. се преименува в Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.

Несъмнено не трябва да пропуска да отбележа, че за своята извънредно активна и успешна научна дейност Ростислав Каишев заслужено получава и световно признание. През 1957 г. той е избран за член на Германската академия на науките, през 1966 г. е избран за член на Академията на науките на Чехословакия, а през 1968 г. става член и на Германската академия на естествоизпитателите.

Що се отнася до лично моята,

чисто научна дейност съвместно с акад. Р. Каишев ще кажа, че по-лучих от него извънредно много, не само като познания, но и като стил на работа в областта на физикохимичната и електрохимичната наука. Може би тук трябва да отбележа, че Ростислав Каишев беше безмилостен към нас, своите сътрудници, както по отношение на съдържанието, така и по отношение на стила на представяне на нашите научни резултати. Спомням си как на едно заседание на ръководения от него институтски колоквиум наш колега помоли да не бъде прекъсван по време на своя доклад, а въпроси да му да бъдат задавани само след като завърши. Академик Каишев остро се въпротиви: „Това тук не ти е начално училище, за да си изпееш урока и да си седнеш. Ще те прекъсваме, дока-

то всичко ни стане ясно!“

„Моето голямо хоби в живота е музиката“. Това казва Ростислав Каишев в книгата със своите спомени и добавя че още като ученик в горните класове е започнал редовно да ходи на концерти. Споменава и имената на любимите си композитори: Бах, Хендел, Моцарт, Бетовен, Шуберт, Брамс, Мусоргски, Рахманинов, а от българските – Марин Големинов, негов връстник и добър приятел.

Несъмнено, другото хоби на Каишев, още от младежките му години са били планините – Витоша, Рила, Пирин, където като студент и по-късно като асистент е прекарвал летните и коледните си ваканции. Често са тръгвали от София през Черни връх, Планина, Сапарева баня, Седемте езера, Рупите все пеша, за около десетина дни. През 1929 г., още като

студент, Р. Каишев става и един от учредителите на Българския планински клуб, а през 1979 г., на честването на 50 години от основаването на клуба е награден със златен орден „Алеко Константинов“.

В заключение, искам да отбележа, че днес Институтът по физикохимия, БАН, носи името на акад. Ростислав Каишев, Институтът по обща и неорганична химия, БАН, носи името на акад. Георги Близнаков, Институтът по електрохимия и енергийни системи, БАН, носи името на акад. Евгени Будевски, а Институтът по оптически материали и технологии, БАН, носи името на акад. Йордан Малиновски. Мисля, че това още веднъж доказва по недвусмислен начин признанието, което акад. Ростислав Каишев и неговите първи ученици и сътруд-

ници са получили от следващите поколения!

Струва ми се подходящо да добавя накрая и стихотворението, което написах за моя учител акад. Ростислав Каишев по случай неговият 90-ти рожден ден на 29.02.1998 г. То е включено в книгата „Академик Ростислав Каишев – живот, посветен на науката“ на Александър Милчев и Стоян Стоянов, първо и второ издание, публикувани от Акад. изд. „Проф. Марин Дринов“ през 2003 г. и 2011 г. Книгата се състои от три части: *I. За себе си и за другите, II. Другите за него и III. Институт по физикохимия, БАН – шеговита ретроспекция*. Именно първата част на тази книга съдържа автентичните спомени на акад. Ростислав Каишев, споделени с моя колега Стоян Стоянов и с мен през периода октомври 2001 – април 2002 г.

На академик Ростислав Каишев по случай неговата 90-годишнина, с искрено уважение и благодарност

ПОЕМА ЗА ЕДИН УЧИТЕЛ И НЕГОВИТЕ УЧЕНИЦИ

В началото те бяха двама:
Каишев, Странски – дума няма,
работеха в тандем чудесен,
за да решат проблем нелесен.
Решат ли го, да кажат те
кристалът, значи, как расте!

А после Странски го напусна,
но Ростислав не се отпусна
и вместо соло да засвири,
той ученици си издири
и ето че побит бе кола
на най-прочутата ни школа!

Е, вярно, че при таз сполука
такваз една излезе клюка,
Че всички физикохимици
били заклетни пияници
и уж, че млади, пък и стари,
били изпечени женскари!

Но нека друг да преценява
дали е права тази слава!

Едно е ясно днес обаче,
че зад Каишев бодро крачи
не жалка банда смотаняци,
а армия отбор юнаци!

А пък до тях във строен ред
пристъпва дамският отред,
от амазонки все напети,
що сили мерят със мъжете,
че знае се, и те са всички
на шеф Каишев ученички!

И всеки гледа и се дива
как хем са умни, хем красиви
и ни завиждат, не разбрали я
тази разкошна аномалия!

А то е ясно отнапред:
първо, Каишев е естет,
и второ, е прозрял без грешка
таз проста истина човешка:

„И в най-сериозната наука
без хубави жени е скука!“

Какви кадърни ученици!
член-корове, академици,
професори и асистенти,
и ст.н.с-та, и доценти...

Такава стана тя играта,
яйце да хвърлиш сред тълпата,
ще падне върху учен млад
със първокласен докторат.

Така! Тогава беше ясно
кога по-зле, кога прекрасно,
кога ругаеше ни шефа,
кога пък карахме си кефа,
но общо взето бе спокойно
и се представяхме достойно,
че нашият кормчия стар
бе либерален господар
и само със авторитет
държеше Института в ред.

А времето кога изтече,
Каишев мъдро тъй ни рече:
„По-млади на престола слагам,
аз вече само ще помагам!“
И пак във тази сграда, тука,
вирее нашата наука.
И пак, макар че сме във криза,
наука влиза и излиза.

А как ще бъде занаят?
Каква ще е съдбата наша?
Дали кат' по масло и мед?
Дали ще се забърка каша?
Дали ще правиме наука,
или наука бе до тука?
Не е напълно ясен тоз
трагикомически въпрос!
Но казват, че по върховете

разумни, уж, били мъжете
и няма да допуснат, значи,
потокът наш да се затлачи
и бистрата река кристална
да се превърне в бара кална.

Е, видим ще, ако сме живи,
кой прав е и кои са криви!

С това приключва таз поема
по проста и логична схема:
Поклон на почит и възхита
пред нашия любим учител!

Ст.н.с. I ст. дхн
Александър Милчев
Институт по физикохимия - БАН

27 февруари 1998 г.
София

За списание „НАУКА“ можете да се абонирате:

- Лично в офиса на Съюза на учените в България, 1505 София, бул. „Мадрид“ 39, тел. (02) 444 36 44.
- Чрез пощенски запис на адрес: 1505 София, бул. „Мадрид“ 39, като посочите точния си адрес и пощенски код.
- Чрез каталога на „БЪЛГАРСКИ ПОЩИ“ ЕАД във всички пощенски станции в София и страната; кат. № 1513.
- Чрез ДОБИ ПРЕС ЕООД на тел. (02) 963 30 81; (02) 963 30 82; каталожен № 2012.

Годишен абонамент:

- 20 лв. – редовен; • 10 лв. – за членове на СУБ;
- 5 лв. – за пенсионери, докторанти и студенти;
- 40 евро/щ.д. – за чужбина.

ОТ МЕСЕЦ ЮНИ 2018 Г. СПИСАНИЕ „НАУКА“ ИМА СОБСТВЕН САЙТ:

<http://spisanie-nauka.bg/>

Корените на Молловия род са в еленското село Беброво. Първите данни за него са от края на XVIII в. Петър (1770 – 1861) е бил свещеник. Смятали са го за най-начетения и му дали по турски прозвището молла (знаещ). Имал е шестима синове.

От сина му поп Димитър са най-известните представители на рода. Внукът Димитър Моллов, роден през 1845 г., завършва медицина в Москва и е първият българин с титлата „доктор“. Като депутат в I Велико народно събрание през 1879 г. съставя първия закон за здравеопазването у нас, а след година е инициатор за строежа на Александровата болница. До 1886 г. е три пъти народен представител и министър на просвещението в правителството на Драган Цанков от 1884 г.

Д-р Д. Моллов е русофил и е преследван от Ст. Стамболов. През 1895 – 1896 г. докторът е кмет на София. По негово време се електрифицира столицата и се строи паметникът на В. Левски. През 1909 г. издига нови къщи в София на пл. Народно събрание 11. Първата е откъм бул. „Цар

Основоположникът на геоложката наука в България проф. Георги Златарски е роден на 25 януари 1854 г. в гр. В. Търново. Вторият от четиримата синове на Никола Златарски, заслужил деец на духовното ни възрождение, учител в Търново, един от най-близките сътрудници на Неофит Рилски, секретар на Търновската община, с основна заслуга за изгонването на гръцкия владика от Търново. Починал на 52 години през септември 1875. Майката Анастасия, по произход от стар търговски род, е решителна и остроумна жена.

Братята му са активни строители на следосвобожденска България – Александър Златарски е сред основателите на Сметната палата, проф. Васил Златарски е един от най-големите български медиевисти, а Стефан Златарски е офицер. Той участва в преврата от 9 август 1886 г. срещу княз Александър I Батенберг и след провала на този акт емигрира в Русия, където след години е произведен в чин генерал-майор. Единствената сестра на четиримата братя, Виктория, се омъжва за търновски търговец.

Г. Златарски завършва гимназия в родния си град Търново, след което учи в Имперския лицей в Цариград и Загреб, следва естествени науки в Загребския университет, който завършва с отличие. През 1885 г. е доброволец в Сръбско-българската война.

Независимо, че основите на геоложката наука в България са положени от чужденци като Ами Буе, Огюст Викенел, Франц Тула и др., за родоначалник на българ-

Освободител“, в която са се провеждали грандиозни балове с по около 200 души гости. Домът му откъм Народното събрание е имал градинка с езеро, беседка, рози и асми. През 20-те години на XX в. дарява на Софийския университет парцела си на Молловия хан (най-прочутият софийски хан след Освобождението), който е част от двора на Университета. Има двама синове: Владимир и Васил.

Владимир Моллов е роден през 1873 г. в гр. Киев. Завършва Софийската класическа гимназия през 1890 г. и право в Московския университет през 1894 г. Специализира в Париж, Хаале на Заале, Лайпциг, Виена и Торино. Временен преподавател е по углавно право във Висшето училище от 1898 г., редовен и частен доцент, хоноруван професор по наказателно съдопроизводство до смъртта му – 29 април 1935 г.

ската геология и палеонтология се счита проф. Георги Златарски заради солидната му научна подготовка, ентузиазъм и постоянство в работата.

С активното съдействие на д-р Константин Иречек, главен секретар на Министерството на просветата по онова време, през юни 1880 г. специално за Г. Златарски спешно е създадена длъжност минералог-геолог при Министерството на финансите, след което 10 години по-късно в 1890 г. е назначен за началник на Отделението за мините и геоложическата снимка, а от 1894 г. е директор на геоложкото бюро в Министерството на търговията и земеделието.

Създател и организатор е на павилиона на Първото изложение на полезни изкопаеми и минерали в Пловдив през 1882 г. През същата година публикува първия български научен труд по геология – „Рудите в България“. Автор е на първата геоложка карта на България на Анверското изложение (1894) и на голямата цветна карта в М 1:300 000, довършена и издадена от проф. Г. Бончев през 1911 г. – най-подробната геоложка карта до 60-те години на XX в.

През 1881 г. е избран за дописен, а 3 години по-късно и за редовен член на Българското книжовно дружество, бъдещата Българска академия на науките.

Бил е декан на Юридическия факултет (1905 – 1906), народен представител от 1908 г., министър на народното просвещение (5 септември 1910 – 16 март 1911), министър на железниците, пощите и телеграфите (21 юни 1918 – 17 октомври 1918), министър на финансите (4 януари 1926 – 29 юни 1931). През 1906 г. е избран за академик.

Синът на Владимир – Димитър Моллов, завършва римско право в Сорбоната и става професор в Парижката Алма Матер.

Васил Моллов е роден на 22 септември (5 октомври) 1875 г. в Москва Завършва гимназия в София и медицина във Виена. Специализира във Виена, Мюнхен, Хамбург и Берлин.

Редовен професор е в Медицинския факултет на Софийския университет, титуляр на Катедрата по вътрешна клиника от 1 октомври 1918 до деня на смърт-

та му – 22 декември 1938 г. Два пъти е бил декан на Медицинския факултет и два пъти ректор на Софийския университет (1923/1924 и 1934/1935). Директор е на Университетската вътрешна клиника, дописен член на БАН от 1928 г., Почетен доктор на Атинския университет.

Янаки Моллов е внук на Петър Моллата от сина му Янаки. Роден е на 2 (15) ноември 1882 г. в Беброво. Следва агрономия в Москва. Професорът по земеделска икономика три пъти е министър – на Земеделието и държавните имоти в правителството на Александър Цанков (9 юни 1923 – 4 януари 1926), на Народното просвещение в правителството на Кимон Георгиев (19 май 1934 – 21 февруари 1935), на Народното стопанство в правителството на ген. П. Златев (21 февруари 1935 – 21 април 1935). Народен представител (9 декември 1923–19 май 1934).

Осем пъти е декан на Агрономо-лесовъдния факултет и Ректор на Университета (1939/1940), дописен член на БАН и на Славянския институт в гр. Прага.

и списък с научните трудове на 60-те най-видни представители от всички области на науката в началото на XX в. Единственият българин сред тях е професор Георги Златарски.

От 1 октомври 1894 г. е назначен за извънреден преподавател по геология във Висшето училище; редовен професор, титуляр на Катедрата по геология, е от 15 април 1897 г. до смъртта си – 9 август 1909 г.; бил е декан на Физико-математическия факултет през учебната 1903/1904 г., ректор на Университета два мандата (1897/1898 и 1901/1902). Чел е курсове във Висшето училище и Университета по обща геология; исторична геология; геология на България; палеонтология на безгръбначните животни; физиографска и динамична геология; геотектоника и стратиграфна геология; палеозоология; въвеждане в изучаването на геологията и динамичната геология. Инициатор и организатор е на първия университетски музей – минерално-геоложката сбирка, създадена при едноименния институт на Висшето училище през 1897 г., обогатявана през годините с образци от България и чужбина (Женева, Париж, фирмата за геоложки пособия на д-р Кранц и пр.) и съществуваща до днес с над 20 000 образци в подкуполното пространство на южното крило на Университета.

Едно от най-големите имена на българската медиевистика е на неговия брат проф. Васил Златарски. Роден е на 14 ноември 1866 г. в гр. В. Търново, той завършва Петропавловската се-

БРАТЯТА ГЕОРГИ И ВАСИЛ ЗЛАТАРСКИ

Доц. д-р Цвета Тодорова

Известен е като пръв геолог в Югоизточна Европа и като човек с голяма ерудиция (владее много чужди езици: френски, английски и почти всички славянски езици), членувал е в много чуждестранни геоложки дружества, като: Императорското московско общество на изследователите на природата, Царското виенско геолошко общество, Сръбското учено дружество, Парижкото геологическо дружество и пр. Участвал е в няколко световни геоложки конгреса, а в България е член на редица научни дружества и е сред инициаторите на повечето културни начинания. В писмо от Брюксел до брат си Васил на 17. X. 1888 г. Г. Златарски скромно споделя „В Лондон ходих на 4-ти геоложки международен конгрес като геолог из България. В Лондон се срещнах и запознах с много, да не казвам с всичките, знаменитости по геология, седях покрай тях на същата скамейка, слушах и гласувах като тях и пр., с една реч ти можеш да помислиш, вече, като съм бил в обществото на най-учените, съм вече станал и аз учен като тях. Напротив, Василе, сега видях и осъзнах, че твърде малко знам и че трябва да работя още много“.

През 1901 г. в специално международно издание са публикувани снимките, биографиите

минария в Санкт Петербург, Петроградската класическа гимназия и история в Петроградския университет, две години (1893 – 1895) специализира археология в Берлин.

В Музея на Софийския университет се съхранява личното тефтерче на професора от студентските му години в Санкт-Петербург, в което е имал навикът да записва мисли и цитати от известни личности от времето на XIX в. Един от първите записи в тефтерчето е мисълта на Белински за ролята на историка: „Историкът е длъжен: да ни покаже характера на историческото лице така, че то да се очертае в нашето въображение, да премине пред нашите очи с всички оттенъци на своята индивидуалност; да улови идеята на събитието и да я изрази не с разсъждения и разглаголствания, а с изложение на събитието така, че идеята сама неволно да застане пред очите на читателя; да

ни представи всички изрази на народния живот, всички негови преходи и изменения, да ги открои и очертае“.

От 1 октомври 1895 г. Васил Златарски е гимназиален учител в София и чете лекции във Висшето училище като извънреден преподавател по българска история, а от 1897 г. до смъртта си преподава българска история в Софийския университет като редовен доцент при Катедрата по българска история, извънреден професор при същата катедра, редовен професор, титуляр на Катедрата по българска история и история на балканските народи до деня на смъртта си – 15 декември 1935 г.

Бил е 3 пъти декан на Историко-филологическия факултет; 2 пъти ректор на Университета; Honoris causa, доктор славянска филология на Харковския университет от 1907 г. От 1900 г. е избран за действителен член на БАН (до 1921 г. секретар, след

това – председател на Историко-филологическия клон); действителен член на Българския археологически институт от 1910 г., на Историческото дружество в София от основаването му 1905 г. (от 1912 г. е председател), на Руския археологически институт в Цариград; на *Общество истории и древностей российских при Московском университете*, дописен член е на Петербургската академия на науките, на Чешката академия на науките и изкуствата, на Югославянската академия в Загреб, на Фино-угорското общество в Хелзинки, на School of Slavonic Studies при Лондонския университет, на Маджарското учено дружество Korosi Csoma в Будапеща; почетен член е на Кондаковия институт в Прага.

В Софийския университет води редица курсове по българска история и историография; история на Турция, Румъния, Сърбия и др. Сред основните му трудове е тритомната „История

на българската държава през средните векове“. Редактор е на Известия на историческото дружество и на Българска историческа библиотека.

Проф. В. Златарски постепенно изгражда лични контакти с византолози и медиевисти от цяла Европа. Макар и тежко болен, през февруари 1934 г. той става председател на Организационния комитет на Четвъртия международен конгрес по византийски изследвания – най-значимият научен форум в областта на историческите науки, проведен в България през последното столетие (София, 9 – 15 септември 1934). Умира на 15 декември 1935 г. в гр. София.

След него темите, свързани с политическата и културната история на средновековна България, се превръщат във важен дял от историята на византийската цивилизация.

ОТКРИВАТЕЛИ

АКАД. ГЕОРГИ НАДЖАКОВ – „БАЩАТА НА КСЕРОКСА“

Доц. Крум Коленцов,
ИФТТ „Акад. Г. Наджаков“ – БАН

През 1981 г. по случай 1300-годишнината от създаването на българската държава се учредява „Златна книга на откривателите и изобретателите в България“, в която се отдава „почит на онези наши съотечественици, чиито дела са „златното покритие“ на гордостта, с която казваме „СЪЗДАДЕНО В БЪЛГАРИЯ“. Първото име, записано в нея, е на физика Георги Наджаков – име, популярно не само сред физическата колегия у нас и в чужбина, но и сред цялата ни културна общественост.

Онези, които го познаваха приживе, е трудно да говорят за него безпристрастно. Обаянието му беше необикновено, неговият пример – заразителен, работоспособността му – смайваща. Такъв остана до последния си ден – 21 февруари 1981 г. – необикновено жизнен, пълен с енергия и ентузиазъм за работа.

Г. Наджаков е роден на 26 декември 1896 г. в Дупница. Завършва физика и математика в Софийския университет, където на 1 юли 1921 г. е назначен за асистент по експериментална физика. За оформянето му като учен основна роля има неговата специализация през 1925 – 1926 г. във Франция при Пол Ланжвен и Мария Кюри, за която той си спомня по-късно с особена признателност: „Ако не беше това прозорче, през което погледнах към голямата наука, едва ли бих станал човек на науката“.

С избирането на Г. Наджаков за редовен професор, титуляр на Катедрата по експериментална физика (1937), започва нов, по-висок етап в развитието на висшето образование и научно-изследователската дейност по физика у нас. Избран за академик (1945) и зам.-председател на

БАН, той допринася за оформянето на академията като национален център за научни изследвания. Неоченима е заслугата му за създаването на Физическия институт към БАН, както и за развиването на ядрените изследвания в нашата страна. Най-известният български физик в чужбина, любим университетски преподавател, учител на много поколения физици, общественик, той живя, работи и твори, вдъхновяван винаги от науката, с чувство на дълг и отговорност към обществото и с много обич към хората.

Основните научни приноси на акад. Георги Наджаков са в областта на физиката на твърдото тяло, където Георги Наджаков направи и забележително откритие – **фотоелектретното състояние на веществата**. „Искам да съобщя възможността за получаване на един нов вид електрет от някои диелектрици, формиран при едновременно действие на светлина и електрическо поле“. – пише Г. Наджаков в първото научно съобщение за фотоелектретното състояние, публикувано в докладите на Парижката АН през 1937 г. Работата е докладвана от големия физик Пол Ланжвен. Веществата, при които се наблюдава това явление, той нарича фотоелектрети. Фотоелектретите притежават две интересни свойства: постоянно електрично поле и електрическа „памет“. Последното свойство позволи да се разработи фотоелектретна фотография. След

откриване на фотоелектретите редица изследователи получават нови електрети, наричани според начина на тяхното формиране електроелектрети, магнетоелектрети, радиоелектрети, короноелектрети и др.

Откритото от акад. Георги Наджаков ново явление – фотоелектретното състояние на веществата, предизвиква широк интерес сред световната научна общественост през 50-те години на XX в. и води до създаване на редица чуждестранни школи в тази област: САЩ, СССР, Япония, Индия, Бразилия. В България работата по изследване на фотоелектретите се ръководи от акад. Г. Наджаков. Откритието е основа не само на класическата електрофотография – ксерографската фотокопирна техника, но може да се приложи и в областта на безвакуумната телевизионна техника, при запаметяващите устройства, рентгеновите дозиметри и при извършване на снимки от космически спътници, предавани директно по електромагнитен път на Земята.

За откриване на новото явление „Фотоелектретно състояние на веществата“ на акад. Георги Наджаков бе присъден първият български диплом за научно откритие рег. № 29 479 от 1977 г. и издаден под № 1 на 12 март 1981 г. с приоритет от 22 юни 1937 г. За забавеното узаконяване на откритието акад. Георги Наджаков казва: „Очаквах да видя какво приложение ще намери то.

Фотоелектретното състояние на веществата открих тук, в София, през 1937 г. Разполагах с примитивна апаратура. Но имах собствена идея. А това е най-важното. Защото може да имах най-скъпи уреди, най-модерна апаратура – нямаш ли собствена идея, откритие няма да направиш“.

Със своята многостранна творческа и организационна дейност акад. Георги Наджаков ще остане в съзнанието на своите ученици и последователи, както и на цялата физическа и научна общност в България и света, като необикновен преподавател, изявен учен изследовател и радетел за развитие на българската физика и техника, както и като забележителен организатор и обществено деец на своето време.

Акад. Г. Наджаков се радваше на заслужено признание у нас и в чужбина приживе. През май 2014 г. Европейското физическо дружество почете паметта му, като определи неговия кабинет, съхранен в Института по физика на твърдото тяло (ИФТТ) към БАН, за историческо място в научното и културното наследство на Стария континент като обект с голям принос за физиката и нейната история. Но неговият „паметник“ в бъдещето са институтите на БАН в областта на физическите науки, „нароили се“ от Физическия институт, който той създаде, и светлата диря, оставил след себе си като автор на първото българско откритие и като един от най-изявените строители на съвременната физика и наука в България.

ПРОФ. ПЕНЧО РАЙКОВ – ПИОНЕР НА НАУЧНОТО ХИМИЧЕСКО ТВОРЧЕСТВО В БЪЛГАРИЯ

Люба Дашовска

С името на Пенчо Райков е свързан половинвековен период от развитието на химията в България. Той е един от първите преподаватели по химия, с които започва дейността си през 1889 г. Физико-математическият факултет на Висшето училище в София, преобразуван през 1904 г. в Софийски университет.

Пенчо Райков е роден на 6 декември 1864 г. в будното балканско градче Трявна. Възпитаник е на Лайпцигския университет, където се дипломира през 1888 г. с докторска степен. В Лайпциг още като студент през 1886 г. прави първата си научна публикация в единственото по това време рефератно списание „Chemische Zentralblatt“, която е и първият български научен труд в областта на химията. Повече от 100 негови научни разработки са публикувани в периода 1886 – 1940 г. в елитни немски списания.

През преподавателската катедра на проф. Пенчо Райков минават всички български химици, завършили Софийския университет до 40-те години на ХХ в. Цената на неговото повече от 50-годишно дело е, както той сам го определя, в това, „гдето е могъл да допринесе за създаване на добри химици в страната си“.

Когато през 1888 г. Райков завършва висшето си образование и се завръща в родината си, химията е още в зародиш. Първата година става учител в Педагогич-

ческото училище в Казанлък, на втората се премества в I Софийска мъжка гимназия и заедно с това е назначен за извънреден преподавател по химия в новооткрития Физико-математически отдел при Висшето училище. През 1892 г. е повишен в редовен преподавател, а две години по-късно е назначен за редовен професор и титуляр на Катедрата по органична химия. На този пост остава до 1935 г., когато се пенсионира.

Неговите ученици си спомнят с уважение и възторг за него. Според проф. Д. Иванов лекциите на проф. Райков „бяха образец на яснота и методичност. Форумите, които пишеше на дъската, винаги структурни, бяха симетрични, красиви, изпъстрени, ако е нужно, и от цветни тебешери. Демонстрационните опити бяха ефективни. В тях той винаги влагаше нещо свое, като ги опростяваше до крайна мяра, за да могат да бъдат извършени и при най-неизгодни лабораторни условия. Студентите гледаха и слушаха с наслада и задоволство, без да усетят как минават двата часа“.

Райков проявява особена дар-

ба за конструиране на апарати и подобряване на методите на работа в химическата лаборатория. Много от апаратите му са влезли в ръководствата по химия и физика. Повече от 50 негови оригинални апарата, които се отличават с простота, остроумна конструкция и широка приложимост, обогатяват инвентара на химическата лаборатория. Първото изобретение на български химик, получило правна защита, е термометърът с удължена скала, конструиран от П. Райков и защитен в Германия с имперски патент през 1895 г. Поучен от злополуките в студентските химически лаборатории на Лайпцигския университет, той създава добре познатия на неговите ученици метод за безопасност при лабораторните опити. За атмосферата в университетската химическа лаборатория разказва дъщерята на проф. Пенчо Райков – Теодора Райкова, негова студентка и първата жена асистент в Софийския университет: „На лекционните си опити баща ми отдаваше голямо внимание... Сръчен експериментатор, той държеше твърде много за правилното извършване на опита.“

Последният му служеше не само за демонстриране известна химическа реакция, но и да покаже на студентите още и как трябва да се работи правилно... Тия предпазни мерки не бяха излишни... С това се обяснява, дето в неговата лаборатория, както и в лабораторията на студентите в продължение на почти половин век не стана нито едно нещастие, явление не рядко в други университети, особено в лабораториите по органическа химия.“

За българските химици проф. Пенчо Райков отдавна е станал синоним на началото и солидният фундамент на българската химическа наука. Наричат го пионер на научното химическо творчество в България, патриарх на българската химична мисъл, химик-енциклопедист, последният наш всеобемляющ учен-химик. Но както казва неговият ученик и не по-малко изтъкнат български химик проф. Захари Караогланов: „не по-маловажно е обстоятелството, че той успя да насади желание за научно творчество в душите на много млади българи... Проф. Райков научи и другите да обичат труда, да обичат научното творчество, да обичат науката изобщо и химията в частност.“

ПРОФ. МАРИН БЪЧЕВАРОВ – ПЪРВИЯТ БЪЛГАРСКИ АСТРОНОМ

Доц. д-р Валери Голев, катедра „Астрономия“,
СУ „Св. Климент Охридски“

Любов Филипова,

Национален политехнически музей

В аудиторията по физика на катедрата е застанал с блага усмивка професор М. Бъчеваров. Сладкodusните му устни запознават с необятните тайни на природата и великите постижения на учените във физиката, астрономията и метеорологията.

Спомени на Н. Бучков, студент през 1893 – 1896 г.

Основоположник на българската астрономия е Марин Бъчеваров (1859 – 1926) – първият преподавател по астрономия във Висшето училище, станало през 1904 г. Софийски университет. На него дължим всичко, направено за основаването и развитието на астрономията в нашата страна за един дълъг период от време (от 1892 до 1926 г.).

Още от 17-годишен се отдава на просветното дело като народен учител. Завършва Физико-математическия факултет на Московския университет. Завръща се в България като гимназиален учител от 1884/85 г. От 15 февруари 1892 г. Марин Бъчеваров е командирован за извънреден преподавател по астрономия във Висшето училище. Започва редовното и разширено преподаване на сферична с практическа астрономия с по 3 часа седмично. В първите години на организиране на Физико-математическия факултет към Висшето училище той е ангажиран и с лекции по метеорология, физика, аналитична механика и дескриптивна геометрия.

Проф. Бъчеваров е титуляр на Катедрата по астрономия (Астрономически институт от 1910 г.) от 1893 до смъртта си през 1926 г. – повече от 30 години. Най-значимото му дело е създаването на Университетската астрономическа обсерватория, първата

астрономическа обсерватория в България. Построена е в Борисовата градина върху място, което столичната община отстъпва на 1 септември 1897 г. за построяване на обсерватория за Висшето училище. Създаването ѝ е значително постижение за университета и българската наука в края на XIX в. Това е първият и за дълго време единствен строеж, предприет от Висшето училище, а до края на 50-те години на ХХ в. – и единствена астрономическа обсерватория в България. Проф. Бъчеваров обзавежда Обсерваторията с една сравнително адекватна за времето и целите си наблюдателна техника, ревностно попълва библиотеката на

института с периодичните издания на водещи обсерватории. Не по-малко усилия му струва и поддръжката на сградите и уредите. Негови асистенти през годините са Йордан Ковачев, по-късно професор по геодезия, математикът и бъдещ академик Кирил Попов, чиито трудове по външна балистика и небесна механика го правят световноизвестен учен, и рано починалият млад астроном Венцеслав Черноколев.

Проф. Бъчеваров успява да запали такъв интерес към астрономията у студентите си, че в края на XIX в. към Физико-математическия факултет се образува „Студентско астрономическо общество“, в което се изнасят

реферати, организират се наблюдения от Обсерваторията на „падащи звезди“ (метеори) и др. Това общество във вид на студентски кръжок действа и в наши дни.

Марин Бъчеваров е първият българин, извършвал редовни метеорологични наблюдения. Тази пионерска работа започва с откриването на 1.02.1887 г. в София на първата българска метеорологична станция, основана от него – тогава още учител по физика – в двора на тогавашната мъжка гимназия. Създава магнитната станция на Висшето училище. Наблюденията на магнитното поле, които извършва, го нареждат и сред пионерите на геофизиката у нас.

Четири пъти е избран за декан на Физико-математическия факултет (1897/98; 1901/02; 1911/12 и 1914/15) и два пъти за ректор на Висшето училище (1895/96) и на Университета (1904/05). Бил е дългогодишен член на Висшия учебен съвет при Министерството на народното просвещение и негов подпредседател през първия му мандат (1895 – 1897). Участвал е в решаването на множество училищни и културни въпроси в младата тогава държава. Като член на метрологичната комисия при Министерството на търговията, промишлеността и труда участва в създаването на метрологичната нормативна

база, ангажиран е със съхранението на еталоните на метъра и килограма. Член е на Техническият комитет при Географския институт.

„Много поколения са учени от него със свойствената му ме-

Порфирий Иванович Бахметьев (1860 – 1913) – първият професор по физика у нас, е русин по произход, завършил физика и химия в Цюрихския университет (1884), след което остава на работа там като редовен асистент по физика до 1885 г., а после като частен доцент – до 1890 г. На 30 години Бахметьев идва в България по покана на тогавашния министър на народното просвещение и с препоръка от проф. д-р А. Клайнер от Цюрихския университет, в която са подчертани научните му успехи и отличните качества на преподавател. Става редовен преподавател, а от 1895 г. до 1907 г. – редовен професор, първи ръководител на Катедрата по експериментална физика във Висшето училище (ВУ) в София.

Спомените на бивши негови студенти изобилстват със суперлативи за качеството на изнасяните лекции. „Електричеството – тази дивна природна стихия – ни разкриваше проф. П. Бахметьев, който ръководеше и физическите ни упражнения. Веселият и приятен русин, пълен с нови и плодотворни идеи, той не преподаваше като преподавател, а водеше вдъхновен и интересен разговор със студентите“. Така го описва бившият му студент Нестор Бучков. Много често провеждал изпитите сред природата или на разходка, или в ресторанта зад чаша бира, която много обичал. Благодарение на П. Бахметьев, преподаването по физика от самото начало се поставя на високо ниво и Физико-математическото отделение на ВУ се превръща в средище на научни изследвания в областта на физическите науки. Заема се да създаде необходи-

„Винаги е имало и ще има в България хора, които са изпълвали със своите способности, които са дали голяма дан за преуспяване на род и родина, но които не са били достатъчно оценени от съвременниците си, защото са били прекалено скромни и не са правили шум около личността си. За такива хора не е бивало удоволствие да виждат портретите си във вестници и списания, не са си уреждали юбилеи и прочие; техният живот е преминал привидно безследно. Но проследи ли човек по-внимателно тяхното дело, то той открива в тях актив, който ги поставя много по-високо от мнозина други, които благодарение на шума, вдигнат около тях, са си създа-

додичност и строгост. Неговата честност и постоянство са познати на всички, които са работили с него. Когато се преценява неговото дело на пръв пионер в нови научни области у нас и неговата многогодишна и обширна

преподавателска и организационна работа, винаги ще проличава високото съзнание за дълг, което го е ръководило, както и голямата преданост, с която е работил“ (Списание на Физико-математическото дружество, кн. 2 и 3,

1926 г.).

Старите уреди на Катедрата по астрономия се съхраняват в Националния политехнически музей и са част от неговата постоянна експозиция, където могат да се видят и досега.

ПРОФ. ПОРФИРИЙ БАХМЕТЬЕВ – РУСИНЪТ, ЗА КОГОТО БЪЛГАРИЯ СТАНА ВТОРА РОДИНА

*Пенка Лазарова,
секция „Физика“ към СУБ*

мата материална база за научноизследователската и преподавателската работа по физика с активната помощ на студентите си. През 1895 г. изработените от студентите уреди са вече около 100. През лятото на 1892 г. на Първото Пловдивско изложение колекцията от 42 апарата и модели, изработени от студентите във физическата лаборатория под ръководството на П. Бахметьев, е отличена със сребърен медал.

Когато идва у нас, П. Бахметьев вече има около 20 научни публикации в най-реномирани международни списания. Още като студент през 1880 г. изобретява „телефотографа“ – технически предшественик на днешната телевизия (публикувано в сп. „Електричество“, 1885). Той продължава научноизследователската си дейност, поставяйки началото на научните изследвания в България в областта на физическите науки: физика на твърдото тяло (магнетизъм и термоелектричество); геофизика (изследване на земните токове); биофизика (анабиоза – „мнима смърт“, както той я нарича) – първото голямо научно откритие, направено у нас, с което си спечелва международна известност и е наречен „съвременният Фауст“.

Най-близките сътрудници на П. Бахметьев са Петър Пенчев, Янаки Въжаров, Георги Стамболиев и Никола Стоянов – бъде-

щи преподаватели и асистенти във Висшето училище в София, млади хора, на които, както и на другите си студенти, той ще предаде своята любов към науката, европейското мислене и култура. Бахметьев, както и неговите последници в Катедрата по физика, не само твори наука. Той създава около себе си атмосфера на наука. Около него се формира един кръг от млади хора, който желае да му подражава. И така се създава една общност от учени, някои от които по-късно ще придобият международна известност и ще бъдат уважавани и в България.

По спомените на акад. Иван Буреш бил е *„...своеобразен чуден човек, с внушителна външност, с едно сочно лице... неговата голяма общителност с хората... честите му реферати в научни дружества и кръжоци, го правеха много популярен. Неговите качества на отличен, всезнаещ събеседник го правеха търсен за всяка компания от интелектуалци...“*.

Активно участвал и в обществения живот. Често изнасял сказки по различни въпроси. Увлечал се е от смели хипотези, нови проекти и течения, които са поразявали със своята ширина и поетичност. Бил е нестандартна личност, неспокоен дух, човек с много широки интереси, занимателен събеседник, винаги отзив-

ПРОФЕСОР ЗАХАРИ КАРАОГЛАНОВ – ЗАВИНАГИ СВЪРЗАН СЪС СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ

Люба Дашовска

ли прозвището на хора с големи заслуги...“

Това са думи на поздравения днес, но известен сред своите колеги, приятели и съвременници със своята честност, безкомпромисност и висока нравственост професор по аналитична химия Захарий Караогланов, които изразяват най-точно схващанията му за скромността, парадността и действителните заслуги на хората.

Роден през 1878 г. в Шумен,

той се записва за студент във Физико-математическия факултет на Висшето училище в София през 1889 г. Във факултетната книга социалното му положение е представено по следния начин: „Родителите му живеят в гр. Шумен и се поминуват със занаят (обущарство). Той се учи на разности сестрини“. Завършилият през 1903 г. млад химик е назначен за учител в Софийската класическа гимназия, известна по-късно като Първа мъжка гимназия и още същата

жив и готов да помогне. По време на Балканската война е написал около 35 статии и дописки, предимно в чуждестранни ежедневници – свидетелство, че е приел България като втора родина (до края на живота си той остава български поданик).

Една година след откриването на рентгеновите лъчи, заедно с руския лекар Павлов прави първата рентгенова снимка на човешкото тяло у нас. Един от членовете е на назначената от кмета на София Д. Петков комисия, която трябвало да проучи възможностите за осветяване на София с електричество. Известен е бил и като учен, който *„туря присъда на разни изобретения, издава удостоверения за научната им стойност и практическата им пригодност“*. Според обширния библиографски очерк на акад. И. Буреш за творчеството на П. Бахметьев, точният брой на статиите му е около 220, част от които са и до днес неизвестни. Под повечето от тях, публикувани в най-авторитетните научни списания, стои подписът на „Порфирий Бахметьев, София“ (курсив ред.).

Признат учен в Европа, почетен доктор на Цюрихския университет, почетен член на Физико-медицинското дружество в Москва и член на още много научни общества, с научноизследователската, с научно-организационната и преподавателската си дейност в Софийския университет П. Бахметьев – двадесет и осмият български академик (действителен член) на БАН, поставя основите на българската физическа наука и висше образование и допринася за популяризиране името на България в научните среди в света.

година е изпратен на 2-годишна специализация в Лайпцигския университет. От декември 1907 г. е назначен за асистент по химия във Физико-математическия факултет и свързва завинаги живота си със Софийския университет. За по-малко от четири десетилетия този наглед затворен в себе си човек развива една наистина трудно обзрима по своите мащаби и дълбочина научна, преподавателска, научно-популяризаторска, административна и обществена дейност. В Софийския университет З. Караогланов е последователно асистент, доцент, извънреден и редовен професор. Започва с лекции по неорганична химия, а по-късно и по аналитична химия, като пренася в нашия университет новите идеи

на Запада в областта на химията. Въвежда йонната теория, реформира университетския курс по неорганична химия. За пръв път у нас обобщава преподавания материал по химия от гледището на атомистиката, периодичната система и учението за електролитната дисоциация. Като асистент заедно с Георги Каназирски прави първите преобразувания в практическите упражнения на студентите по аналитична химия.

Надарен с рядък педагогически дар, Караогланов говори тихо, плавно и ясно и увлича с изразителното си слово. Лекциите си придружава с ефектни опити, които онагледяват и затвърждават теоретичното изложение. Преподавателският чар

Думи от преди повече от сто години. На първия професор по ботаника, публикувал първия печатан научен труд по ботаника, писан от българин, създаде първата ботаническа катедра с лаборатории, чел първия висш ботанически курс, първи... сигурно ще пропуснем нещо първо, направено от проф. д-р Стефан Георгиев (1859 – 1900). Човекът със слабо тяло, но силен ум и силна воля, който върви по пътя на науката още от обучението си в родната Болградска гимназия. Завършва я през 1878 г. и следва зова на освободената България – учителства няколко години във Варненското двукласно училище, Софийската мъжка гимназия и Дупнишката учителска семинария. С жив поглед, жаден за знания – заминава да учи в Прага и Лайпциг. Оттам се завръща с докторат и продължава да учителства. Но страстното желание да изучава българската флора го кара да „ботанизува през великденските и летните разпуси“. Обхожда колкото е възможно повече места – на кон, пеш, с водач и без,

и експериментаторските умения го налагат като суров, но справедлив преподавател, лишен от дребните чувства на лична злоба, достолепен в своята академична съдържаност, фин и човечен.

През 1906 г. публикува известното в науката „уравнение на Караогланов“, предхождано с 30 години сродното уравнение на Хейровски и Илкович в полярографията. Той е автор на първия модерен български университетски учебник по неорганична химия и на знаменитото за българските химици „Ръководство по аналитична химия“. През 1920 г. създава и ръководи първата в Европа самостоятелна Катедра по аналитична химия. Два пъти декан на Физико-математическия

факултет и два пъти ректор на Софийския университет, Захари Караогланов оставя огромно научно и научно-популярно творчество, което е публикувано в най-реномираните химически научни списания „Z. für Elektrochemie“, „Z. für analytische Chemie“, „Z. für allgemeine und anorganische Chemie“, „Z. für angewandte Chemie“ и др.

Като член, а по-късно секретар и председател на Българското химическо дружество, проф. Караогланов неотклонно работи за „обединяването на всички химици в страната, за да могат с общи сили да извоюват заслуженото място на българската химия и правата, които българският химик трябва да притежава

по силата на своята академична подготовка“.

Той е един от основателите на съюзното списание „Химия и индустрия“ и привърженик на идеята за индустриализирането на страната и за развитието на родната химическа промишленост.

Захари Караогланов е един от най-видните представители на българската наука. Той е втори – по време – български химик след Пенчо Райков, който има най-големи заслуги за създаване на високия български стандарт, еталонът, с който трябва да сравняват собствените си научни постижения всички български химици, за да има прогрес.

ПРОФ. СТЕФАН ГЕОРГИЕВ: „ДА НАКАРАМЕ ЧУЖДЕНЦИТЕ ДА НЕ ГЛЕДАТ НА НАС КАТО НА НЕГРАМОТНИ ТУЗЕМЦИ И ДА НЕ СМЯТАТ ЗЕМЯТА НИ ЗА ТЕРА ИНКОГНИТА“

Стефка Китанова, Васил Чакъров
Институт за гората – БАН,
секция „Лесотехнически науки“ към СУБ

после определя събрания материал, систематизира, подрежда, пише. Чак водачът му из Рила се чуди на смелостта да се катери, да се излага на рискове, „да търчи по стръмните урви и чалове за тия пусти цветя – то поне билки да бяха...“. Много от растенията никога не е намирал дотогава в България, данните и разсъжденията му привличат вниманието на други изследователи. И съвсем логично идва поканата от министъра на просвещението за преподавател във Висшето училище – с първия ботанически курс, научна и учебна работа, хербарий, ботаническа градина. Стефан Георгиев е човекът, дал насоката и духа

на българската ботаническа наука.

Административната и организационна работа го откъсват донякъде от проучванията на флората на страната, но перспективата да създаде здрави основи и способни кадри го изпълват с надежда и вяра за бъдещето. С неизчерпаемата си воля и енергия постига отлични резултати и ректорът отбелязва, че „д-р Ст. Георгиев може да се нарече с гордост единствен специалист по българската флора“.

Животът му обаче не е само върхове и постижения. Първото разочарование е излизането на книгата, която той е мечтаел на

напише – „Българска флора“ с автор Й. Веленовски, с когото се познават добре. Но това само усилива упоритостта му да продължи. За съжаление, това продължение го води до клопката на изтощението. След като при поредната обиколка – из бургаските блатисти местности, се разболява от малария, организъмът му е отслабнал и туберкулозата не го подминава. Но той подминава препоръките на лекарите и вместо да се лекува, продължава до изтощение занятията със студентите, организирането на ботаническата градина, събирането на растения, изписване на колекции, писане на научни и научнопопулярни статии. Въпреки лечението в Германия се чувства зле, но продължава да работи и със студентите, и по проучванията си. Едва след като остава на легло, заминава на лечение, но вече е твърде късно. Малко след настаняването си в санаториума умира – „орал и съл, без да може да жъне“. Но българската наука е пожънала много – според думите на Вазов „науката за Рила има много да благодари г. Георгиеву“.

Ние не можем да си представим днешното развитие на нашата зоологическа наука без личността и крупното дело на чл.-кор. проф. д-р Георги Шишков... Неговият пълноценно изживян живот завинаги оставя името му в съзнанието на българските биолози като светъл пример на учен, посветил се на духовното израстване на своя народ.

Акад. Васил Големански

ГЕОРГИ ШИШКОВ – ПО БРЕГОВЕ РАЗНИ И ОТВЪД ТЯХ

Стефка Китанова, Васил Чакъров
Институт за гората – БАН,
секция „Лесотехнически науки“ към СУБ

Няма как от града на стоте войводи да не отбележим още един – първият български професор по зоология Георги Шишков. Роден през 1865 г., преживял Априлското въстание и Руско-турската война и унищожаването на дюкяните и къщите в центъра. Но останал неунищожен духът на войводите, поддържан и подклаждан от апостолите, обществените и културните дейци, сливенските първенци – духът на града.

После се намесил духът на Пловдив и учителите му – братя Шкорпил. А жаждата за учене го отвежда в Женевския университет, където завършва с докторат

по природни науки. Явно не само се е разхождал по брега на езерото – а го е изучавал, или поне някои негови обитатели, като речничестите червеи. Веднага след това започва да предава знанията си в гимназиите в Търново и Пловдив – за да допринесе за поддържането на духа в тях.

По-късно, по покана на министъра на народното просвещение, е избран за редовен доцент по зоология – първият в България, във Висшето училище в София. Негови са лекциите по анатомия и систематика на безгръбначните животни. После интесът му го отвежда в Неапол

– за да специализира хидробиология – явно и тук влечението към науката е надделяло над възможността за отпускарски морски разходки.

Публикува над 40 научни труда върху българската водна фауна (сладководна и морска), с което полага основите на хидробиологията у нас. Трудът, отразил проучванията на фауната в Черно море, е публикуван на френски език и в него се съобщават около 250 вида безгръбначни и гръбначни животни, лично намерени и изучени.

Той е основателят на Зоологическия институт на Софийския

университет и първият професор и ръководител на Катедрата по анатомия и систематика на безгръбначните животни. Успоредно с научната си работа успява да ръководи и Физико-математическия факултет на Софийския университет, а по-късно, на два пъти, става и негов ректор. Като такъв, Г. Шишков подкрепя създаването

Петър Нойков е роден на 27.04.1868 г. в гр. Ямбол. Завършва местното основно училище с отличен успех, за което е отличен с награда, след това записва Класическия отдел на Сливенската областна гимназия. През 1885 г. се включва в доброволческия легион на учениците-гимназисти и стига до Пирот, което е осмислен акт на жертвоготовност в името на свободното Отечество. Поради смъртта на баща си П. Нойков прекъсва образованието си и работи в продължение на една година като учител в ямболското трикласно училище. В края на учебната година той изготвя писмен отчет, който разпространява сред обществеността, а в произнесената реч се застъпва за широко народно образование. Младият учител отправя и критика към кмета, общинарите и училищните настоятели, като завършва с думите: „Тежко и горко на нашия град, ако такива лица продължават да се грижат за учебното дело“. Тези смело изречени думи осуетяват получаването на малко преди това гласуваната от общинския съвет стипендия за учене в Швейцария, след което Нойков напуска града и продължава обучението си в Пловдивската гимназия. И тук неспокойният му дух и желанието за справедливост го провокират да бъде един от основните организатори на ученически бунт, след което е изключен „като размирник“ от всички гимназии на Княжество България. Независимо от това Нойков успява да се подготви като частен ученик и да се яви на матура в Софийската държавна класическа гимназия (след 1901 г. Първа софийска мъжка гимназия). След завършване на средното си образование той отново се завръща в родния Ямбол и става учител.

Очевидно амбициите на Ной-

на морска станция (днес Аквариумът във Варна) и присъства на полагаването на основния камък на сградата. По-късно тя преминава към Софийския университет и той се заема с оборудването ѝ за научни цели. Уважавайки заслугите му като учен и организатор, е избран за извънреден член на БАН (1921) и почетен член на Българ-

ското природоизпитателно дружество (1936).

Съвместно с други български учени изучава сладководни планарии, ракообразни, комари и ларвите им. Проучванията върху сладководните риби са публикувани в два научни труда – „Върху ихтиофауната на река Камчия“ и „Върху няколко нови и слабо

познати нашенски сладководни риби“ – ценни приноси за българската зоология. Затова през 1943 г. със загубата на Георги Шишков науката загубва един добър и достоен учен и организатор, благ колега и професор.

ПРОФ. Д-Р ПЕТЪР НОЙКОВ – ПЪРВИЯТ ПРОФЕСОР ПО ПЕДАГОГИКА В БЪЛГАРИЯ

Проф. д.п.н. Албена Чавдарова, СУ „Св. Климент Охридски“

„Нужна е не само светла цел, но и смела крачка. Светът иска да види дела, дела на любов и справедливост. Върху нравствената деятелност почива неговия прогрес“.

Проф. Петър Нойков

ков за продължаване на образованието са големи, поради което той заминава за София, където учителства, а паралелно с това е секретар на учреденото от Т. Г. Влайков Българско народно образователно дружество (1893). През същата година, заедно с няколко учители, МНП го изпраща на летен учителски курс по ръчна работа в Швейцария. След завръщането си, с подкрепата на брат си, завършил дипломатически науки в Париж, Нойков заминава да следва в Лайпцигския университет, където слуша лекции по философия и педагогика. След първия семестър се прехвърля в Берлинския университет, но разочарован от обучението, отново се връща в Лайпциг, където завършва следването си, а през 1898 г. защитава и докторска дисертация на тема: „Активният принцип в педагогиката на Ж. Ж. Русо“. В Германия Нойков учи при редица изтъкнати професори, представители на немската философска и педагогическа мисъл: Л. А. Щрюмпел (1812 – 1899), П. Е. Барт (1858 – 1922), В. Вунд (1832 – 1920) – основател на първата експериментално-психологическа лаборатория в света (1879), преобразувана в Институт по експериментална психология (1884), Й. Фолкелт (1848 – 1930) – ръководител на Философско-педаго-

гическия семинар в Университета, където учат и много българи, сред които са Иван Шишманов, Беньо Цонев, Александър Балабанов, Ал. Теодоров-Балан, Никола Алексиев и др.

След завръщането си от Германия П. Нойков работи известно време като учител, а от 1.12.1899 г. е „командирован“ от МНП да преподава по педагогика във Вишето училище. През юни 1900 г. Академическият съвет се обръща с молба към Министерството да назначи за редовен доцент д-р Петър Нойков с аргумент, че „той има намерение през ваканцията да събира материали по история на българското педагогическо дело“. В случай, че това не се случи, „той не ще има материалната възможност да изпълни предначертаната си задача“. Молбата е удовлетворена и от 1.09.1900 г. П. Нойков е доцент, а пет години по-късно по предложение на Академическия съвет е назначен и за извънреден професор. На основата на доклад за спечелен конкурс от декана на Историко-филологическия факултет, на 5.07.1910 г. АС на Университета избира „единогласно за редовен професор по педагогика“ д-р Петър Нойков. Това е първият български професор по педагогика, като в това си качество е ръководител на катедра „Педагогика“

в периода 1910 – 1920 г. и два пъти е декан на Историко-филологическия факултет (1911/1912; 1914/1915). Проф. Нойков осъществява своята научна работа по въпросите на общата педагогика, на дидактиката, на история на педагогиката и на българското образование, като през своята академична кариера разработва над 30 лекционни курса. За реализиране на своите изследователски цели проф. Нойков осъществява пътувания до университетите в Париж, Оксфорд, Брюксел, Берлин и Лайпциг, където освен установяване на научни контакти, той посещава училища и проучва образователното дело в съответните страни. През 1907 г. проф. П. Нойков основава и ръководи първата университетска Лаборатория по педагогика със семинар по експериментална педагогика, дидактика и психология. През същата година, по време на т. нар. университетска криза, проф. Нойков публикува остро критична статия в сп. „Мисъл“, където пише: „...не може да се иска затварянето на едно учебно заведение не за шест месеца, но даже и за шест дена. Това не е било никъде в културния свят, това не може да бъде и у нас“.

Проф. П. Нойков остава да работи в Университета до 1.12.1920 г., след което е освободен по болест, а малко по-късно, на 18.08.1921 г. умира от туберкулоза.

Днес името на проф. Нойков носи едно начално училище в гр. Ямбол, както и възстановената през 1994 г. Учебно-научна лаборатория по експериментална и професионална педагогика към Факултета по педагогика на СУ „Св. Климент Охридски“.

АНАСТАС ИШИРКОВ – ПЪРВОСТРОИТЕЛЯТ НА БЪЛГАРСКАТА ГЕОГРАФСКА НАУКА

Николай Поппетров, секция „История“ към СУБ

Анастас Иширков (1868, Ловеч – 1937, София) е един от първостроителите на българската наука, безспорен авторитет в областите, в които работи. Неговата биография е типичен пример за формирането на интелектуалеца от първото следосвобожденско поколение, на учения от краеведовието. Той получава отлична подготовка в няколко научни области. Изследователски интереси проявява още като ученик в Габровската гимназия, когато започва да събира народни умотво-

рения. Иширков следва история в Софийския университет. Образованието си продължава в Лайпциг, където получава разностранна подготовка. Там той слуша лекции при едни от най-известните

водещи германски учени – философия при Йоханес Фолкелт, география при Фридрих Ратцел, история при Карл Лампрехт, езиковедие при Аугуст Лескин. Специализира се по езиковедие,

философията и географията, защитава и докторат по география. По време на следването си посещава Нанси, където задълбочава познанията си. Специализира и в Берлин, Виена, Париж.

Иширков проявява отрано интереси към изследователска дейност и едновременно с това проявява белетристичен талант; публикува разкази, които са добре приети от тогавашната четяща публика.

Получил една многостранна, за времето, в което се формира,

почти универсална подготовка, Иширков се посвещава изцяло на преподавателска и научна работа. От 1898 г. е преподавател в Софийския университет, където е основоположник на дисциплината география. Основава Географския институт към Университета. Публикува редица изследвания по география на България, както и проучвания в областта на историята – например за градовете Солун и София. Основател е на Българското географско дру-

Професор Александър Михайлов Балабанов, българският литературен историк и учен, критик, поет, преводач, ерудит, общественик, е роден на 18/30 март 1879 г. в гр. Цип, Македония. Баща му е арменец, родом от Ван (Мала Азия), собственик на чифлици, майката – българка от Македония. Негов брат е Никола Балабанов – артист в Народния театър.

Завършва класическа гимназия в София през 1898 г. Като ученик в гимназията превежда и публикува части от „Илиада“, а на 18-годишна възраст превежда „Прометей“ от Есхил. Следва класическа филология в Лайпциг и Ерланген, Германия, където завършва през 1904 г. Доктор по философия е на Ерлангенския университет от 1904 г. Учителства в I Софийска мъжка гимназия (1904 – 1912). Една година е драматург (артистичен секретар) на Народния театър.

Частен хоноруван доцент е по класическа литература в Софийския университет от 1 октомври 1909 г., редовен доцент (от 1912 г.) и извънреден професор при Катедрата по сравнителна литературна история (1917), редовен професор и титуляр на Катедрата по гръцка филология от 1 април 1921 г.

Член на Македонския научен институт през 20-те години на XX в., участва в издаването на сп. „Македонски преглед“. Превежда произведения от гръцки и латински, творби на Верлен, „Фауст“ от Гьоте в стихове (1905, 1927), както и книга на Конан Дойл. Награден за преводите си със спе-

жество (1918), на което става и председател (до 1934). Както други представители на своето поколение, заема и високи административни постове в Университета – декан и ректор. Активно участва в дейността на БАН.

Иширков е един от учениците, които проявяват подчертано съпричастие към националната кауза. Автор е на изследвания, показващи българската идентичност на населението в Македония. Полемизира с чужди автори

по македонския въпрос. Тази му активност определя и участието му в разяснителни задгранични мисии в Германия и Швейцария в годините до края на Първата световна война. Публикува в чужбина текстове, в които представя отделни моменти от българската история, пряко свързани със защита на националната кауза.

Във връзка с тежко заболяване през 1934 г. той се разделя с академичната си кариера и обществени ангажименти.

БЛЕСТЯЩИЯТ УЧЕН, НЕПОВТОРИМИЯТ ОРИГИНАЛ, ЧОВЕКЪТ НА ХРУМВАНЕТО – ПРОФЕСОРЪТ АЛЕКСАНДЪР БАЛАБАНОВ

Доц. д-р Цвета Тодорова

циална награда на БАН (1914). Основава и редактира вестник „Време“, един от собствениците е и редактор на списание „Художник“, редактор на „Архив на МНП“, основател на в. „Развигор“ – първият литературен всекидневник в България и Европа, участва в списването на в. „Българан“, печата в сп. „Български преглед“, пръв редактор е на списанието за класическа култура „Прометей“. Носител на Гьоте-медал (1932, Ваймар).

Активен сказчик е в страната, гостуващ професор в редица чужди университети и почти постоянен лектор в германските университети, дългогодишен председател на ПЕН-клуба (от 1926), на Дружеството на приятелите на класическата култура в България, на дружество „Българско родно изкуство“. Лауреат на Димитровска награда (1951). Заслужил деятел на културата (1953).

Проф. Балабанов оставя огромно и разнообразно творчество – стихове, разкази, статии, пиеси, фейлетони, афоризми, преводи, поемата „Бурени“, хиляди писма. В творческата си дейност остава верен на максимата си: „Учен, който не може да обясни науката си и нейните първи идеи и на не-

специалиста, на самия народ, не е никакъв учен, а е куха и глуха машина“. Налага в литературата ни забравения и непризнат като писател Захарий Стоянов, открива Яна Язова. Умира на 77 г. на 30. 11. 1955 г. в София. Погребан е до близкия си приятел Елин Пелин на Централните софийски гробища.

На Александър Божинов дължим веселите анекдоти за разсеяността на проф. Балабанов, станали популярни с историите, че си събува галошите, преди да се качи в трамвая, че нерядко по улицата хваща под ръка случайна жена, припознавайки я за своята съпруга, а още по-често му се случва да сложи на главата си чужда шапка, напускатки приятелско събиране. Двете си малки дъщери пък връзва през кръста на въженце, за да не ги загуби при разходка в градината...

Мнозина не го познават лично. Дори не са го виждали – познават го от рисунките на карикатуристите – повече от сто публикувани приживе на професора.

Студентите го обожават. Той живее с тях в постоянно общуване и в аудиторията, и извън нея, като постоянен наставник, без да се натрапва. Умее да им вдъхне своя ентузиазъм, да ги направи

Проявява се като изключително щедър дарител. Завещава на Софийския университет близо един милион лева за стипендии и поощряване на изследвания на студенти по география.

Иширков е не само първостроител на българската географска наука, но и активен общественик и образец гражданин. Той се проявява като ерудиран учен, толерантна личност, далеч от всякаква показност.

чрез себе си близки на науката, литературата и културата, да поддържа стремежа им към лично самоусъвършенстване. Чрез извънаудиторното сдружение – академичната дружба Бяло море – учредена на 14 юни 1914 г. по инициатива на самия Балабанов, студентите осъществяват колективни научни занимания, комбинирани в края с весела част – задружни разговори, забави, шеги, игри и песни. Всеки член следва да изписва ловко знака на дружбата БМ, а датата 14 юни е определена за учредителен празник. Много от студентите му „беломорци“, запазват в душите си получената от професора свежест на мисълта, идеите, мъдростта и остават негови приятели за цял живот.

Димитър Михалчев го определя импресионистично като човек „раздвоен, двояк, човек с две души“. Това определение на две противоположности е вярно според Г. Михайлов, но не бива да се схваща дословно – зад него се крие сложна гама на човек със сто лица!

В аналогичен смисъл и самият Балабанов се схваща още от младини като човек на контрастите, на висините и ада, споделени в неговата „Автобиография“ от 1906 г., актуална и днес като автоепитофия:

И мраз, / и жар; / и роб, / и цар; / и гроб, / и ден; / и лъв, / и мек – / за всеки час!

**Такъв
Човек
съм аз.**

„...Колкото и хубаво да го рисуваше Ал. Божинов, не можеш да си го представя така колоритен. Нисък, разчорлен, с безредно падащи над челото му спирални къдри, той имаше малко чипо носле, тъмни подути очи на сатир, червено-синьо сипаничаво лице, провиснали бузи... Запомних го тогава такъв и същия го видях в университета още на първата му лекция. По улиците вървеше с широкопола шапка, смачкана на главата му не по средата, а на кръг. Често носеше малката си и много лека пишеща машина. Пролет и лете, когато бях студент, носеше пепитена мушама на съвсем малки бели и черни квадратчета, каквато никога по това време не носеше...“

... Балабанов беше човек на хрумването, на досещането, на инвенцията, както би казал той. Хаотични мисли на човек с големи познания, в чиято глава пламва една искра, едно досещане, понякога внезапно, друг път изплувало от паметта му. Мислите на този човек е необикновен външен вид бяха така необикновени и странни като самия него. Той вървеше и си говореше сам, дори ръмжеше и хората, които не го познаваха, се обръщаха подире му...“

ИВАН Д. ШИШМАНОВ – ОСНОВОПОЛОЖНИКЪТ НА БЪЛГАРСКАТА ХУМАНИТАРИСТИКА

*Николай Поппетров,
секция „История“ към СУБ*

Без съмнение Иван Д. Шишманов е един от основоположниците на българската хуманитаристика, забележителен учен, интелектуалец с огромно влияние върху българската просвета и култура. При него се наблюдава рядко съчетание на произход, отлична професионална подготовка, разностранност на интересите, отговорност при работа, организационен талант. Той е учен изследовател, администратор, организатор, преподавател, активен общественик.

Шишманов е роден през 1862 г. в Свищов и умира през 1928 г. в Осло, Норвегия. Той произхожда от семейство с изключителни интелектуални традиции и високи обществени позиции, с приноси за образователното и културното развитие на страната. Достатъчно е да се отбележат заслугите на баща му за създаването на първото българско читалище – Свищовското. Иван Шишманов учи във Виена, следва философия и литература в Йена, Женева и Лайпциг. Там се оформя като интелектуалец. След завръщането си в България се посвещава на административна и научна кариера.

Проявява се като забележителен организатор – законодател в областта на образованието. От 1888 до 1903 г. работи в Министерството на народното просвещение, където от 1903 до 1907 г. е министър. В тази си роля има огромни заслуги за развитието на средното и висшето образование в страната, за утвърждаване на системата от стипендии за след-

ване и специализиране в чужбина. Подпомага създаването на редица културни институции. По време на неговия министерски мандат е построен Народният театър в София, провежда се конкурсът за сграда на Софийския университет, обособява се Етнографският музей. През 1911 г. Шишманов е един от инициаторите за създаването на Върховния читалищен съюз, организацията, поставила на рационални основи читалищното дело в страната.

Паралелно с тези му изяви се развива и неговата преподавателска и научна дейност. От 1889 г. до смъртта си, с известни прекъсвания, когато е на работа в чужбина, той е преподавател в Софийския университет. Взема активно участие и в дейността на Българската академия на науките.

Шишманов работи в полето на няколко изследователски направления. Той е основоположник на литературната история като научна и преподавателска дисциплина. Транслира изследователския опит на германската и френската литературна наука, на литературната психология и литературната социология, но същевременно критично адаптира чуждите концепции към български условия.

Застъпва възгледите за ролята на обществените фактори в литературната история в духа на френския историк Иполит Тен. Фактически въвежда литературната анкета като основен изследователски метод – и го прилага в многобройните си контакти с Иван Вазов, с когото го свързва дългогодишно приятелство.

Задава образци на литературна критика; автор е на аналитични литературни критически текстове. Значителни са приносите му и в областта на фолклористиката. Той също така е автор на първия текст, в който очертава елементите на бъдещата българска библиотечна наука.

Шишманов е и един от създателите на Дружеството за поощрение на изобразителното изкуство. Неговата обществена активност намира изява и при създаването на Съюза на българските учени, писатели и художници (1917), на който става ръководител. Съществени са приносите му при формирането на ранната задгранична пропаганда в защита на националната кауза на България (1917 – 1918). Той е едно от лицата, създали високия обществен престиж на БАН, чийто член е. Утвърждава международните връзки на българските писатели

и престижа на българската книжнина зад граница чрез лични контакти и чрез участието си в международното ПЕН-движение.

В края на своя живот става един от най-активните европейски последователи на паневропейското движение и на идеята за Пан Европа като континент без войни, зона на сътрудничество, мир и културен обмен, пропагандатор на възгледите на създателя на паневропейското движение граф Куденхофе-Калерги. С тези си прояви той затвърждава своя образ на учен хуманист, на общественик с подчертано широк кръгзор, ориентиран към високите образци на европейската обществено-политическа мисъл и интелектуални достижения.

Трябва да се посочи и будното гражданско чувство на Шишманов, който проявява изключителна доблест и критичност в обществения живот. На отделни политически и обществени явления той реагира с епиграми.

Иван Шишманов оставя фундаментално разностранно научно дело. Той залага основите на различни научни направления, като предлага високи образци на научни разработки и критически изисквания. Превръща се в образец за подражание, еталон за интелектуалец.

От дистанцията на времето неговите приноси на основоположник се превръщат в един от забележителните моменти от историята на българската хуманитаристика, на развитието на академичната наука и на българската интелигенция.

В своя едновековен жизнен път (роден е в Русе през 1878 – умира в София в 1978) Михаил Арнаудов осъществява огромно творческо дело и проявява изключителна активност почти до края на дните си. Неговите приноси към българската наука имат еднаква тежест в областите на историята на Възраждането, на литературата, на литературната теория и се съчетават с интензивна обществена дейност.

Арнаудов следва и специализира в областта на хуманитаристиката в Лайпциг, Берлин, Прага, Париж. Получава забележителна по богатството си подготовка в областта на литературната наука. В 1908 г. започва неговата възходяща академична кариера в Софийския университет.

Творчеството му може да се раздели на два големи периода. През първия, до 1944 г., той фактически създава фундаменталните си трудове, с които остава в историята на българската наука, а през втория надгражда и разширява постигнатото.

Арнаудов публикува поредица от фундаментални литературно-исторически изследвания за видни културни, обществени и

политически дейци от епохата на Възраждането. Те се отличават с широката фактологическа основа, богатството на съдържанието и мащаба на изследваните явления. Сред тях от особено значение за изясняване на различните интелектуални процеси през Възраждането са биографичните проучвания за Иларион Макариополски (1925), Неофит Хилендарски – Бозвели (1930), Васил Априлов (1935), Иван Селимински (1938), братя Миладинови (1943). Автор е и на обобщителни трудове върху процесите през възрожденската епоха, с оглед историята на идеите, видени главно през призмата на история на книжнината. Тези публикации имат еднакво значение както за литературната, така и за историческата наука. Забележително е неговото изследване за ролята на Екзарх Йосиф I за българските

МИХАИЛ АРНАУДОВ – ИСТОРИКЪТ НА НАШАТА АЛМА МАТЕР

*Николай Поппетров,
секция „История“ към СУБ*

културни процеси след създаването на Екзархията (1940).

Арнаудов прави и огромни приноси в областта на фолклористиката – анализира различни фолклорни мотиви, като същевременно се изявява и като популяризатор на народното творчество – песни, поговорки, пословици и др.

Една друга сфера, където се изявява като първостроител, е литературната теория. Проявява подчертан интерес към литературната психология, като изследва делото на П. К. Яворов. Автор е на ненадминатата по своята мащабност и изследователска широта „Психология на литературното творчество“ (1931).

Арнаудов разгръща и активна литературно-критическа дейност. Автор е на проникновени портрети на български писатели, на многобройни рецензии и отзиви.

С мащабите си впечатлява неговата организационно-издателска дейност. Организира издаването на поредицата от осем тома биографични студии „Български писатели“ (1928). Съставя биографично-библиографския Алманах на Софийския университет, а през 1939 г. публикува и история на Университета. Съставя и редактира академични издания на произведенията на Иван Вазов. Редактира в периода 1925 – 1943 г. голямото литературно и общокултурно списание „Българска мисъл“.

През 30-те години Арнаудов проявява изключителна активност и в областта на обществено-политическия живот; пропагандира либералните виждания за устройството на държавата и обществото, обявява се срещу авторитарните политически тенденции и в защита на Търновската конституция. През 1944 г. за кратко е министър на Народното просвещение. Това предопределя и рязката промяна в неговия личен и професионален живот. Съден е от Народния съд. Започва втори етап от дейността му, когато, макар и силно притесняван и подложен на незаслужени огра-

ничения, той продължава книжовните си занимания. Независимо че навлиза в старостта, проявява изключителна активност. Работи по теми от възрожденската история и фолклористиката, разширява диренията си върху отделни

Дълбок и оригинален учен, блестящ преподавател и човек с широка култура и разностранни интереси – с тези няколко думи, макар и бегло, може да се представи нестандартният образ на математика Ярослав Александров Тагамлици.

Роден е на 11 септември 1917 г. в гр. Армавир – Русия. От четиригодишната си възраст живее заедно с родителите си и сестра си в България, която става негова втора родина. Още от ученическата скамейка се оформят интересите му към математиката, така че постъпването му в специалност математика на Софийския университет през 1936 г. е съвсем естествено. Надареният студент скоро привлича вниманието на своите преподаватели. През 1938 и 1939 г. се появяват първите му самостоятелни изследвания. След завършване на висшето си образование е командирован в Математическия институт на Софийския университет, а през 1942 – 1943 г. специализира в Лайпцигския университет, където защитава докторат. След отбиване на военната си повинност през бурните 1943 и 1944 г. Я. Тагамлици е назначен (1945) за асистент в Катедрата по диференциално и интегрално смятане. От този момент научната му кариера е неразривно свързана с универ-

възрожденски персонажи. Преиздава в разширен вариант някои от старите си трудове. Пише изследване върху Любен Каравелов (1964).

Почти до края на живота си проявява завидна интелектуална

активност. Неговите научни приноси са високо оценени в български и особено в международен мащаб. Той е член на множество чужди научни дружества и академии. Радва се на подчертано трайно обществено уважение и

внимание. Със своето огромно по обем и впечатляващо по разнообразие дело той е феномен в българската хуманитаристика.

ПРОФ. ЯРОСЛАВ ТАГАМЛИЦИ – НЕСТАНДАРТНИЯТ МАТЕМАТИК

Проф. Владимир Чакалов

ситета: частен доцент (1947); редовен доцент (1949); професор и завеждащ Катедрата по диференциално и интегрално смятане (1954) – пост, на който остава до смъртта си (28 ноември 1983 г.). През 1961 г. е избран за член-кореспондент на БАН.

Простото изброяване на степени и звания далеч не може да даде представа за научното творчество на Я. Тагамлици, чиито отличителни черти са неговата дълбочина и оригиналност, а предмет на изследванията – актуални математически проблеми. Това обстоятелство, както и охотата, с която Тагамлици споделяше резултатите си с младите хора, станаха причина около него да се създаде кръжец от млади математици – негови ученици, голяма част от които се посветиха на математиката.

Интересите на Тагамлици далеч не се ограничаваха с математиката. Той имаше дълбоки познания в областта на теоретичната физика. Подтикван от

нестихващата си любознателност, той посвещаваше много време на историята и особено на археологията. За тази цел, вече на зряла възраст, усвои старогръцки и дълбочи познанията си по латински. От живите езици владееше освен матерния си руски език и българския, още немски, френски и английски език. Наред с това проявяваше жив интерес към медицината като наука и имаше завидна ерудиция в тази област. Обичаше класическата музика и свиреше на цигулка, а през последните години от живота си се занимаваше с учението за тоналностите.

На онези, които го познаваха, е известна любовта му към преподаването. Тази любов, съчетана с научната му ерудиция, го правеше блестящ преподавател и му позволяваха с лекота да носи тежкия си педагогически товар. Така например, до последните си дни той имаше по програма 10 часа лекции седмично извън ръководството на семинара и рабо-

тата с дипломанти и аспиранти.

Известен е активният интерес на Тагамлици към обучението по математика в средното училище. По различни поводи той е чел поредици от лекции за ученици. Умението да намери подходяща тема и да я предаде така, че да задържи будно вниманието на слушателите, правеха тези лекции привлекателни за учениците с математически интереси. Имаше оригинални идеи за преподаването по математика в средното училище и за да провери приложимостта им, той, заедно с учителката София Димитрова през 1973/74 учебна година водеше занятия в две паралелки на Осма софийска гимназия.

Всичко казано дотук, макар и недостатъчно, дава известна представа за личността и делото на Ярослав Тагамлици. И ако искаме да характеризираме с няколко думи цялостната му дейност, трябва да изтъкнем, че общият корен на всички занимания, на които Тагамлици посвещаваше времето си, беше неутолимата му жажда за знания. А характерно за подхода му беше търсенето на нови, оригинални пътища за изследване на интересующите го въпроси. Няма да сгрешим, ако кажем, че тези качества бяха определящи в цялата му дейност на учен и педагог.

СЪВРЕМЕННИЦИ

Николай Генчев Николов е роден през 1931 г. в с. Николаево, Новозагорско и умира през 2000 г. в София. Той е университетски преподавател, историк, известен като харизматичен лектор, активен популяризатор, страстен полемист.

Целият му професионален път е свързан със Софийския университет, където завършва история и преподава от 1960 г. Първоначално проявява силен интерес към българската история от първата половина на XX в., но редица обстоятелства го ориентират към историята на Възраждането. В тази област той прави редица приноси.

Автор е на поредица от изследвания върху Одеското българско настоятелство, българо-френските и българо-руските културни връзки през Възраждането. Разработва темата за социалнопсихологическите типове от Възрожденската епоха (1987).

Проявява специален интерес

към личността на Васил Левски. Издава неговото архивно наследство. Пише и две книги за Апостола, в които се проявява като страстен апологет на неговото дело (1973, 1987). Проучва българската възрожденска интелигенция. Автор е на цялостно изложение върху историята на Българското възраждане. Инициатор и съставител е на Енциклопедия на българската възрожденска интелигенция.

Основният му принос в областта на историята ни е позиционирането на българската буржоазия като основен движещ фактор на процесите през Възраждането и проучването на интелигенцията.

ХАРИЗМАТИЧНИЯТ НИКОЛАЙ ГЕНЧЕВ

Николай Поппетров, секция „История“ към СУБ

През 1981 г. той формира специалността културология (катедра „Теория и история на културата“) и с това фактически поставя основите на университетските културологични изследвания.

Генчев полемизира страстно, противопоставя се енергично на различните опити за фалшифициране на историята, за толериране на паранауката. Паметни са неговите публични полемики с писателя Николай Хайтов за гроба на Васил Левски през 80-те години на миналия век. Същевременно той внася силна емоционална струя при представянето на възрожденската история. С основание може да се отбележи, че Николай Генчев е сред пио-

нерите на публичната история в България.

Неспokoен дух, бунтар по нoгласа, Николай Генчев се превръща в символ на разкрепостяващия се дух на Историческия факултет на Софийския университет. Той се ползва с широка известност далеч извън стените на Университета, както и с възторженото одобрение на студентите. В новата история на нашата Алма Матер надали има друг преподавател, който да привлича така силно интереса на обществеността и да бъде така обожаван от студентите като него.

Същевременно професионалното му развитие се сблъсква с различни обструкции, които определят и резките обрати в неговите изследователски и преподавателски интереси. Неговото поведение се възприема като своеобразно десидентство.

През 1989 – 1993 г. той е ректор на Софийския университет. В 1993 г. става и член-кореспондент

на БАН. В периода след 1989 г. той се отдава и на политическа дейност, като формира интелектуалска политическа формация.

Акад. Димитър Симеонов Ангелов (1917 – 1996) е бележит учен историк, университетски преподавател, изследовател на византийската история на Българското средновековие. Той произхожда от високоинтелектуална семейна среда и се формира като учен в Мюнхенския университет, където защитава докторат по византийска история. Академичното му развитие започва в Софийския университет през 1944 г. Там той преподава история на Византия и проучва взаимоотношенията между византийци и българи. Автор е на многократно преиздаван курс лекции по история на Византия. Като учен византинист с широка международна известност

Видният български историк – траколог и филолог, Александър Николаев Фол е роден е на 3. 07. 1933 г. в семейството на Николай Тодоров Георгиев (български писател, драматург, режисьор, културен деец и общественик, редактор на периодични издания, преводач, роден през 1898 г. в Берковица в семейството на учителя и банковия чиновник Тодор Георгиев, внук на строителя Георги Софийски от Бояна, изселен се преди Освобождението в Берковица) и Вера Бояджиева-Фол, българистка и писателка, една от основателките на Съюза на писателките в България. Кръстен е на Александър Балабанов, близък приятел на баща му

Псевдонимът Фол е на един от двамата добри кентаври Фол и Хирон от гръцката митология, учители по музика и изкуства. Бащата харесва псевдонима за фамилно име и го узаконява чрез Държавен вестник. След раждането на сина му той е записан вече като Александър Фол. Според съставителката на сборника „Самотният пешеходец“, д-р Велиана Христова, съдбата отрежда животът на поколенията в рода да премине под знака на литературата, музиката и изкуствата – конкретно на театъра, за да бъде едно постоянно възпитание на чувствата, на ума и на гражданската доблест.

Завършва история и класическа филология в Софийския университет, получава званията кандидат на историческите науки (доктор по история) през 1966 г. и доктор на историческите науки през 1985 г. с дисертация на тема „Тракийският орфизъм“. Специализира в „Колеж дьо Франс“, Париж, и в Германския археологически институт в Берлин.

Работи в областта на историята на стария свят и на Югоизточна Европа през древността, индо-

Независимо от своята харизма, широка популярност и безспорни познания и умения, в годините на прехода той не успява да на-

мери своето място; неговото обаяние помръква и той си отива от живота песимистично настроен. Равносметката на своя живот той

представя в предизвикалите силно емоционални оценки мемоари.

МЕДИЕВИСТЪТ ДИМИТЪР АНГЕЛОВ

*Николай Поппетров,
секция „История“ към СУБ*

е председател на българския Национален комитет по византистика и подпредседател на Международния комитет по византистика.

Паралелно с това проучва Българското средновековие. Автор е на цялостни изследвания за образуването на българката народност (1971) и за богомилството. В тях той не само обобщава наличните изворови сведения, но и дава широка картина на ис-

торически процеси. С това се утвърждава като един от водещите български медиевисти. По-късно съсредоточава проучванията си върху историческата антропология. Публикува обобщаващи изследвания върху обществото и обществената мисъл в Средновековна България (1978) и за българинът през Средновековието (1985)

Добър организатор, той ръководи през 1971 – 1986 като ди-

ректор Археологическия институт и музея при БАН. Научните и организационните му приноси са отличени от БАН и през 1979 той става академик.

Димитър Ангелов е обичан от студентите преподавател, толерантен колега и широко скроен интелектуалец. Той притежава завидни заложби в областта на поезията. Автор е на балансирани, богати на наблюдения и факти, мемоари.

Неговото име е синоним на високо ниво на българската медиевистика. По неговият път на преподавател и изследовател тръгва синът му Петър Ангелов, професор в Историческия факултет на Софийския университет.

ПРОФЕСОР АЛЕКСАНДЪР ФОЛ – ОРФИКЪТ ПО ДУХ, ПРОВИДЯЛ ВИДОВЕТЕ ВРЕМЕ И БЕЗСМЪРТИЕТО НА ИНТЕЛЕКТУАЛНАТА ЕНЕРГИЯ

Доц. д-р Цвета Тодорова

европеистиката и тракологията, историята на старогръцката и тракийската култура. Доцент е от 1972 г. и професор от 1975 г., основател на Института по тракология към БАН (1972) и негов директор до 1992 г. (по-късно Институт по тракология „Проф. Александър Фол“, днес – част от Института за балканистика с Център по тракология при БАН). Генерален секретар е на Международния съвет по индоевропейски и траколожки изследвания, основател на Катедрата по стара история и тракология (1979) в Историческия факултет на Софийския университет, която ръководи до 1987 г., както и на Националната гимназия за древни езици и култури в София (1977). Гостуващ лектор е в университети в САЩ, Германия, СССР, Великобритания и др. Преподава антична и българска култура в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и стара история и тракология в Нов български университет. Бил е първи заместник-министър на културата (1974 – 1979), министър на народната просвета (1979 – 1986) и министър на културата, образованието и науката (1989).

Носител е на орден „Стара планина“ и на най-високото отличие на Софийския университет – почетния знак „Св. Климент Охридски“ със синя лента, кавалер е на френския Орден за изкуства и науки, почетен професор е на

Нов български университет.

Организатор е на международните конгреси по тракология от 1972 г. до смъртта си и на изложбата „Тракийските съкровища“ от 1974 до 1988 г. Пише множество монографии, студии и статии на български, немски, италиански и английски език.

Член-кореспондент е на Сръбската академия на науките и изкуствата, на Германския археологически институт, почетен член на Румънския институт по тракология, на Академията „Медичи“, Флоренция, на Европейското общество за култура, Венеция.

Трудно може да си представи човек каква интелектуална енергия струва появата на книгите му „Демографска и социална структура на Древна Тракия“, „Политическа история на траките“, „Тракия и Балканите през ранноелинистическата епоха“, „Тракийският орфизъм“, „Политика и култура в Древна Тракия“, „Тракийският Дионис“, „Химните на Орфей“, „Древната култура на Югоизточна Европа“, „Тракийската култура: казано и премълчано“, „Човекът във видовете време“.

Ап. Фол пръв разкрива, че макар и безписмени, траките са имали онова, което се назовава с модерния термин цивилизация и обяснява процеса на взаимното проникване между тракийската цивилизация и елинистическата култура. Необичайният сборник,

публикуван 4 месеца след смъртта му през 2006 г., „Самотният пешеходец“ на Университетското издателство „Св. Климент Охридски“ съдържа над 80 интервюта, статии и изказвания, даващи в достъпна форма множество отговори за същността на тракологията, орфизма, интелекта и възможността всеки да открие собствения си вид време.

Към днешно време професор Александър Фол остава посветеният, превърнал се в антроподаймон – висше същество, което някои наричат посредник между хората и боговете, който продължава да ни учи: *„Културата е социално обосновано, творчески активно поведение. И щом говорим за култура като процес, то е ясно, че нашето деление на култура, наука, образование, на духовна и недуховна сфера е невалидно; народите може да изчезнат, но натрупаният духовен потенциал – не; изследвайки траките, изследваме себе си; индивидуалната интелектуална енергия е безсмъртна, тя е част от космическата; има разлика между знание и познание – знае се отделното, познава се всичко; без България наука за древността в Европа не може да се прави; културно-историческите отношения между Севера и Юга могат да се изследват само тук, в една дъга между Черно, Мраморно и Егейско море, която е изключително важна за европейската цивилизация и култура; при нас Дионисиевото начало надделява... както в далечното минало, така и днес могат да се наблюдават двете начала на вярата – орфици и последователи на Дионисий... във всеки случай орфизмът изисква позицията на учител, който обвързва двете начала – духовното и земното...“*

На 6 август т.г. в CRS Press (Taylor & Francis) излезе от печат важна книга: „Foam Films and Foams: Fundamentals and Applications“. Специалистите по фазови повърхности и наносистеми от целия свят чакат тази книга. Между редакторите на тази книга с водещо участие са двама българи – Димо Платиканов и Доча Ексерова. Уви, проф. д.х.н. Димо Платиканов и проф. д.х.н. Доча Ексерова, действителен член на БАН, няма да се радват на плодотворна своя труд – на 21 октомври 2017 г. Димо Платиканов почина, а 19 дни по-рано тежка болест отнесе в небитието и неговата съпруга Доча Ексерова.

През петдесетте години на ХХ в. Платиканов и Ексерова са започнали научната си кариера под ръководството на проф. д.х.н. Алексей Шелудко. Известно е, че чрез изследванията върху тънките течни филми колоидната химия в България получи ново развитие, с което се постави началото на изграждането на световно прочутата българска колоидхимична школа. И Ексерова, и Платиканов са експериментарите, които осигуриха устойчивостта на този интензивен научен процес.

Тънките течни филми са особено научен обект. Две основни термодинамични величини характеризират трифазния контакт между тънкия течен филм и прилежащата обемна течна фаза: контактен ъгъл и линейно напрежение. В експериментален план приносът на Димо Платиканов в изучаването и определянето на тези величини е неоспорим.

Белег на новата физика е дуализмът в своите свойства на физичните обекти. Тънките филми и нанобектите също са манифестация на дуалистичните свойства на материята. Дуализмът

Той е подчертано творческа натура, автор на теории и понятия в няколко области, на тридесет курса лекции, на цели две университетски специалности, академични центрове, програми за финансиране на изследвания. Нестандартен е не само с присъствието си в българския научен живот, но и в управлението на науката и образованието, а също и като преподавател. Не е чудно, че се оказва първопроходец в не една област у нас – сред първите, завършили социология (1976), съосновател на академичната политология (1986), на академичната административна наука (1997) и т.н. Като министър на образованието и науката (2014 – 2016) осигури и пое управлението на първата Оперативна програма за наука в историята на МОН, въведе дуалното образование и обучение, инициира Програмата за финансиране на научни изследвания на млади учени и докторанти от БАН (2015).

Може би формираща роля

ПРОФ. ДИМО ПЛАТИКАНОВ – ВИДЕН БЪЛГАРСКИ ФИЗИКОХИМИК

*Проф. д.х.н. Борислав Тошев,
Факултет по химия и фармация,
СУ „Св. Климент Охридски“*

„обем – повърхност“, „повърхност – линия“ и дори „линия – точка“ маркират едно развитие, което ще позволи новата нанонаука изцяло да се изгради на основата на старата колоидна химия. А мястото на Димо Платиканов в тази нова наука вече е оценено и трайно запазено.

Освен че Димо бе отличен физикохимик и един от титулярите на курса по физикохимия след Странски и Каишев в Катедра по физикохимия, особено в последните години той бе развил една изострена историческа чувствителност, прераснала в историческа компетентност. Именно на тази основа той бе безупречен в изпълнението на обществените си длъжности, на които той с отговорност и внимание отделяше време, усилия, а сега можем да кажем – и здраве. Проф. Платиканов бе председател на Хумболдтовия съюз в България, той бе президент на Международната асоциация на учените по колоиди и фазови граници (IACIS). Проф. Платиканов до последните си дни остана председател на Международната фондация „Св. Св. Кирил и Методий“, която позволи на много млади българи да намерят пътя си към културата и науката в Америка и Европа.

Именно историческите проучвания, които провеждам в последните години, ми осигуриха добро приятелство с Димо Платиканов. Издавам онлайн Белоградчишки ежедневен илюстриран

лист и Димо в последните години бе най-ревностният му внимателен читател. Именно този Лист ни сближи много – Димо четеше всичко с голямо внимание, обръщаше внимание на най-малките детайли, откриваше грешки и затова всяка сутрин в неговия кабинет в Химическия факултет на Софийския университет ставаха оживени дискусии по тези теми.

В хода на провежданите архивни проучвания се случваше да намеря материали за историята на фамилията на Димо Платиканов. Имам една снимка, която всъщност е добре позната, защото досега е била публикувана поне на две-три места: на коленете на проф. Никола Платиканов ще видите едно дете с къси панталони с презрамки – дали ще познаете в това дете бъдещият проф. Димо Платиканов? Останалите персонажи в тази фамилна снимка от 1938 г. са: Люба Платиканова, Борислав Трифонов, Надежда Мутафчиева, Вера Трифопова-Йорданова, (проф.) Петър Мутафчиев, Надежда Трифопова, (проф.) Асен Трифонов; там след проф. Платиканов и неговият син Димо са Параскева Трифопова, (проф.) Вера Мутафчиева, Захари Трифонов, (проф.) Боян Мутафчиев и Добри Йорданов.

В Алманаха на Българската конституция (1911) видях снимката на човек, който, ако се махнат мустаците, много приличаше на Димо – това беше неговият дядо Димо Платиканов. На 29

август 2017 г. изпратих на Димо Платиканов тази снимка и следното скръбно съобщение от в. „Мир“, бр. 6064 от 6 август 1920 г.: „Починал е на 28 юли т.г. в с. Раховците, Севлиевска околия, нашият отличен приятел Димо К. Платиканов, дългогодишен член на Околийското бюро, бивш окръжен съветник, народен представител. Нашите най-искрени съболезнования към опечаленото семейство. Партията в негово лице губи един от най-добрите си ревностни привърженици“.

Димо вече боледуваше и не идваше редовно във Факултета. Той ми писа: „Много благодаря за изпратеното ми съобщение относно дядо ми Димо! Въпроси: име и дата на вестника; година на смъртта; коя е партията“.

Отговорих: „В. „Мир“, починал е на 28 юли 1920 г., Димо Платиканов е членувал в Народната партия – партията на Константин Стоилов и Иван Евстр. Гешов“.

Съпоставката на горните две малки житейски подробности разкрива дълбочината на загубата – за нас, колегите и приятелите, за българските учени, за България, от безвременната кончина на проф. Димо Платиканов.

Така е, защото историята не е низ от случайности, историята не се осъществява от групата – личностите определят насоките на общественото развитие. Ако нещо в общественото развитие в даден момент е затормозено, това означава, че по някакви причини е възникнал дефицит на интелигентните сили на страната. Именно тези сили са стожерите на страната и ориентирите на общественото развитие. Проф. дхн Димо Платиканов е част от такава значима българска фамилия. Затова споменът за него няма да помръкне в бъдното.

ПРОФ. ТОДОР ТАНЕВ С „ПИТАГОР“ 2018 ЗА ХУМАНИТАРНИ И СОЦИАЛНИ НАУКИ

*Доц. Татяна Томова,
СУ „Св. Климент Охридски“*

изиграва семейната среда. Баща му е известният професор по композиция в Музикалната академия Александър Танев. Прадядо му по майчина линия е завършил живопис в Торино през 1900 г., а пра-прадядо му е секретар на революционния комитет на Левски в Котел. От най-ранна възраст за него се грижат баба и прабаба, родени в Австроунгарската империя. Всичко това допринася за развита чувствителност у Танев към мултикултурна среда и ориентация в контекста на различни епохи, начини на мислене и ценностни системи. Сам той е имал музикални, художествени, писателски наклонности, но също усет към инженерните дисциплини,

логиката и математиката. Завършил е Първа английска гимназия и после специалност социология. Свири на пиано и е създал находчиви малки скулптури. Известен е обаче с осемте си монографии, студии и статии в няколко научни направления. Работи в Софийския университет, но е преподавал и в Американския университет в Благоевград, Великотърновския университет, Новия български университет и т.н.

За политолозите именно Тодор Танев е този, който въведе теорията на политическата култура у нас и разви школа за нейното изследване. Вместо върху изборните резултати обърна внимание върху ценностите и типажите в

българската политика. Създаде разбиране за политическите култури като „културна рационалност при защитата на типични начини на живот“. Така неговите типове култури придобиха историческа валидност. Може да се каже, че професор Танев вкара българската политология в орбита на хуманитаристиката, като предложи инструменти със значителни обяснителни и прогностични възможности в преломни епохи.

Професор Танев въведе научно понятие и за държавничество – политиката отвъд мандатите, която създава стратегиите за обществено развитие. Той показва, че Дън Сяопин, Конрад Аденауер или Васил Левски не са партийни функционери, а политически стратегии. С това обърна вниманието върху стратегическото лидерство, което е все по-определящо в епоха, когато представителната демокрация и партийността постепенно напускат центъра на политическия свят.

За социологията проф. Танев

поднесе своята оригинална теория за социалната ситуация. Чрез нея той даде обяснение на връзката между придавания смисъл на даден споделен социален проблем и последващото взаимодействие между участниците в ситуацията. Откри я в тънкия момент на превръщане на т.нар. „снислова конституция“ в ролева структура.

В областта на публично-административните науки проф. Танев създаде теория за „Доброто управление“ (Good Governance) в противовес на съществуващите от десетилетия прагматични понятия под формата на „списъци“ от изисквания към правителствата от развиващия се свят.

Може би най-голям е при-

носът му в създаването на модерно разбиране за стратегическото управление в публичната сфера за решаване на много от проблемите на практиката в тази област. Той доказа, че стратегиите не представляват предварително формирани дългосрочни планове, а са постоянно и гъвкаво направляване на развитието от гледна точка на ценности.

За финансирането на научните изследвания проф. Танев направи всичко възможно да тръгне Оперативната програма за наука и образование за интелигентен растеж, след което работи всеотдайно за изграждането на административен капацитет и правила за нейното реализиране.

В най-чиста форма неговото

новаторство в тази област може да се усети в създадената по негова идея Програма за финансиране на изследвания на млади учени от БАН (от 2015 г. насам). Оригиналната му идея за подпомагане на тези, които имат бъдеще, но не могат все още да го докажат с достатъчно обемна биография, тръгна оттам, че не може да се дават пари просто за „ЕГН“, т.е. за млада възраст. Затова Програмата на Танев стъпва върху конкурсното начало, при това за проекти, в които участва младият учен заедно с неговия по-възрастен научен ръководител, който да го направлява по време на предстоящото изпълнение на научния проект. Тази Програма бе безспорен успех и пред-

нея има бъдеще.

В прочувствената си реч при награждаването с „Питагор“ за хуманитарни и социални науки проф. Танев още веднъж разкри отношението си към българските учени, като посвети отличието си на своите професори Бернард Мунтян и Исак Паси, Любен Николов и Минчо Семов и много други. Той говори за достойнството на българските учени, някои от които полузабравени, като д-р Стамен Григоров, откривателят на „лактобацилус булгарикус“ и ваксината БЦЖ, или проф. Иван Странски, автор на особено успешната българска теория в химията за растежа на кристалите, която шества в света на технологиите, за обществото, което е в голям дълг към българската наука.

Проф. д.фз.н. Иван Лалов е една от знаковите личности на нашето съвремие. Не само като физик с международна известност, но и като преподавател, тясно свързан със Софийския университет, два мандата негов ректор (1993 – 1999) – в сложното време след демократичните промени, министър на образованието, науката и технологиите (1997), човек с многостранна обществена дейност.

Роден е на 4.10.1938 г. в Ловеч, където завършва средното си образование с отличен успех. Никога не е прекъсвал връзките с родния си град, където е на почит и уважение. Израз на това е изборът му на 11 май 1999 г. „За принос в развитието на града“ за Почетен гражданин на Ловеч – звание, учредено през далечната 1902 г. Физическата общност имаше възможност да се убеди в любовта и уважението към проф. Лалов на съгражданите му по време на двете Национални конференции по въпросите на обучението по физика (1998 и 2010), които се проведоха в града под неговото председателство на високо ниво благодарение на съдействието на Община Ловеч и на местния клон на Съюза на физиците в България.

Завършването през 1961 г. с отличен успех на специалността „Физика–производствен профил“ със специализация „Физика на твърдото тяло“ във Физическия факултет на Софийския университет определя професионалния и жизнен път на Иван Лалов. Същата година той е назначен за асистент в катедра „Опитна физика“ и през годините преминава през всички степени на академичната кариера – старши асистент в катедра „Физика на твърдото тяло“, главен асистент, доцент по физика на твърдото тяло (физика на диелектриците) и професор по физика на електричните и магнитните явления (1991). През 1977 г. защитава дисертация за научно-образователната степен кандидат на физическите нау-

ки, а през 1988 г. – за доктор на физическите науки в областта на електричните, магнитните и оптичните свойства на кондензираната материя. Чете лекции във Физическия факултет по основните курсове: електричество и магнетизъм, оптика и физика на кондензираната материя. През периода 1991 – 1993 г. е декан на Физическия факултет.

Основните научни интереси на проф. Лалов са в областта на теоретични изследвания на спектроскопия на кондензирана среда, където има над 100 публикации в реномирани научни издания, цитирани над 300 пъти. Тук не споменаваме броя на публикацииите му по проблеми на преподаването на физиката в средните училища и университетите, към които той е съпричастен, тъй като нямаме точния им брой, но той расте всяка година поради участието му в Организационните комитети на ежегодните конференции на Съюза на физиците в България по тези проблеми. Автор е на книги, учебници и учебни помагала по физика: „Електромагнитни явления“, „Електричество, магнетизъм, оптика – първото велико обединение“, „Физика на кондензираната материя“ (в съавторство с В. Дечева), учебници по физика за X, XI и XII клас. Особено внимание заслужава книгата му „История на физиката от Възраждането до наши дни“ (2011), единствена по рода си в нашата физическа литература, която представлява кратко изложение на историята на физиката от Възраждането до наши дни.

Животът на проф. Иван Лалов е неразривно свързан със Софийския университет, който по неговите думи е „национално средище и съществува именно

заради интересите и бъдещето на българската нация и българската държава“. По негова инициатива като ректор започва провеждането на вече традиционните чествания на 24 май и на 25 ноември – патронен празник на нашата Алма Матер, на които произнася 6 забележителни ректорски слова. Ще споменем 3 от тях: „Двете лица на физиката“ (1994), „Революциите в оптиката“ (1996) и „110 години Софийски университет“ (1997). В периода 1993 – 1998 г. е избран за председател на Съвета на ректорите. В битността му на министър на образованието, науката и технологиите в просъществувалото 99 дни служебно правителство на Стефан Софийски по негова инициатива е прието специално постановление за прием на граждани от Р Македония при облекчени условия.

Сред неуморната обществена дейност на проф. Лалов като член на Institute of Physics на Обединеното кралство, Оптично дружество на Америка, Балканския физически съюз (BPU), на който той беше президент през 2003 – 2006 г., член на ръководството на Съюз на учените в България (1971 – 2000), председател на Българския туристически съюз (1999 – 2002) и на Сдружението на възрожденските градове (1999 – 2008), член на Общобългарския комитет „Васил Левски“, особено внимание заслужава дългогодишната му безкористна дейност в Съюза на физиците в България (СФБ). И там преминава последователно през изборните длъжности от секретар на Софийския клон до председател на УС (1992 – 2001), а след изтичането на мандата му – зам.-председател и до днес. Бил е 20 години научен секретар на „Bulgarian Journal of Physics“.

ЩРИХИ КЪМ ПОРТРЕТА НА ПРОФ. ИВАН ЛАЛОВ

*Пенка Лазарова,
член на УС на СФБ*

Според дългогодишния му приятел проф. д.фз.н. Никола Балабанов в живота на проф. Лалов има две големи любви – физиката и планината. Но бих добавила и още една – към младите хора. Свидетел съм на вниманието, с което се отнася към участниците в Младежките научни сесии по време на Националните конференции на СФБ. Спомням си щастливите усмивки на ученици, на които отдели време за разговор и за съвместна снимка. Защото е посветил живота си на българското образование, което смята за национална ценност. Носител е на многобройни наши и чуждестранни отличия: Почетен медал на Университета „Сока“, Медал „Алеко“ на БТС, Почетен член на Съюза на физиците в България, Награда „Оборище“ за принос в съхраняване и утвърждаване на националната идентичност, Почетен знак с огърлица на СУ „Св. Климент Охридски“ – „За цялостна учебна, научна и обществена дейност“, Почетна награда на фондация „Миню Балкански“. Чужд на всяка суета, той смята, че авторитетът и уважението, които е извоювал през годините, са най-голямото признание.

Проф. Лалов е човек с достойнство, с голяма обща култура и със забележителна памет, демократ по душа, честен и винаги верен на себе си и на убежденията си, уважаван и обичан от физическата колегия, великолепен лектор. И още един щрих към портрета му – усмивката, която според проф. Н. Балабанов *отразява запазената в него юношеска и младежка възторженост от живота и от това, което той прави*. Пожелаваме му да не я изгуби!

Макар че на широката обществена е познат най-вече като височинен алпинист, Боян Петров винаги е подчертавал, че е изследовател – зоолог. Завършил е екология в СУ „Св. Климент Охридски“ и от 1998 г. работи в Националния природонаучен музей при БАН. Там попада в среда на прекрасни учители, колеги и приятели като Петър Берон, Христо Делчев, Владимир Бешков, Стоице Андреев и други, черпейки от извора на зоологията и попивайки от атмосферата – сред музейни колекции и експонати. Постепенно задълбочава интересите си, придобива нови знания и умения и развива своята дейност в зоологията и биологията въобще. Когато един ум е програмиран да търси, то няма предели за него. С времето натрупва значителен опит и експертиза. Както самият той пише в книгата си – „Първите седем“, участвал е в над 50 проекта за оценка на биологичното разнообразие в национални и природни паркове, резервати, защитени местности, природни забележителности и зони от екологичната мрежа Натура 2000.

Освен това той е биоспелеолог – изследва видовия състав и разнообразието на организмите в пещерите, техния начин на живот и взаимоотношения. Проучил

Георги Бакалов е един от плеядата медиевисти, които се появяват през 70-те години на миналия век в Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Той е роден в Неврокоп през 1943 и умира в София през 2012 г. Академичната му кариера започва от 1971 г. в Института по балканистика при БАН и продължава от 1975 г. в Историческия факултет на Софийския университет. Специализира се във византийска история. За професионалното му израстване го подпомага богословското образование, което има. През 1987 г. е избран за професор по история на Византия. Научните му интереси са в полето на византийската история, българското Средновековие,

БОЯН ПЕТРОВ – ЕДИН ПЛАНЕТАРЕН ЧОВЕК!

**Доц. д-р Данаил Таков,
ИБЕИ – БАН**

Той е ярко съзвездие, събрало в себе си сила, целеустременост, любов към природата, жажда за откривателство, смелост и себепристрашение, и същевременно – скромност, топла усмивка, оптимизъм и готовност да помага във всяка ситуация.

е над 450 пещери и пропасти в България, Албания, Гърция, Македония, Черна гора, Хърватско, Косово, Турция, Китай, откъдето е събрал десетки видове нови за науката животни. Участвал е в експедиции и пътувания в Европа, Азия, Африка, Северна и Южна Америка. Автор е на десетки научни и научнопопулярни статии. В книгата му има цяла глава „Към върховете с епруветки в багажа“, където подробно описва как по пътя към базовия лагер и по маршрута към върха винаги събира животни. Интересите му като зоолог са предимно в изследване на псевдоскорпионите и паякообразните, но при експедициите си събира всякакви животински видове. Освен това той активно изучава земноводни, влечуги и прилепи. При изкачванията си често е намирал животни в близост до лишеи, мъхове и

купчинки с почва, където се образува своеобразен „оазис“ сред каменно-ледените пустини. Усилията, нужни да събиращ такива организми на високи надморски височини, са много повече и съответно задоволството е огромно, споделя той в книгата си. Повечето от алпинистите трудно биха забелязали редица детайли и процеси от обкръжаващата ги среда, докато за учения уменията да „вижда“ е основно качество в работата. Дребните животни често не се виждат от алпинистите, пише той, но в повечето случаи те са нови за науката видове, които за първи път ще получат име и ще бъдат описани. След което резултатите, вече публикувани в специализирани научни списания, издигат реномето на България и приносът ѝ за изследването на планетата Земя. А приносът на Боян е огромен и тепърва ще

бъде анализиран и систематизиран в своята цялост. Широкият спектър от биологични области, в които бе ангажиран и изявен, показва безграничната отдаденост на науката и изследователската дейност, превърнали се в негова житейска кауза.

През годините съдбата му приднесе редица изпитания в личен план (дори повече, отколкото на много други хора), сякаш за да провери волята му до краен предел и той се доказва, превъзможвайки препятствията с характер и постоянство. Значителното наследство, което завеща на всички нас – зоолози, спелеолози, еколози, ботаници, естествоизпитатели, любители – природозащитници, задължава да го съхраним и умножаваме, продължавайки по този начин делото му.

Лично за мен Боян остава вечен забързаният, усмихнат и деликатен колега. Искрата в погледа му, дори само разминаването с него по коридорите на музея – вълнува, зарежда, окрилява!

Използвани са пасажии от книгата на Боян Петров – „Първите седем“. За неговите приноси в науката и алпинизма може да видите в интернет на адрес: <https://www.youtube.com/watch?v=Os86Dh19GxY>.

ГЕОРГИ БАКАЛОВ – ЕДИН ОТ ПЛЕЯДАТА МЕДИЕВИСТИ

**Николай Поппетров,
секция „История“ към СУБ**

връзките и влиянията на Византия с България. Интересува се от политическите аспекти на средновековното българско развитие. Публикува изследването „Средновековния български владетел. Титулатура и инсигнии“ (1985). Проучва също така религиозна проблематика като например междуцърковни връзки. Прави значителни приноси при изясняване на политическия модел на Средновековна България. Публикува очерци върху историята на

Византия.

Проявява се като добър администратор – заема различни ръководни длъжности в Софийския университет – в Историческия факултет, в Центъра за славяно-византийски проучвания „Академик Иван Дуйчев“, във Висшата атестационна комисия и др. Избран е през 2003 г. за заместник-ректор на Софийския университет.

В края на 90-те години и началото на първото десетилетие на новия век участва в дейността на

редица държавни институции – Президентството, Министерството на образованието и науката, Българското национално радио и др., както и в редица обществени органи. Последния ръководен пост, който заема, е председател на Държавната агенция „Архиви“.

Бакалов оставя изразена следа като добър лектор, принципен администратор, задълбочен и прецизен изследовател, вещ познавач на Българското средновековие и на византийската история. Направените от него изследователски приноси имат значение както като изясняване на отделни аспекти от миналото, така и като значителни обобщения.

КЪМ УЧЕНИТЕ С УСМИВКА

Юбиляр

В деня на своя юбилей Александър Балабанов се качил на едно такси и казал на шофьора:

- Искам да поздравя Александър Балабанов по случай 35-годишния му юбилей. Карай в Народния театър да видим там ли ще бъде тържеството

Професорът по теоретична физика Атанас Атанасов имал навика на първата си лекция да запише на черната дъска един телефонен номер. „Ако имате някакви оплаквания, обаждайте се на този телефон“ – съветвал той студентите си.

От указателя професорът бил извадил телефона на арменския поп.

Двама от нашите математици, Тагамлици и Матеев, след полагаемото се многогодишно чакане получават жилища в новопостроен блок. Нетърпеливи, те отишли да разгледат бъдещите си апартаменти. Гледали горе, гледали долу и по едно време геометърът Алипи Матеев казал възмутено:

- Тагамлици бе, Тагамлици бе, ми тука няма един прав ъгъл. Аналитикът Тагамлици, който имал нежен, почти женствен глас, кратко отвърнал:

- Утешителното, драги колега, е, че сборът от ъглите е равен на 360 градуса

През 1918 г. през „иглените уши“ на мъжката самоувереност в преподавателския състав на Софийския университет за първи път успява да се промъкне жена! Теодора Райкова става първата жена-асистент в нашата Алма Матер.

Родена е в София през 1893 г. в семейството на химика проф. Пенчо Райков. Завършва като първенец Втора софийска девическа гимназия (1911), а през 1916 г. – Софийския университет, специалност химия. Две години по-късно, само на 25-годишна възраст, Теодора Райкова е назначена за асистент в ръководената от баща ѝ Катедра по органична химия. За нейното назначение благоприятно обстоятелство се оказват както хаосът през последната година на Първата световна война, когато мъжете са още на фронта, така и обстоятелството, че през същата година баща ѝ е и декан на Физико-математическия факултет – факт, не без значение при наличието на традиционна съпротива на университетските власти към присъствието на жени в академичната общност. През 1925 г. Академичният съвет дори излиза с решение да назначава на вакантни длъжности жени само когато за тях няма кандидати мъже. Това решение е пред-

Ако напишете в Гугъл на латиница името Елисавета Карамихайлова – „Elizabeth Karaimichailova“ (така тя е известна в чужбина), ще намерите над 8000 страници, в които се споменава името ѝ – не само в изследвания относно участието на жените в науката, но и като един от пионерите на радиоактивните изследвания в Европа. Едно признание, което повдига националното ни самочувствие!

В България името ѝ е свързано с развитието на ядрената физика, на която тя посвети повече от 30 години от живота си. Към него приляга прилагателно първа – проф. д-р Елисавета Карамихайлова (1897 – 1968) е първата жена, хабилитирано лице в най-старото висше училище в България – Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (1939); организатор на първия системен курс с практически занятия по атомна физика; основател и пръв ръководител на Катедрата по атомна физика в нашата Алма Матер и на Лабораторията по радиоактивност във Физическия институт на Българската академия на науките; първият професор по радиоактивност и ядрена спектроскопия, първата жена – професор по физика в България и не на последно място – първият български ядрен физик!

Била е истинска „дама“, но не в светския смисъл на тази дума – аристократ по дух, човек с голяма обща култура, незлоблива, чудачка, която се надсмивала

ТЕОДОРА РАЙКОВА – ПЪРВАТА ЖЕНА АСИСТЕНТ В СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ

Любов Филипова,

Национален политехнически музей

мет на обсъждане и протест от страна на току-що образуваното Дружество на българките с висше образование.

Независимо от обстоятелствата, благоприятствали нейното назначаване, през 1918 г. проф. Райков се сдобива с неоеценим помощник и сътрудник в научно-изследователската си работа, а Катедрата по органична химия – с всеотдаен асистент. За улеснение на студентите си през 1926 г. Теодора Райкова издава първото „Кратко ръководство по препаративна органична химия“.

В химическата лаборатория на Софийския университет Теодора Райкова извършва самостоятелни научни изследвания, които я представят и като първата жена – научен изследовател в България. Още преди назначаването си тя публикува в специализирано немско списание (1917) изследването си върху редуциращото действие на хлороформа върху фелинговия реак-

тив, което свързва с образуването на въглеокис. Това е втората научна публикация по химия на жена, възпитаник на Софийския университет, а за чест на проф. Райков, първата публикация (1906) също е на негова студентка и сътрудник – Евгения Юркевич (една от първите жени, приети за студенти в Софийския университет през учебната 1901/02 г.).

Научните трудове на Теодора Райкова са 12 на брой и третират аналитични и структурни въпроси. Според историографа на българската химия Мирослав Парушев, нейните аналитични работи се отличават с „оригинални хрумвания, оформени в прости и лесно изпълними методики“. Такъв е предложението от нея метод за откриване на стронций в присъствие на барий чрез гипсов разтвор, публикуван също в немско списание в годината на нейното назначение, който е включен през 1938 г. в издадените от Международната комисия за нови аналитични

реакции и реактиви „Таблицы на реактиви за неорганичен анализ“. През 1928 г. тя първа открива специфична цветна реакция за разпознаване на американски от руски и румънски петрол. Предложеният от нея метод е с голямо стопанско значение за планирането на различните видове петрол на световния пазар. Друг неин метод – за умъртвяване на какавидите в пашкулите по химичен път, е признат за рационализация през 1953 г. Изследванията ѝ в областта на стереохимията на оксимите предизвикват интерес в специализирания чуждестранен печат.

През 1932 г. Теодора Райкова-Ковачева е принудена да напусне университета и заради изостряне на отношенията между „стари“ и „млади“ преподаватели в ръководената от баща ѝ катедра. Тя членува в Съюза на българските химици от самото му начало (1924), а след 9.IX.1944 г. – в Секцията по индустриална химия към Научно-техническите съюзи. Като член на редколегиата на сп. „Химия и индустрия“ през 50-те години на миналия век тя води неговата рубрика „Научни новости“. Умира в София през 1963 г.

ПРОФ. Д-Р ЕЛИСАВЕТА КАРАМИХАЙЛОВА: АКО НАПИШЕТЕ В ГУГЪЛ...

Пенка Лазарова,

секция „Физика“ към СУБ

над недостатъците си. Свободно говорела и пишела на немски, английски и френски език, подкрепяла талантливите млади учени и използвала големите си международни научни връзки, за да им издейства стипендии и специализации в чужбина. Човек с огромна духовна сила и висока етика. Много човешка топлина, грижи, знания и поощрения в работата си са получили всички, които са работили с нея.

Родена е във Виена от баща българин – известния хирург д-р Иван Карамихайлов и майка англичанка. Следвала физика и математика във Виенския университет, защитила там докторат, работила в Радиевия институт на Австрийската академия на науките, специализирала благодарение на спечелена с конкурс стипендия в световноизвестната Кавендишова лаборатория в Кеймбридж, член на Международното дружество на жените с висше образование (1929), пионер не само на ядрената физика, но и на радиобиологията у нас, тя посвещава целия си живот на науката.

Работила е във водещи научни центрове в изследванията на радиоактивността през миналия век с едни от най-големите ядрени

физици в Европа: К. Пшибрам е ръководител на дисертационния ѝ труд, научни изследвания провежда съвместно и с Х. Петерсон, М. Блау, Е. Рона, Б. Карлик, Д. Ли, Ъ. Ръдърфорд и много други. Директорът на Радиевия институт проф. Стефан Майер ѝ дава през 1933 г. блестяща характеристика. Ето малка част от нея: „...отличен ученик, както и самостоятелен и въодушевен изследовател... превъзходно школувана в експерименталната и теоретичната работа... ценена и обичана от всички в Радиевия институт...“.

През всичките тези 11 години на ползотворна научна работа и на обич и подкрепа от многобройните си приятели в чужбина, Карамихайлова не е прекъсвала връзките си с България и опитите си да се завърне и да работи в родината си. През 1926 г. участва в конкурс за доцент по физика в Софийския университет. Кандидатурата ѝ не е одобрена и тя продължава да трупа опит и знания във Виена. След още един неуспешен опит, въпреки все още съществуващите предразсъдъци на някои членове на Академичния съвет, които смятат, че една жена не е подходяща за научна работа, през 1939 г. най-после се осъществява мечтата на Ка-

рамихайлова. През декември тя е избрана единодушно от 30 професори за редовен доцент по „Опитна атомистика с радиоактивност“ в Катедрата по опитна физика и метеорология на Софийския университет.

От световноизвестните научни центрове, в които е работила – Кавендишката лаборатория в Англия и Радиевия институт във Виена, тя пренася не само научен опит и знания, но нещо много повече – европейския дух, култура, начин на общуване и ще предаде всичко това на своите студенти и сътрудници. Отделя голяма внимание на организацията и осъвременяването на учебния процес. Пренася в Софийския университет традициите на университетите във Виена и Кеймбридж да се четат не само основни, но и специални курсове по най-новите проблеми; наред с основния (първи системен у нас) курс по атомна физика, чете и специални курсове по спектрален анализ, луминесценция, радиоактивност и ядрена физика. Автор е на първия учебник по атомна физика у нас. Създава студентски научен кръжок, който става школа за българските атомни физици. Започва изследвания на естествената и изкуствената радиоактивност на природни обекти, като разработва заедно със своите сътрудници нови светлочувствителни методики – тематика, пряко свързана с практиката и днешните екологични проблеми.

Отдадена на науката, Е. Кара-

михайлова остава неомъжена. Но самотата не деформира характера ѝ и не я отделя от хората. С напътствия, консултации, отзивчивост и любов помага на сътрудниците си да намерят своя път в науката. Забранява им да влизат в хранилището с радиоактивните

елементи, за да не се облъчат, защото са млади и животът е пред тях, радва се на успехите им и създава сред тях чувство за общност и доверие. Създава неповторима задушност и творческа атмосфера за младите хора около себе си. Спазвайки традици-

ите от Виена и Cambridge, често кани на гости в дома си асистентите си и дори студенти. Разказва им за големите учени, с които е работила, за науката, за живота. Смята, че добри специалисти могат да се създадат само с любов и култура – като ги насочваш там,

където ще им бъде най-интересно и където ще бъдат най-полезни. Освен научно наследство от повече от 40 труда, оставя след себе си цяла плеяда от стойностни ядрени физици, които продължават нейното дело. И това е най-голямото признание за достойно извървяния ѝ жизнен път.

След близо петгодишна полемика в българското общество, имат ли жените място във Висшето училище, през учебната 1901/1902 г. са приети първите 16 студентки. Сред тях е и студентката по химия Евгения Юркевич.

В Националния политехнически музей, сред многото снимки в архива на първия професор по химия Пенчо Райков, има и една голяма, каширана на картон фотография от началото на XX в., от която съсредоточено и сериозно – в стила на времето – ни гледат 13 мъже и в средата една красива жена. Това са студенти по химия и техните преподаватели. Жената на снимката е Евгения Юркевич.

Родена е в Свищов на 8.IV.1879 г. Дъщеря е на Михаил Юркевич (1852 – 1909) – участник в Руско-турската война, оженил се в Свищов за българка и приел българско гражданство след изтеглянето на руския оккупационен корпус.

Евгения Юркевич завърш-

В поетичния си сборник „Херувимският странник, или скиталец“ (1674), както е избрала да го назове проф. Надежда Андреева, бароковият поет, мислител и теолог на XVII в. Ангелус Силезиус (Йоханес Шефлер), размишлява за неразривната връзка между Бог и човек. Тези двустийшия – размишления, като че ли изненадващо точно отразяват интелектуалната същност на самата Надежда Андреева. „Във всички неща спи стаена песен, въпросът е да я събудиш чрез поезията – твърди проф. Н. Андреева. За да бъдеш поет е нужен талант. Но когато се съчетае талант с интелект – тогава се ражда голямо изкуство“.

Надежда Андреева е родена на 26.01.1924 г. в Дупница. В това градче в полите на Рила баща ѝ започва своята кариера на архитект, строил църкви и обществени сгради надолу към Петрич и Македония. Завършил е архитектурата в Ханوفر, Германия. Повече от 30 големи сгради в София са по негов проект – едната голяма постройка на ИСУЛ, Акушеро-гинекологическата клиника край Медицинска академия, както и множество жилищни сгради. Иначе и двамата ѝ родители са родом от старопланинското село Крамолин. „Мога да кажа, че съм имала късмет – и с родителите, и с мястото, и с времето, когато да се родя. Мястото е България и аз бих си я избрала, ако можех да

ва специалност химия във Физико-математическия факултет през 1904/5 г. През ваканцията на 1903/1904 г. под прякото ръководство на проф. Пенчо Райков тя работи върху откриването и определянето на нитротолуол в нитробензол и на толуол в бензол. Ръкописът на това изследване се пази в НПТМ. Съвместната им работа *„Erkennung und Bestimmung von Nitrotoluol in Nitrobenzol, sowie Toluol in Benzol“* е публикувана в *„Chemiker Zeitung“* (№27, 1906). Макар и в съавторство, това е **първата научна публикация на жена – възпитаник на Софийския университет.**

Трудно можем да си представим, че в първото десетилетие на миналия век една жена би имала

научна кариера във Висшето училище (през 1907 г. законопроект на правителството дори предвижда лишаването на задомените учителки от право да преподават). Когато завършва университета, Е. Юркевич е на 26 години и естествения ѝ житейски ход е създаването на семейство. През 1906 г. се омъжва за Бончо Боев (1859 – 1934) – професор по финансова наука и статистика от Юридическия факултет, а в периода 1906 – 1908 г. – управител на БНБ и частен доцент в Юридическия факултет.

Името на Евгения Юркевич-Боева се среща през втората половина на 20-те години на миналия век във връзка с построяването в София на Институт за

ЗА ПЪРВАТА СТУДЕНТКА ПО ХИМИЯ ЕВГЕНИЯ ЮРКЕВИЧ-БОЕВА

Любов Филипова,
Национален политехнически музей

ПРОФЕСОР НАДЕЖДА АНДРЕЕВА – ТВОРЕЦЪТ НА ИЗЯЩНОТО СЛОВО

Доц. д-р Цвета Тодорова

избирам, времето XX век – много трудно, противоречиво, но обогатяващо с голям жизнен опит“.

В началото на 30-те години на XX в. семейството се мести в София и оттогава животът на Надежда Андреева протича в столичния град. Сама се научава да чете и се преборва с родители и власти да тръгне по-рано на училище. Завършва класическия отдел на Първа девическа гимназия, с отлични познания по старогръцки и латински език, факултативно учи английски език.

През 1947 г. завършва едновременно немска и френска филология, за да може да преподава и двата езика. След успешен конкурс става преподавател по немски език в Държавното висше театрално училище, а след няколко години – по западноевропейска литература в същото висше училище. Зачитава дисертация на тема: „Многострадална Геновева“ – от средновековната легенда до българската възрожденска сцена“, а след това и голям докторат по проблемите на „Немската литература в България през Възраждането“. Преподава-

тел по история на западноевропейската литература в НАТФИЗ (1951 – 2004) и Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (1992 – 2008) – почти пълни 60 години.

Сред университетските си преподаватели с огромен респект и любов до края на живота си говори за създателя на Катедрата по германистика в Софийския университет – проф. К. Гълъбов, неин научен ръководител. За него споделя, че е бил изключително строг преподавател, с огромна ерудиция и много силна памет, веднага улавяща плагиатството. Затова колегите му не го обичали. Но нея научава на много неща за живота и професията. На защитата на докторската ѝ дисертация се изказва кратко, но много съдържателно: „Щастлив съм, че това, което аз не съм направил, го направи моята студентка“.

От проф. Гълъбов е запазила спомена за разсъжденията на известния немски германист и фолклорист проф. Фридрих Кауфман относно образа на Бай Ганьо. За неговия семинар като студент по времето преди Първата световна

война К. Гълъбов пише текст за неевропеизирания, простия българин Бай Ганьо. След семинара професорът кани българския студент в дома си и му обяснява пространно, че всеки народ си има своя Бай Ганьо. „*Вие знаете ли немския бай Ганьо какъв е, той е по-страшен от българския? А пък аз съм живял десетина години в Ангелия, да знаете, английският бие и немския. И не е странно и чудно, че имате Бай Ганьо, странното е, че имате Алеко. Толкова рано, след Освобождението, се явява писателят, който го описва*“.

Проф. Андреева оставя забележителни книги, между които „Поезията на немския експресионизъм“ (1983), „Асен Разцветников и немската поезия“ (1992), фундаменталната монография „Немската литература в България през Възраждането“ (2001), „Покръстването на българите в немски пиеси от XVIII – XIX в.“.

Един от последните и изключително впечатляващ неин превод е антологията на немската лирика от дванайсет столетия под заглавието: „Розата е без Защо“, като поредица на Библиотека „Германистични студии“.

Представените двуезично поети в антологията са 40, обхващащи всички периоди, течения, стилове и школи в развитието на немската литература. Това дава възможност на читателя да се

запознае с оригиналите и да ги сравни с превода. Според авторката такава двуезична антология на немската лирика през нейния дванайсетвековен път на развитие се прави за първи път в България.

„Малко лирика днес – ще бъде

В края на 2014 и в началото на 2015 г. в медийното пространство се появи името на физичката Евгения Вълчева. Причината беше „българската връзка“ с Нобеловата награда по физика за 2014 г., която получи трима японски учени – Исаму Акасаки, Хироши Амано и Шуджи Накамура, за създаване на ефективни сини излъчвателни LED диоди, базирани на полупроводниковия материал галиев нитрид, необходими за постигане на ново поколение източници на бяла, ярка, енергоспестяваща и екологична светлина по фундаментално нов начин.

Получаването на висококачествен син източник на светлина е дългогодишен научен и технологичен проблем и става възможно благодарение на усилията на многобройни изследователи, сред които е и Евгения Вълчева. Тя започва работата по изследвания на нитридни полупроводници при посещенията си през 1999 – 2003 г. в шведския университет „Линшопинг“ като гост изследовател в групата на проф. Бо Монемар, който работи съвместно с японските учени. Продължава изследванията си и като ръководител по едногодишен проект, финансиран от Шведската фондация за международно сътрудничество и изследвания. Така в Швеция започват изследванията ѝ върху образци, получени в лабораторията на Амано и Акасаки в Университета „Мейджо“ в Япония. Нейната работа по тези структури продължава и след завръщането ѝ в България във Физическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ с участие на нейни дипломанти, докторанти и колеги от групата, на която е ръководител. Изследванията са свързани с кристална-

Ще кажете, че чудовища няма. Няма, но се оказва, че в математиката има. И с преборването им се е заела една млада българка – доц. д-р Мария Соскова. По-точно с разработване на „чудовищния“ метод на приоритета за структурата на т.нар. номерационни степени. И малко обяснения – методът се нарича „чудовищен“ заради изключителната си комбинаторна сложност. Структурите от степени са математически модел на информационното съдържание, изчислителната сила на проблемите от информатиката, физиката, химията и биологията. Проблемите се моделират като множества от естествени числа.

невероятно хубаво, – пише в предговора към изданието проф. Н. Андреева и се надява – ако сред потискащото всекидневие събраните тук 120 стихотворения от дванайсет столетия успеят да породят малка тръпка в сърцата на онези съвременни

читатели, които все още могат да усетят магията на поетическото слово“.

Заниманията с превод и изследване на немската култура са нейният духовен пристан през целия ѝ, изпълнен с трудности и изпитания, житейски път. Отго-

ЗА ПРОФ. Д.ФЗ.Н. ЕВГЕНИЯ ВЪЛЧЕВА И „БЪЛГАРСКАТА ВРЪЗКА“ С НОБЕЛОВАТА НАГРАДА ПО ФИЗИКА ЗА 2014 Г.

Пенка Лазарова,
секция „Физика“ към СУБ

та структура и влиянието ѝ върху излъчвателните характеристики на многослойни структури с дебелина на отделните слоеве в нанодиапазона, които изграждат един светодиод. Проучвани са структури и материали, получени в лабораториите на японските физици, но с апаратура, която е във Физическия факултет. Дотогава изследвания върху този модерен и перспективен клас материали у нас не са се провеждали. Евгения Вълчева е съавтор в 13 статии (в 5 от които е първи автор – оценка за водеща роля в изследванията), в съавторство с нобеловите лауреати по физика за 2014 г. Х. Амано и И. Акасаки, което носи високо признание за българската наука и за Софийския университет.

Би било несправедливо да не обърнем внимание на цялостната научноизследователска работа на Е. Вълчева в областта на електронните, фононните и структурните свойства на полупроводникови материали, които са основата на съвременното приборостроене, микро- и наноелектроника и оптоелектроника. С получените средства от проекти тя е обогатила материалната база на ръководената от нея от 2003 г. досега Лаборатория по електронни и фононни свойства на твърдотелни материали и структури. В последните години

изследванията ѝ са в областта на новите материали и технологии – графен и въглеродни наноструктури като материали за следващо поколение електронни прибори. И малко статистика: 133 научни публикации, от които 2 глави от книга, 1 обзор в реномирано издание, 105 публикации в реферирани международни, публикации в български научни списания, доклади, отпечатани в пълен текст в реферирани издания и в сборници от конференции, цитирани общо 667 пъти.

Сама възпитаник на Физическия факултет към Софийския университет, Евгения Вълчева е професор, доктор на физическите науки, зам.-декан по учебната дейност за образователна степен „магистър“ и член на Факултетния съвет, ръководител на Катедрата по физика на твърдото тяло и микроелектроника (от 2015 г.). Лекциите ѝ са по редица дисциплини в модерни направления във физиката на кондензираната материя – от общофизически до високоспециализирани курсове за магистри с физическо образование и интердисциплинарни интереси.

Утвърден учен от международен ранг, проф. Вълчева е независим експерт на 7 Рамкова програма на ЕС и „Хоризонт 2020“, рецензирала е множество докторски дисертации, включи-

вор за високия си дух тя черпи от любимото си четиристишие на странстващия поет-вагант от XII в., съдържащо, според нея, цялата история на философията от Платон до Хайдегер: „Живее и не знам докога, / ще умра и не знам кога, / пътувам и не знам къде, / чудя се на своето весело сърце“.

телно с участие в жури на CNRS, Франция, сътрудничала е на множество авторитетни списания.

Въпреки многобройните си професионални задължения проф. Вълчева участва в множество обществени прояви, свързани с физиката. Член е на УС и отговорен секретар на Съюза на физиците в България, председателства национални конференции, свързани с обучението по физика, изнася публични лекции и т.н.

Изключително етична, тя винаги споменава имената и на други български учени, възпитаници на нашата Алма Матер, съавтори с нобеловите лауреати по физика за 2014 г. в различни изследвания върху LED светодиодите: д-р Пламен Пасков, д-р Таня Паскова, д-р Ваня Даракчиева. Тримата и понастоящем работят в чужбина, докато проф. Вълчева споделя чуждия опит и работи за българската наука. В малкото свободно време обича да рисува.

Медите отново си спомниха за проф. Вълчева при посещението в България през 2017 г. на нобеловия лауреат проф. Хироши Амано, който призна ролята на българските учени, с които обаче дотогава беше общувал само по електронен път. И се питам: трябва ли да има „българска връзка“ в изследванията на учените в чужбина, за да се сещат медиите за нашите учени? Във връзка с това ще спомена една случка, която ме поразя. На лондонското летище служителят, който проверяваше документите на пристигащите пътници, се обърна към служителя на съседното гише и показвайки личната карта на проф. Вълчева на колегата си, произнесе с огромен респект: **професор!** Коментарите са излишни!

ДОЦ. МАРИЯ СОСКОВА И ЧУДОВИЩАТА МЕЖДУ СОФИЯ, ЛИЙДС И БЪРКЛИ

Стефка Китанова, Пенка Лазарова,
СУБ

Най-ниско информационно съдържание имат изчислимите множества, отговарящи на изчислими проблеми, тези, за които има алгоритъм, който ни позволява да ги решим. Ако разполагаме с компютър, едно изчисливо множество не би ни донесло никаква допълнителна информация. Приносът на докторската дисертация на Мария Соскова е разработката на „чудовищния метод“ за локал-

ната структура на номерационните степени, който би могъл да се сравни с разработването на компютърна програма, която е предназначена да работи безкрайно дълго. Дисертацията е защитена в Лийдс през 2008 г.

Научните интереси на доц. Соскова са в областта на математическата логика и теорията на изчислимостта – на кръстопътя между информатиката и матема-

тиката. Теория на изчислимостта е клон от математическата логика – науката, която си поставя за цел да изследва основите на математиката и да даде ясни критерии за това какво е доказателство и какви основни аксиоми трябва да приемем, за да изградим математиката, включително алгебрата, геометрията, анализа и комбинаториката.

Семейната среда на доц. Соскова предопределя избора ѝ на научната кариера. Баща ѝ, проф. д.м.н. Иван Сосков, и майка ѝ – доц. д-р Александра Соскова, често разговарят за теореми и доказателства, докато сутрин си пият кафето. Всичко изглеждало

интересно и мистериозно, но тя не можела да се включи в разговорите – това става чак след завършването на нейната докторантура. Израства с убеждението, че науката е стойностно занимание, което води до удовлетворение и щастие. По-късно, след защитата на дисертацията си, тя е тази, която на закуска няма търпение да сподели своите нови идеи.

След защитата на докторската дисертация М. Соскова се завръща в София, в родния Софийски университет. Заедно с колегатата си доц. д-р Христо Ганчев разрешава един от основните открити проблеми в локалната теория на номерционните степени и дава частично решение на основния открит проблем в номерационните степени, поставен от Хартл Роджърс през 60-те години на миналия век. Тези резултати не остават незабелязани от научната общност. Мария Соскова разказва за тези резултати на научни семинари в няколко университета по света и на редица международни конференции. Тя е първи-

ят български логик, поканен като пленарен лектор на най-голямата ежегодна конференция по математическа логика в Европа – Логическия колоквиум 2012, Манчестър. През същата година заминава на специализация в Калифорнийския университет – Бъркли. След края на програмата, заедно с няколко свои колеги от университета на Уисконсин – Мадисън успяват до обобщят метода на Соскова и Ганчев и да завършат решението на открития проблем на Роджърс. Резултатът е публикуван в „Журнал на Американската математическа асоциация“, едно от престижните научни списания по математика в света. Това води до покана на Мария Соскова като пленарен лектор на Логическия колоквиум 2014 във Виена – най-мащабното събитие в историята на математическата логика. Член е на организационните комитети на серия конференции, създател е на серия работни срещи по теория на изчислимостта, редакционни колегии, организатор е на програ-

ми за подпомагане на млади изследователки по пътя към научна кариера. Междувременно намира време и да се омъжи! Извън научните си интереси обича да пътува, да изкачва върхове, да се разхожда из планините, да кара ски.

От 2012 г. д-р Мария Соскова е доцент, преподавател в катедра „Математическа логика и приложенията ѝ“ във Факултета по математика и информатика на СУ „Св. Климент Охридски“, продължава своите изследвания върху математическия модел на информационното съдържание на проблемите от естествените науки и споделя натрупаните по време на специализациите си познания със своите колеги на седмичния семинар по логика. През 2015 г. тя стана носител на наградата на Столична община за най-добър млад учен на Софийския университет. Същата година с проект в областта на теория на изчислимостта, клон от математическата логика, спечели Националната стипендия „За жените в науката“

на L'ORÉAL и ЮНЕСКО. Стипендията ѝ помага да осъществи редица пътувания до университети и конференции в чужбина, на които има възможността да работи с най-добрите учени в областта на теория на изчислимостта.

Освен майка ѝ, в живота на Мария Соскова има още една важна жена – Мария Кюри. М. Соскова е печелила стипендия, била е участник в програми и проекти по Европейската програма „Мария Кюри“ – общо 3 пъти! И споделя: преимуществото е в мобилността. Програмата предлага щедри средства за посещение на конференции и за научни визити. Това е много ценно за учени, особено когато се млади, защото по този начин те придобиват известност и се запознават с много идеи и много учени от целия свят... Човек разширява хоризонта си, научава много нови неща, както в научно отношение, така и в чисто административно и преподавателско.

Д-Р КИРИЛКА МЛАДЕНОВА: „ТО ПРАВИ СЛЯПОТО ОКАТО“

*Стефка Китанова, Васил Чакъров
Институт за гората – БАН,
секция „Лесотехнически науки“ към СУБ*

В случая на Кирилка Младенова от Биологическия факултет на Софийския университет фразата е буквална – и свързана не само със знанието, а и със здравето. Или по-точно със знанието за здравето. Нейната докторска дисертация е свързана със заболяване, засягащо централното зрение при човека. То се проявява като увреждане на ретиналния пигментен епител и е втората най-разпространена форма на наследствена макулна дегенерация в младежка възраст. Все още нелечима. Но има надежда – биохимичните и физикохимичните изследвания на д-р Младенова са свързани с проучване на структурата и функцията на белтъка бестрофин-1, повърхностната динамика на фазова граница въздух/разтвор и др., във връзка с изучаване на функционалната активност на белтъка и молекулярните механизми, водещи до дегенеративни заболявания на ретината. Освен това е получена нова стабилна клетъчна линия от ретинални епителни клетки, експресираща човешки бестрофин-1. Определени са морфологичните характеристики и влиянието на експресията на белтъка върху метаболизма и жизнения цикъл на трансфектираните клетки. Установени са вторичните структурни елементи на hBest1; взаимодействието на

белтъка с моделни мембранни структури, неговата повърхностна активност и характеристики при вграждане в моделни мембрани в присъствие/отсъствие на Ca²⁺, Glu и GABA; както и влиянието на неговата експресия и поведение върху жизнения цикъл и метаболизма на еукариотни клетки, свързано с мембранната му локализация и поляризация. Тези изследвания създават възможности за изучаване на структурата функционалната активност на hBest1 и молекулярните механизми на патогенезата. И биха могли да помогнат за разработване на механизми и подходи за намаляването и ограничаването ѝ. Също и за белтъка като трансмембранен канал и ролята на най-често срещаните мутации с патофизиологичен ефект (например свързани с некоректно нагъване) и за търсене на начини за възстановяване на нативната форма и функционалната му активност.

Дотук свършва интересното. И започва „суката“ – биографи-

ята на д-р Кирилка Младенова е твърде логична: завършва с отличие НПМГ, придобива бакалавърска степен от Софийския университет със специалност „Молекулярна биология“, обучава се в магистърска програма по „Клетъчна биология и патология“, започва разработване на дипломна работа, естествено доразвита в дисертационен труд. Само тя, нейните колеги и научни ръководители знаят колко труд се крие зад тази „суката“! „Интересът ми към науката непрекъснато се подхранва от невероятния колектив, с който работя по проекти в различни направления. Чувствам научната работа като сбъдната мечта и мое призвание“ – споделя Кирилка. В момента тя е главен асистент в Биологическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ – катедра „Биохимия“.

И пак логично се стига до стипендията „За жените в науката“ на L'Oreal и UNESCO. Която ще ѝ даде възможност за изпълнение на задачите по проекта за изследване на взаимодействията

на бестрофин-1 (белтък, който се произвежда в ретината) с мембранни структури и влияние на експресията му върху епителни клетки. Проблеми с този белтък водят до дегенерации, развитие на патологии и до слепота. Последни изследвания предполагат връзка на този белтък с невродегенеративни състояния като Алцхаймер и Паркинсон, което предстои да се изследва – много популярна тема понастоящем в световен план. Научната ѝ тема е обект на интерес още от бакалавърските ѝ години. По проекта ще бъдат закупени консумативи и ще бъде докомплектвана техниката за извършване на научните експерименти. Част от средствата ще бъдат използвани за разпространение на получените резултати.

Относно плановете си за бъдеще – д-р Младенова смята да продължи с научната и преподавателската си кариера в България. Сигурно ще продължи в малкото си свободно време да чете фантастика, пародии и съвременна европейска литература, да се разхожда сред природата, да играе тенис на маса и да ходи на риболов. И да не губи оптимизма си, защото смята, че с постоянство човек може да постигне своите цели.

ОТ МЕСЕЦ ЮНИ 2018 Г. СПИСАНИЕ „НАУКА“ ИМА СОБСТВЕН САЙТ:

<http://spisanie-nauka.bg/>

Абонирайте се за списание „Наука“ (<http://spisanie-nauka.bg/>)

По време на прощъпулника – ритуалът, който се прави, след като детето проходи и по който се гадае каква ще е съдбата и професията на детето, Виктория си избира химикалката. От малка тя рисува прекрасно и всички си мислят, че химикалката е символ на четката и платното и че тя ще стане талантлив художник. Но съдбата е имала друго предвид. Виктория се запознава с възшебния свят на физиката в девети клас на ден на отворените врати във Физическия факултет на СУ. От тогава тя твърдо решава каква ще бъде нейната професия. По този начин символичната химикалка изписва купища формули и уравнения, а четката и платното остават като хоби.

Виктория Атанасова завършва магистратура в катедра „Квантова електроника“ при Физическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Магистърската ѝ дипломна работа е изготвена под менторството на доц. д-р Маргарита Грозева от Лаборатория „Лазери с метални пари“ в Институт по физика на твърдото тяло при БАН. Тя е част от двустранен българо-румънски проект на лабораторията на тема „Стандартизация на лазерни техники за изследване и възстановяване на културното наследство“. По този начин Виктория поставя основите на познанията си в областта на лазерните технологии за опазване на културното наследство. Тази тематика е интересна както от гледна точка на физиката, така и заради интердисциплинарния ѝ характер. Работата в тясно сътрудничество със специалисти от различни области, като реставратори, археолози, химици, биолози и други обогатява кръгозора от знания и възможности.

Веднага след приключването

В края на м. юни 2018 г. осем млади български учени посетиха Съвместния изследователски център (JRC) на Европейската комисия в град Испра, Италия, който прави широк спектър научни изследвания специално за нуждите на Европейската комисия, и представи научните си проекти. Сред тях беше доц. д-р инж. Владислав Славов, зам.-декан на Факултета по автоматика в Технически университет – София, където отговаря за научната дейност и международните отношения. Част от усилията и амбициите на доц. Славов са „увличане“ на повече студенти в научните начинания на факултета, стимулирането им да участват в програми за обмен и насърчаването им да продължат кариерното си развитие като част от българската научна общност.

Научноизследователската дейност на доц. Славов е свързана с развиване и прилагане на концепцията за виртуалните

Д-Р ВИКТОРИЯ АТАНАСОВА – КАК ЧЕТКАТА СЕ ПРЕВЪРНА В ПИСАЛКА НА ФОРМУЛИ ИЛИ ИСТОРИЯТА НА ЕДИН МЛАД УЧЕН КАТО БЕЗКРАЙНА ИГРА В СВЕТА НА ФИЗИКАТА

*Доц. д-р Радостина Камбурова,
ИФТТ „Акад. Г. Наджаков“ – БАН*

на магистратурата си Виктория е зачислена като редовен докторант в Лаборатория „Лазери с метални пари“ в ИФТТ – БАН отново под ръководството на доц. д-р Маргарита Грозева. Темата на докторантурата ѝ е естествено продължение на магистърската ѝ дипломна работа, като задълбочава проблематиката на приложението на лазерите за опазване на културното наследство. В световен мащаб тази научна област е широко проучена, а в България съществуват единични изследвания и не толкова обстойни. Новостта, която е обект на изследванията на Виктория Атанасова, е приложението на лазер с пари на меден бромид, конструиран и разработен за първи път в света в Лаборатория „Лазери с метални пари“ под ръководството на акад. Никола Съботинов. Интересно при този лазер е, че генерира наносекундни импулси във видимата част на спектъра с висока честота на повторение, което позволява бърза и контролируема обработка на големи повърхности. Поради факта, че активната среда е газова, лазерният сноп притежава отлично качество, т.е. той е приблизително дифракционно ограничен. Комбинацията от ниската разходимост на лазерния лъч и високата средна изходна мощност дава предимството на този лазер за прецизна

повърхностна обработка на обекти на сравнително големи разстояния (няколко десетки метри). Това е приложимо за почистване на трудно достъпни паметници на културното наследство.

През декември 2017 г. Виктория Атанасова успешно завършва докторантурата си. Междувременно тя се занимава и с много странични дейности, включващи активно участие в Докторантския съвет на БАН, членство в организационни комитети на няколко международни конференции, подпомагане провеждането на различни обучителни курсове, семинари и др. Отделно художествената ѝ натура помага на Виктория да развие въображението си в лабораторията и непрекъснато да търси увлекателността и красотата на физиката, защото „лабораторната работа е една безкрайна игра, а учените са деца, които си играят с много скъпи играчки“.

В момента Виктория Атанасова е перспективен млад учен, който е ръководител на два проекта, спечелени в сесиите от 2016 и 2017 г. на Програма за подпомагане на младите учени и докторанти в БАН. Първият проект е свързан с лазерно почистване на графити върху различни типове камък, като често срещано явление на вандализъм в градската среда, и на хартия от мастила,

сажди и ръжда, което се явява проблем при реставрацията на библиотечните фондове. В резултат на успешното изпълнение този проект е награден като различно отчетен. Вторият проект е на тема „Лазерно отстраняване на хлор-съдържащи корозионни продукти от метални предмети с културно-историческа стойност“. Наличието на хлорни йони в корозионните слоеве е от изключителна опасност за запазването на целостта и естетическия вид на металните исторически предмети. Целта на проекта е да се редуцира концентрацията на хлор в състава на корозионните слоеве чрез селективно лазерно почистване.

Отличеността на Виктория Атанасова като виден млад учен се потвърждава и с номинацията ѝ за участие на български млади учени в посещение на научноизследователските институти към Съвместния изследователски център на Европейската комисия в гр. Испра, Италия. В рамките на тази визита Виктория представи проектите, по които работи, пред други български и чуждестранни учени и журналисти и популяризира дейността си в ИФТТ на международен подиум. По нейни думи и впечатления от посещението, една потенциална следдипломна специализация и работа в този център може да бъде една от многобройните възможности за професионална реализация на младите учени в България. Въпреки трудностите, които един учен среща по пътя на кариерното си развитие относно финансиране, условия на работа и други, при достатъчна заинтересованост и инициативност от негова страна, той може да се реализира успешно.

ни за посрещане на глобалните предизвикателства на цифровата трансформация, да се отворят научните, социалните и глобалните предизвикателства.

Една от основните ключови годишни инициативи на КМТ е „Панаирът за наука и иновации“, който е инициатива, която се стреми да открие и популяризира научния талант и иновативното мислене на студенти и млади изследователи, включително и такива в ученическа възраст. Инициативата предоставя възможност за представяне на най-младите таланти на България пред обществото, индустрията и академията, като поощрява развитието на професионалните им умения и мотивация, както и осигурява необходимата среда за развитие на техните проектни компетенции, иновативни идеи и изследователски умения.

Доц. Славов е координатор на един от конкурсите, ежегодно организиран от КМТ – конкур-

ПОДКРЕПАТА НА ДОЦ. Д-Р ИНЖ. ВЛАДИСЛАВ СЛАВОВ ЗА БЪДЕЩИТЕ МЛАДИ ИЗСЛЕДОВАТЕЛИ И ИНОВАТОРИ

*Пенка Лазарова,
Секция „Физика“ към СУБ*

лаборатории при автоматизирането на различни метрологични процедури, както и имплементирането ѝ в процеса на обучение на студенти от инженерни специалности в българските университети. В края на месец март той представи възможностите за прилагане на концепцията за подобряване на дигиталните умения и придобиване на ключови компетенции сред обучаемите на ежегодната конференция на UNESCO „Mobile Learning Week“, на която покана за участие имат представители на образователни министерства и университети от целия свят.

Освен научния си проект, доц.

Славов представи и дейността на Клуб Млади Таланти (КМТ – www.cys.bg) – НПО, която цели да подкрепя активното обществено участие на младите хора, за да популяризират и развият своите научни интереси и творческо мислене. КМТ е организация с над 13-годишна история, създадена през 2005 г., и през годините е инициатор на редица проекти, които представят пред обществото и бизнеса капацитета и таланта на младите български учени. Амбицията на клуба е да се повиши доверието, конкурентоспособността и адаптивността на младите хора в съвременното общество и да бъдат подготве-

са YOUNG & ENERGETIC (YES – <http://innofair.cys.bg/yes/>). Той стартира за първи път през 2010 година като част от проекта „Нощ на учените“, в който ТУ – София и КМТ бяха партньори. YES подпомага развитието на иновациите и научните изследвания на студентите и докторантите. Не само конкурс, в дългосрочен план той цели да стабилизира и обогати връзката между науката, образованието и бизнеса, като даде стимули и умения на млади, иновативни и амбициозни хора, за да съобщят

Не знаехме как се съчетават свободната магма с дърветата, но като се запознахме с писанията за Чавдар Лалов, стана ясна грешката в посоката на мислене. Защото става дума за чиста математика или по-точно за една от най-базовите алгебрични структури, свободните Ω -магми. А той генерализира и решава проблем, въведен от Дренски и Холткамф през 2008 г. Резултатите му решават частен случай на една от вариациите на XIV проблем на Хилберт.

Другият носител на награда от Международния панаир на науката и иновациите Intel ISEF Звездин Бесарабов е свързан с невронните мрежи, вдъхновени от човешкия мозък и способни да се самообучават. Също като него. Това, че свързвахме невронните мрежи с нервната система, а не с криптовалутите, си е пак наша грешка в посоката.

И как да не грешим. Ние не участваме още от 2. клас в математически състезания, а изследователските ни проекти не са в областта на математиката, насочени към алгебрата и комбинаториката, както тези на Чавдар. Настоящият му проект е в полето на абстрактната алгебра. Той работи под ръководството на акад. Веселин Дренски и Румен Данговски (двукратен участник и лауреат на Intel ISEF) и така запазва традицията всяка година български участник да бъде отличаван от Американското математическо общество.

В проекта си Чавдар достига до интересни резултати за една от най-фундаменталните структури в математиката, т. нар свобод-

ните идеи и научни постижения. Финалистите получават парични награди и възможност за консултиране и наставничество за разработването на проектната идея или технологичното им изпълнение. Студенти и докторанти участват в конкурса с идейни проекти, които подават изцяло онлайн през интернет платформата на конкурса. Проектите се оценяват от компетентно жури, което включва представители на изследователски високотехнологични и медицински организации. Журито

избира лауреатите въз основа на демонстрираните научни и технически постижения, уместността и оригиналността на проекта.

Настоящият проект на КМТ е да развие менторска програма чрез създаване на мрежа от доказани учени не само от България, но и такава част от българската научна диаспора извън пределите на страната. Организаторите искат по този начин да подпомогнат младите хора в България, които искат и се занимават с наука, като получат съвети и

подкрепа от вече доказали се и утвърдили имена. По този начин ще се осигури и достъп на млади изследователи и новатори до паневропейски научноизследователски инфраструктури и центрове за върхови постижения в областта на обучението и повишаването на уменията. Проектът за създаване на мрежата е все още в процес и всеки, който иска да бъде част от нея, може да се регистрира на адрес: <https://goo.gl/forms/msnk5uhRclCsRfTM2>.

ЗВЕЗДА И ГОЛЕМЕЦ НА МЕЖДУНАРОДНИЯ ПАНАИР НА НАУКАТА И ИНОВАЦИИТЕ INTEL ISEF – ЗВЕЗДИН И ЧАВДАР

Стефка Китанова, Васил Чакъров
Институт за гората – БАН,
секция „Лесотехнически науки“ към СУБ

на Ω -магма и планарни дървета. Магма – от френски – безформено, бъркотия, от древногръцки – дебело мазило. И следва аналогията – в свободната Ω -магма липсват стандартни свойства като асоциативност и комутативност. Това, че е свободна, означава, че единственото правило в структурата е, че няма правила, различни от аксиомите. Резултатът е, че достига до решение на едно обобщение на задача, въведена от акад. В. Дренски и проф. Р. Холткамф, като комбинира методи от поражаващи функции, симетрични полиноми и теорията за свободната Ω -магма. Връзката между магмата и математиката е ясна...

Чавдар споделя, че обича да играе тенис на маса и футбол, да пише есета. И че харесва компютърни игри. Само не е ясно дали прави това в свободното (?) време или докато изучава нужния материал. Това е негов любим период от подготовката – тогава има възможност да се запознае с част от по-дълбоката, истинската математика. Около 8 месеца от началото на 2017 г. основното, което е правил, е да чете сборници по абстрактна и линейна алгебра, нужни за проекта. До някаква

степен това е променило и погледа му към математиката. В момента продължава да чете и нови неща, свързани с продължението на проекта. А иска и да има пълноценни математически дискусии с журито.

Звездин е отличен с награда за интелигентни решения в сферата на киберсигурността с проекта си „Прогнозиране на криптовалутите на базата на публични блокчейн данни“. Ясно и просто... В него разглежда новия тип дигитални валути. Новост при тях е блокчейнът, който е публична база от данни с всеки трансфер и всяко събитие в историята на криптовалутата. Разработката изгражда методи за събиране и анализиране на тези публични данни, така че да може да се прогнозира бъдещето на конкретната валута. За целта се използват дълбоки невронни мрежи и генетични алгоритми. „Оказа се, че като се анализира тази публична информация по подходящ начин, се постигат около 5 пъти по-малко грешки при прогнози спрямо по-стандартния подход – анализ на пазара“.

Оказва се, че и за Звездин любимият момент е началото на разработката, когато тепърва раз-

учава какво са дълбоки мрежи и как могат да се използват. Доста е бил впечатлен от потенциала на технологията. В продължение на експериментите на разработката е провел хиляди опити с различни дълбоки мрежи, което е било по-интересната за него част. Освен, разбира се, тематиките за машинното самообучение, блокчейн технологиите и IoT устройствата, които го влекат за участия в състезания с разработки по информатика.

И като опре до свободното (?) време, се оказва, че гони по-редния срок за някой конкурс, но също обича да излиза в планината, да кара колело или да се учи да свири на пиано.

И дойде ред да изброим някои награди, освен посочената по-горе – за Звездин – Президентската грамота „Джон Атанасов“ за дебютен пробив в компютърните науки, Лауреат от Националния конкурс InnoFair и с награда за интелигентни решения в сферата на киберсигурността – стипендия за следването си от Фондацията за надареност и креативност на крал Абдулазис и неговата свита (Мохиба). А за Чавдар – приз от журито на Американското математическо общество, лауреат на EUCYS, Голямата награда на националния конкурс InnoFair. Тези награди са индивидуални – но и двамата са признателни на хората, превели ги през лабиринта на сложните научни загадки – Т. Колев, К. Делчев, Жени Сендова. Няма как да не споменем и двете училища – с традиции в работата с таланти и постигане на успехи – МГ „Гео Милев“, Плевен и НПМГ – София.

КЪМ УЧЕНИТЕ С УСМИВКА

Няма никакво съмнение, че изпитът по диференциално и интегрално смятане е препятствие, което мнозина не успяват да преодолеят. А професор Тагамлици страдал заедно със студентите, на които трябвало да пише слаба оценка.

Веднъж, когато професорът тъжно казал: „Дайте си книжката!“, съответното девойче избухнало в преждевременни ридания. Тагамлици бил потресен:

- Ама колежке, моля ви се, защо плачете сега, моля ви се успокойте се. Бива ли такива работи. Недейте, най-горещо ви моля, недейте... Уверявам ви, че няма защо да плачете!

Момичето замлъкнало и обнадеждено вдигнало разплаканите си очи към професора.

- Ами, така де, ако всички студентки, на които пиша двойки, плачат като вас, аз... аз ще трябва да се разхождам в този кабинет с галоши!

Често професор Обрешков изпитвал студентите заедно със своя асистент Дуйчев, двамата били връстници, но Дуйчев изостанал в йерархията въпреки способностите си. Било юнска жега, изпитът вървял мудо. По едно време Дуйчев забелязал в мъглявината пред себе си как някакъв студент рови билетите. Измъкне един, прочете го и го върне в купа, извади втори, прочете го и пак го върне...

- Обрешков бе, Обрешков, а, бе, виж го този бе, ами той претърси всичките билети.

Обрешков се сепнал, погледнал строго студента, протегнал ръка и заповедно казал:

- Дай си книжката!

Заловеният примирено подал червената студентска книжка.

Три!... – заявил професорът. – Той щом нещо търси, значи нещо знае!

Лабораторията за слава FameLab е ежегодно състезание за млади учени, на което те представят интересна и вълнуваща (т.е. напълно нормална) научна тема за 3 минути пред каквато и да е публика. В тези три минути участникът трябва да представи темата на разбираем език, фактологически вярно, да покаже собствените си знания и даже да проличи любовта му към науката. На състезанието се явяват всякакви учени – от второкурсници, които тепърва са влезли в лабораторията като кръжочници до доценти с 20 годишен опит; от лекари, познаващи всеки детайл на тялото, до инженери, познаващи всяка система на машината.

В последните две години върхът се заема от химици – четвъртокурсничката Вероника Колева през 2017 г. и Борис Яначков през 2018. В следващите редове ще разберем малко повече за двамата.

Вероника Колева е родена в Габрово, учила е в кварталното училище, а след това в кварталната гимназия (малка подробност е, че кварталната гимназия е

ДА СИ КОМУНИКАТОР НА НАУКАТА: ВЕРОНИКА КОЛЕВА И БОРИС ЯНАЧКОВ

**Наско Стаменов,
Факултет по химия и фармация,
СУ „Св. Климент Охридски“**

Националната Априловска гимназия, първото светско училище, създадено в България). В гимназията Вероника лъкатуши в интересите си по химия и биология, чудейки се какво да избере, до един съдбоносен ден.

Един октомврийски ден през 2013 г. Подвижната лаборатория на Корпуса за бързо гърмене на Факултета по химия и фармация на Софийския университет пристига в Габрово. Училището за следобедно посещение е точно НАГ, а един от петнайсетте участващи ученици е Вероника. След един час правене на експерименти везните вече са наклонени, а след последвало „допобутване“ от страна на членовете на Корпуса е взето решение. През октом-

ври 2014 г. Вероника вече е студентка във Факултета по химия и фармация, а месец по-късно е и демонстратор. Тази година й предстои защита на дипломната работа за бакалавърска степен.

Вероника има уклон към науката за материалите, през 2017 г. печели българския финал на FameLab с тема за силите на Ван дер Ваалс и интересната морфология на геоконските крачета. В научната си работа разработва порести метални сплави, които могат да бъдат използвани за водородни клетки. Обича да танцува – в свободното си време се занимава с кизомба – вид танц.

Борис Яначков е от София, завършва Националната природоматематическа гимназия. Още

по време на ученето си там показва голям афинитет към практическата работа и извънкласното експериментирание. Борис е от онези хора, на които са необходими само гараж и идея, за да създадат материали, като тези на НАСА, а той притежава и двете. Във Факултета по химия и фармация, освен с учене, той се занимава и с научна работа, също в областта на науката за материалите.

Борис спечели българския финал на FameLab през 2018 г. с тема за страха. В нея не само обясни как работят механизмите на тялото по време на стресова ситуация, а и показа невероятни актьорски умения.

Лаборатория за слава FameLab 2019 предстои. Дали ще продължи хегемонията на химичите учени в областта на материалите, или ще се появи някой невероятен биолог, лекар, физик, инженер, географ или астроном, предстои да видим. У нас има много учени, които имат какво да кажат пред публика и FameLab ги очаква.

УЧЕНИ СТИХОТВОРЦИ

Следобед	Усещане	Сън	Надежда
<p>Във парка следобед вървя си полка. Наоколо – есен, златокоса и мека, кафяви листа, нападали кестени, младежи на пейки в тревата премецени. Безгрижие, смях и погледи влюбени и плахи надежди и надежди изгубени...</p> <p>До тях тъжен старец, белокоса старица, усмихнати майки, щастливи дечица и татко, понесъл сина си на рамо. А друг с дъщеричка, девойка голяма, усмихнато шепнат си нещо със мама...</p> <p>И ето пред мене е целият свят – красив, разнолик, щастлив и богат! И, мисля си, нищо не искам, освен такъв да е всеки мой есенен ден!</p> <p>Проф. д.х.н. Александър Милчев, Институт по физикохимия – БАН</p>	<p>Отново ще усетиш, че ме има, макар и да остана само дъх, от вятър, разтреперил къс коприна, обвила в шал красивата ти гръд.</p> <p>И ще ме видиш, даже да се скрия като игриво-блеснала искра от слънчев лъч, превърнал се в магия, докосне ли се в капка от роса.</p> <p>(Из стихосбирката „Околоземно мечтание“, 2017)</p> <p>Доц. д-р Данаил Таков, Институт по биоразнообразие и екосистемни изследвания – БАН</p>	<p>Аз притварям очи и сънувам, как ме гледаш с изкръпачи очи и докосваш ме нежно с гласа си, и посипваш ме с прах от звезди. И неусетно изгарям в очакване любовта да усетиш и ти, да намериш своето камъче във морето от лунни мечти. Непосилно е дългото лутане и не виждам пред мен светлина, и изгубвам се, молейки, чакайки да покажеш къде да вървя. И събуждам се в сълзи обляна, изтощена от гняв и тъга, неуспяла в нощта да си взема и песъчинка от твойта душа.</p> <p>Доц. д-р Десислава Петрова- Антонова, ФМИ, СУ „Св. Климент Охридски“</p>	<p><i>На Ели, с обич</i></p> <p>Отиват си година след година, стрелките своя вечен кръг въртят; отвъд изпратих не един – мнозина, но зная – други тук ще се родят и пътят, който времето прекъсна, от младенци ще бъде продължен; че никой в тоя свят не е възкръснал, но жив остава оня древен ген, предаден на кръвта ми от дедите, които дишали са преди мен. И крепне в клетките надежда скрита, че няма да умра в смъртта съвсем.</p> <p>Доц. д-р Добрин Паскалев, Медицински университет – Варна</p>
<p>Щастието</p> <p>Я, калинка на ръката ми откъде ли долетя? Шепна нещо на душата ми, изчерви се, засия... Завъртя се, затанцува, черните крилца развя... След като се налудува, тя щастливо отлетя...</p> <p>Доц. д-р инж. Добрин Желева-Мартинс, секция „История“ към СУБ</p>	<p>Кристал от обич</p> <p>Полъхва горската дъбрава, Навред се сипят пеперуди, Небето пламва във жарава, В тревата блясват изумруди.</p> <p>На тънка паяжина тя се носи, Невидима, прозрачна, безтегловна, Веч няма думи, спорове, въпроси, Безшумно тлее любовта чаровна.</p> <p>Поглеждам я, усмихвам ѝ се нежно, Прошепвам влюбено унесен стих – Изпято в рими щастие копнежено, В кристал от обич съхраних.</p> <p>Проф. д.п.н. Сава Джонев, СУ „Св. Климент Охридски“</p>	<p>Смирение</p> <p>Смири се, с мир, мири се – шепнеше ѝ белотата на снега. Изтерзаната душа се сгуши и кротко в шепите на Бог заспа.</p> <p>Доц. д-р Руси Русев, ПУ „Ангел Кънчев“</p> <p>Гилотина</p> <p>Повдигнах своите коси по врата и раменете, за да ме целунеш ти – щастие от Боговете.</p> <p>Но в миг сърцето ми се сви, през мен видение премина, че вдигат своите коси и чакащите Гилотина</p> <p>Доц. д-р Люба Панайотова-Чалъкова, ПУ „Паисий Хилендарски“</p>	<p>Някога</p> <p>Валяха сухи дъждове. Студено слънце сипеше жарава. Една любов си тръгваше от мен. Сърцето ми си тръгваше със нея!</p> <p>Кога</p> <p>Така ли се родих, или животът ме извая? Защо ми казват, че съм твърда като кремък, а аз се чувствам крехка като миг! Кога усмивката ми стана втора кожа? Кога душата ми се скри зад нея?</p> <p>Доц. д-р Магдалена Павлова, Технически университет – София</p>

Когато дъждът свойте струи излива в лицето ти
и вятърът пръсти студени прокарва по твоето тяло,
могъл бих само своята топла прегръдка да ти пред-
ложа –
чрез нея горещата моя любов ти да почувстваш.

Когато вечер плъзнат сенките, а след тях – и звездите
и няма никой до теб, който да прогони самотата ти,
могъл бих само мълчаливо до теб да застана
и да те накарам да се почувстваш желана, единстве-
на.

Когато от моята помощ имаш ти нужда, ще дойда –
дори зад десет гори и десет морета да бъда тогава...
Дори само „Ела!“ ти да прошепнеш, ще дойда –
твоя зов ще прихване антената на сърцето ми.

Доц. Живоदार Душков,
РУ „Ангел Кънчев“

Вдъхновението

Един миг, ослепителен миг
на внезапно дълбоко прозрение.
В теб отеква омайният вик
на освободеното въображение.
В тържеството на твоята мисъл
се събира огромният свят
и безбройни думи неписани
се завихрят в щастлив кръговрат.
Необятната пъстра Вселена
в изненада край тебе кръжи.
И в този сублимен миг вдъхновение
целият свят ти принадлежи.

Проф. д-р Веселин Борисов, д.м.н., Медицински университет – София

Привилегия

Последни слънчеви лъчи
огряват най-високия
самотен връх.
Каква завидна привилегия –
да бъдеш сам със светлината
до нейния последен дъх.

Всичко непреходно, живеещо в мен

Всичко непреходно, живеещо в мен,
в миналото е родено.
Във вечна свада с днешния ден,
мойто сърце е калено.

В мене старата душа живее
на някой прегърбен рибар,
който тънки мрежи някога плел е
на бряг натрошен кехлибар.

Може би била съм и цвете,
и дърво, и море, и пожар.
От главата ми плод си вземете,
от сърцето вземете си жар.

Сега съм просто и само човек –
с очите на татко, косата на мама,
В снимка стара, на може би век,
отново се виждам, но черна и бяла.

Венета Тодорова,
докторант по регенеративна биология в
Imperial College London

Правото

Право искам да ви кажа –
правото живота прави наш,
правилен и лек, макар и баш,
не по права линия,
а по „праволичеща“!
„Право седи, криво съди“ –
правда си е, жива, май.
Правото не идва сал от Рим,
прави са и йогите;
и дим, и рай за правата наука,
е на Татковината ни –
правната сполука! Наслука!

Д-р Бойко Вачев,
ИЯИЯЕ – БАН

ЕПИГРАМИ

Ура! Раздвижване!

Няма вече застой!
Свлачищата са безброй!...

Здравен съвет

Ако ви открият хумор в мозъка,
не се панирайте,
а възможността за смях експлоатирайте!

Драма

Финансовото ми дередже на една мисъл ме навежда –
ако храня семейство, как ще храня надежда!

Засага

Родната ни действителност ентузиастите обори,
че са в състояние да изринат Авгиевите ни обори!

Някъде през юни

Лятна вечер,
някъде през юни...

Липите влажно си ухаят,
от вятъра парфюм донесен,
а хора радостно нехаят –
не сам идва той, а с песен.

На запад Слънцето умира
с цветове на гняв и ярост.
А отсреща сянка ме намира,
хлад носи тя...
И сладост!

Мимолетен поглед, искрено засмян –
той предлага вдъхновение
да приема своя блян,
да живея във забвение.

Едно желание трудно назовимо,
чувство самодиво навсякъде цари.
То е толкова познато и ранимо,
но сладко и горчиво е, нали?

Лятна вечер –
потенциал
някъде през юни
да постигна съкровения идеал.

Д-р Боян Лазов,
катедра „Математика“ в УАСГ

Дъжд

Очакването
в мрака
от Самота
заплака.

Зазоряване –

на деня...
нетърпението

Очакването

търси
в телефонно ехо
надеждата
на своята утеха.

Проф. д-р Виктория Радева, д.м.н.,
Медицински университет – София

Състояние

Ще те изплача, болка,
цялата във мене,
няма да те има повече, тъга.
Всички минали дилеми
ще заключа в бездната сега...

И усмивката ти ведра,
ще изгрее на лицето.
Както в утро слънцето целува
земята, заедно с небето!

Маг. инж. Венцислав Йорданов,
докторант в НБУ

Ухание на жена*(препратка от филма с Ал Пачино)*

Ухание прекрасно, нежно и носещо във себе си – любов, ухание привличащо със своята топлина, човечност...

Уханието на жена, излъчващо най-светлото – душата на жена.

Уханието, което всъщност е призвано да спаси света със своята доброта, със своята невинна красота – Уханието на жена...

Доц. д-р инж. Катя Симеонова,
Институт по механика – БАН.

Капчица роса

Капчица роса ранила върху лист зелен на дърветата в гората, на цветчетата в полята.

Слънцето връз нея прати своите лъчи и усмихна се росата с кехлибарени очи.

Цветенцето се зарадва на своята капчица роса. И отпи нектар с наслада една жужнала пчела.

А ветрецът в миг притихна в утринната красота и погали със усмивка тази капчица роса.

Ст.н.с. II ст. д-р Венета Стефанова – Сплендит експерт в ИА „БСА“

Видение в съня*(В памет на моята майка, Русина)*

Видение в съня, внезапно навести ме. На прага леко спря, със ласка приюти ме.

Трепти лице, икона – светица майчица добра! Блести в лъчи корона – божествена душа!

Любов и болка, и тъга, венец уплитам със душа – безсилие, удавено в сълза ... ефирна среща във нощта ...

Д-р Дарина Минева, д.м.

КЪМ УЧЕНИТЕ С УСМИВКА

Професор Захари Караогланов, титуляр на Катедрата по аналитична химия от 1920 г., два пъти ректор на университета, забелязва как преди тегленето на билета студентът се прекръства бързо. Отговорът му обаче е много добър и професорът нанася оценката с думите:
- Не мога да разбера все пак защо се прекръстихте... Къде е Провидението, след като отговаряте добре и Ви оценявам безпристрастно?
- О, Провидението ми трябваше съвсем за малко, само докато изтегля въпросите, г-н професоре! – отговаря студентът.

Проф. Марин Бъчеваров обичал да остава до късно в кабинета си, за да работи на спокойствие. Една вечер при него влязъл изплашен служител:
- Господин професоре, в библиотеката има крадец! Видях го!
- Хм... – вдигнал поглед от ръкописите проф. Бъчеваров. – И ... какво чете?

Проф. Димитър Иванов узаконява принципа, че освен изтеглените в билета въпроси студентът трябва да знае и материала извън билета. И за проверка устройва т.нар. „разходка из органичната химия“. В този смисъл е известно неговото правило: „И когато поставям оценка среден (3), аз трябва да съм сигурен, че целият изпитен материал се знае за 3“. След „разходката“ има и такива оценки: „Ще трябва да четете още 20 дни за въглеводороди“ или „20 дни за алкалоиди“, или „Колега, ще трябва да се явите не по-рано от три месеца на I-ва част“.

На лекции проф. Димитър Иванов не пропускаше случай да прибави любопитни подробности. Разказваше увлекателно и студентите се радваха детински на неговите истории. Една от тях се ползваше с особен успех. Когато преподаваше за акролеина, люто, дразнещо очите вещество, отделящо се при пържене на мазнини, професорът разказваше, че в неговия квартал имало кебапчия, който така бил свикнал с акролеина, че при излизане на чист въздух му ставало лошо и трябвало да го внасят обратно в кебапчийницата, за да се съвземе. А когато сър Александър Тод стана председател на Английската академия на науките – Роял Сосайети, той обясни, че титлата „сър“ е нещо като „герой на социалистическия труд“.

По времето на другарските съдилища проф. Петко Стайнов е избран за председател на другарския съд при Университета. На един такъв съд се разглежда тежък случай – една студентка в час по физкултура пребърква ла дрехите на колежките си, а имала и разпуснато поведение – носела „опашка“. Проф. П. Стайнов не може да си намери място специално по второто обвинение и на заседанието произнася пред присъстващите цяла реч в защита на „опашките“. Оказва се, че тях ги носели още някогашните франки, че те са една много удобна прическа, че те изискват малко време – а всички знаем колко е ценно времето за студента, че те също са много красиви – не може човек още от пръв поглед да не забележи това и пр., и пр. Изобщо въпросът за „опашката“ се превръща в главния въпрос и обвиненията отпадат

Проф. Петко Стайнов, един от най-известните български юристи, и проф. Александър Бурмов, били свързани със здраво приятелство, въпреки различните си характери. Проф. Стайнов – винаги коректен, спокоен, вежлив; проф. Бурмов – добродушно-насмешлив, ироничен, любител на шегата и вица. Двамата професори се срещат в коридора на Юридическия факултет и Бурмов, едва сдържайки смеха си, с висок шепот се обръща към отдавна

побелелия свой колега:

- Петко, ... ха-ха-ха... Знаеш ли какво приказват за тебе, а? ... Ти със студентките там... Ха-ха-ха...

Проф. Стайнов внимателно слуша, лека наклони глава към дясното си рамо. После се оглежда около себе си и със същия шепот отговаря:

- И ти приказвай, Бурма, моля те! ...

Случило се така, че само след няколко години преподавателска работа като доцент в Юридическия факултет Ст. Баламезов трябвало да мине на дипломатическа работа във Виена. Той още с пристигането си побързал да отиде при един от най-известните тогава лекари психиатри. Лекарят, дребно пъргаво старче, при това професор в Медицинския факултет на местния университет, го прислушва, почуква и го пита от какво се оплаква. „Видите ли, господин професор, много се вълнувам, – оплакал се Баламезов. – Никак не мога да свикна с аудиторията. След всяка лекция се налага да се преобличам – ризата ми е мокра“. Старчето пак започнало да го преслушва и чука, после се засмяло, плеснало го по голия гръб и извикало: „Вълнувайте се, вълнувайте се млади човече, тежко ви и горко, когато престанете да се вълнувате!...“.

Като ректор на Университета проф. Благовест Сендов преследвал безкомпромисно пушачите, които не спазвали вътрешните административни разпоредби за забрана на пушенето. Често дори лично се заемал с някои брутални нарушители. Знаейки тази „особеност“, една сутрин в ректорския кабинет нахлул портиерът бай Лазар. Запъхтян едва успял да изрече:

- Другарю Ректор, там... в 65-та аудитория...

Без да го слуша повече, ректорът се втурнал по стълбите, чак байчото не успял да го догони.

В аудиторията, на първия ред, студент и студентка се прегръщали. Проф. Бл. Сендов се усмихнал и разочаровано рекъл на портиера:

- Е, бай Лазаре, то било съвсем обикновена работа. Аз мислех, че пушат...

*(Из Казват, че: Весели случки из живота на Алма Матер.
Съст. Р. Яновски и Д. Томов)*

АНЕКДОТИ ЗА ПРОФ. АЛЕКСАНДЪР БАЛАБАНОВ**Наздравица**

Професор Александър Балабанов присъствал на една официална вечеря. Всички по-известни гости били поканени да произнесат наздравица. Дошъл ред и на професора. Домакинът го помолил специално:

- Господин професоре, моля кажете и вие няколко думи!

- Господа – станал професор Балабанов – голямо ще бъде удоволствието на тези, които седят около мен, ако получа още една бутилка от това чудесно вино – и си седнал на мястото.

В коридора

Професор Балабанов бързал да посети ректора по много важна работа. В коридора на Ректората той се сблъскал с него.

- Пардон! – извинил се професорът и понечил да тръгне.

- Накъде, колега? – попитал ректорът.

- Не ме задържайте, моля ви! Бързам, много бързам! Отивам при ректора по много важна работа!

И затичал по коридора.

(Из А. Балабанов. Апология на българското. Спомени за себе си и размишления за българската литература. Балканският хитрец. С., ИК „Синева“, 2006.)

Подбор: Цвета Тодорова

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ: акад. Стефан Воденичаров (гл. редактор), проф. д.п.н. Албена Чавдарова, доц. д-р Цвета Тодорова, Николай Поппетров, Пенка Лазарова (отг. секретар).

КОРЕКТОР: Маргарита Дончева. **КОМПЮТЪРНО ОФОРМЛЕНИЕ:** д-р Клавдий Тютюлков.

Съюз на учените в България; 1505 София; бул. „Мадрид“ №39; тел. (02) 444 37 44; 0879 008 232; (02) 444 36 44; lazarova@usb-bg.org; http://spisanie-nauka.bg/